

ВОЛОДИМИР РАДЗИКЕВИЧ

Історія Української Літератури

ТОМ III.

НОВА ДОБА

ВИДАВНИЦТВО
БАТЬКІВЩИНА

Всі права застережені за Видавництвом

ВОЛОДИМИР РАДЗИКЕВИЧ

І С Т О Р І Я
Української Літератури

Т О М Ш.
Н О В А Д О Б А

diasporiana.org.ua

1 9 5 6

Книгарня і Видавництво
„Б А Т Ь К І В Щ И Н А“
в Д е т р о й т і
Випуск ч. V.

17. НА ВЕРХІВ'ЯХ.

Вершини української літературної творчості. На переломі ХІХ. і ХХ. століть українська література досягає вдруге високих вершин у своєму історичному розвитку. На обріях українського літературного життя ясніють у повному блиску такі творчі таланти, як Іван Франко, Леся Українка. З новими мистецькими засобами в творчості виступають: Ольга Кобилянська, Михайло Коцюбинський, Василь Стефаник, Марко Черемшина і згодом О. Олесь, Павло Тичина, Максим Рильський. Також тематикою українська література виходить із тісного кола побутовщини на широке поле світозих мотивів, помітно європеїзуючись. Це й причина, що новіші дослідники української літератури виділяють із тим часом нову добу в розвитку літератури, добу модернізму.

Але що література українського модернізму зумовлена творчістю таких велетнів українського поетичного слова, як Франко і Леся Українка, доводиться розпочати цю добу в розвитку української національної літератури, що прийшла після періодів класицизму, романтизму й реалізму, від розгляду творчості названих поетів.

Вони перші ввели в українську літературу нову тематику й перші зв'язали її з новими творчими західньо-європейськими мистецькими досягненнями.

Іван Франко. Життєвий шлях. Іван Франко народився в с. Нагуєвичах, Дрогобицького повіту, 15. серпня 1856. р. Був сином селянина-коваля. "Мій батько, — писав Франко в своїй автобіографії, яку М. Драгоманів умістив у збірці його оповідань "В поті чола" (1890. р.), — як ремісник мав велику пошану не тільки в своїм селі, але й широко в окрузі,

і досі ще багато людей згадує Якова-коваля з Гори (бо так зветься присілок чи слобода, де я родився)...“ Також і в інших своїх творах Франко з великою любов'ю й пошаною згадував свого батька. Любив його й шанував за його розум, за добре серце, за те, що "все був усміхнений, все на жарти вдальний, приятний і щирий", що вмів багато "людських сліз осушити за свого життя". У батьковій кузні перебував часто письменник малим хлопчиною, приглядався до батькової праці, прислухувався до цікавих селянських розмов. Іскри, що розсипались під ударами батькового молота, запалювали в серці майбутнього поета вогонь любови до праці, вогонь любови до свого народу, що ясним полум'ям горів упродовж усього поетового життя. Ці перші глибокі дитячі переживання знайшли згодом відгомін в оповіданні "У кузні" і в повісті "Основи суспільности".

В оповіданні "У кузні", що його написав Франко в Криворівні 24. липня 1902. р. з тугою згадує письменник хвилини, проведені в батьковій кузні:

"На дні моїх споминів — пише він — десь там у найглибшій глибині горить вогонь... Невеличке огнище не блискучого, але міцного вогню освічує перші контури, що виривають із темряви дитячої душі. Це вогонь у кузні мого батька. І мені здається, що запас його я взяв дитиною в свою душу на далеку мандрівку життя. І що він не погас досі..."

Також великим теплом навіяний образ кузні в повісті "Основи суспільности" та ідеалізація в ній коваля Гердера — це вислів пошани письменника для пам'яті батька, його праці і його характеру.

На шостому році життя поета віддав його батько до школи до сусіднього села Ясениці Сільної, бо в Нагуєвичях школа була далеко. Проживаючи в свого дядька Павла Кульчицького, впродовж двох років Франко навчився читати по-українськи, по-польськи й по-німецьки, писати й рахувати. Після того віддав його батько до Дрогобича, до початкової т. зв. нормальної школи ОО. Василян.

"У Дрогобичі — писав Франко в автобіографії — по-мужицькому вбраний, боязливий, несмілий та часто немитий хлопець, цілий курс будиши посміховищем у класі й перетерпівши досить від нелюдських учителів на превелике

диво цілої кляси і своє власне одержав першу льокацію¹. Нелюдяна поведінка деяких учителів із селянськими дітьми — зродила в серці хлопчини перші відрухи бунту проти всякого насилля. Відгомоном дитячих переживань Франка є його оповідання автобіографічного характеру, що виповнили збірку "М а л и й М и р о н" (1903. р.), передусім такі його оповідання, як "Малий Мирон", "Грицева шкільна наука", "Оловець", "Мій злочин", "Schon schreiben", "Отець Гуморист".

Коли Франко був у другій клясі початкової школи в Дрогобичі, помер його батько, залишаючи молоду ще дружину й четверо дрібних дітей. Але за старанням вітчима Гриня Гаврилика закінчив поет початкову школу і в 1868. р. перейшов до гімназії, де впродовж усіх гімназійних студій ішов другим, третім або першим учнем. Коли був у шостій клясі гімназії, вмерла його мати. Вітчим одружився вдруге і в його батьківську хату ввійшли чужі люди.

Вже в гімназії кинувся Франко із запалом до читання. Незвичайно сильне враження зробив на нього "Кобзар", що його одержав від учителя Івана Верхратського. Скоро вивчив його напам'ять. Захоплювався також творами Марка Вовчка й Мирного. Уже в гімназії почав збирати народні пісні. На гімназійні часи припадає також початок його літературної діяльності. Почав писати віршом і прозою в нижчій гімназії. Пізніше під впливом двох учителів — Івана Верхратського та поляка Юліяна Турчинського, обох письменників та поетів, — а ще більше заохочений прикладом старших товаришів — Дмитра Вінцовського та Ізидора Пасічинського вислав свої перші поетичні спроби, під якими підписувався псевдонімом Д ж е д ж а л и к, до редакції часопису "Друг", який видавала молодь, згуртована в студентському товаристві "Академічеській Кружок". Були це дві поезії, зложені під впливом народніх пісень: "Народні пісні" й "Моя пісня".

Ширше поле для наукової праці розкрилося перед автором "Захара Беркута" у Львові, де він вступив на філософічний відділ університету. До Львова приїхав Франко з

¹ Льокація — місце в клясі по успіхам у науці.

кількома зшитками готових робіт. Були там його власні поезії, оповідання, драми, переклади Св. Письма, "Нібелюнгів", творів Гомера, Софокла. У Львові став поет членом студентського товариства "Академічеській Кружок", в якому йшли тоді гарячі мовні та національні суперечки. Перелім у думках, етичних і національних поглядах цього товариства викликали листи Михайла Драгоманова. В листах докоряв Драгоманів молоді, що вона під культурним та науковим оглядом лишилася позаду тодішнього культурного й наукового європейського руху, що лінива в думанні, що бракує їй етичних засад. Листи Драгоманова були причиною того, що "Друг" почав виходити в живій народній мові та що літературне життя помітно оживилося. Вплив Драгоманова відбився також на Франкові. Зворót до поглядів Драгоманова позначився вже при кінці його романтичної повісти "Петрії й Добущуки", в якій автор дав повну свободу своїй буйній молодечій уяві. Ще в більшій мірі помітний вплив Драгоманова в його поемі "Наймити".

В ту пору появилися також перші дрібні оповідання Франка, картини з життя простолюддя. Під впливом листів Драгоманова, які він слав до редакції "Друга", об'єдналися два студентські товариства, первісне москвофільське: "Академічеській Кружок" і друге українське: "Дружній Лихвар" — в одно. Заходами цього з'єднаного товариства вийшов альманах "Дністрянка" з календарем на 1877. рік. Тут надрукував Франко два оповідання: "Два товариші" і "Лесяшина челядь".

У липні 1877. р. скоїлась подія, що сильно відбилася в дальшому житті поета й у своїх наслідках була причиною не однієї гіркої хвилини. В тому році ув'язнено Франка й цілу редакцію "Друга". Причиною були взаємини з Драгомановим. Франка вмішали в соціялістичний процес, вісім тижнів держали в слідчій в'язниці і на дев'ять місяців посадили в тюрму між самих злодіїв і волоцюг. Уже сама тюрма була для поета тяжкою спробою. Ще тяжчі часи почалися для нього після виходу з тюрми. Його ім'я разом з ім'ям Михайла Павлика оббігало весь край, було пострахом для тодішньої інтелігенції, виразом перевороту й революції.

"Відцуралися люди мене — жалівся згодом поет —
Цей та той надійде та мине!
Тільки боязко скоса зирне...
Чи бояться ті люди мене?...“ (18. XI. 1880. р.).

Після процесу Франко, не кидаючи університетських студій, почав ґрунтовніше знайомитись із соціалістичними теоріями. Разом із письменником Михайлом Павличком, автором оповідань "Юрко Куликів", "Тетяна Ребенщукова", заложив він у 1878. р. часопис "Громадський Друг", якого числа постійно конфіскувала прокуратурія за ширення соціалізму, так, що довелося змінити його назву на "Дзвін", потім на "Молот". Під своїми поетичними творами того часу, що дзвенять грімкими бойовими акордами, став Франко підписуватися псевдонімом: Мирон.

Висловом тогочасних думок і поглядів Франка являються такі його твори, як поема "Каме́няри", в якій поет звеличав борців на шляху поступу (1878. р.), як "Вічний революціонер", у якому в сильних словах прославив духа, що "тіло рве до бою, рве за поступ, щастя й волю", як глибокі правдою життєвого реалізму „Бориславські оповідання“. Після припинення „Громадського Друга“ видавав Франко „Дрібну бібліотеку“, в якій маленькими книжечками пускав у світ свої твори й переклади європейських письменників. Працював також у „Правді“, в редакціях різних польських часописів і у віденському „Славянськ-ім Альманах-у“, де містив оповідання, в яких торкнувся різних боків життя народу й інтелігенції. З початком 1880. р. його ув'язнено вдруге, коли поет виїхав у Коломиїщину до с. Березова, щоб трохи відпочити у свого товариша Геніка. В містечку Яблоніві його ув'язнили і втягли в процес, що тоді відбувався в Коломиї проти сестер Павликівних. Час трьохмісячного перебування в тюрмі й хвилини після звільнення — це найприкріша пора в житті поета. Як відгомін страшних тюремних переживань повстало оповідання „На дні“, Героєм в оповіданні, написанім із великою силою таланту, є Бовдур, якого люди зробили злочинцем.

Після звільнення з тюрми Франко почав разом з Іваном Белеєм видавати в 1881. р. "Світ", де помістив м. ін. поча-

ток великої повісти "Борислав сміється". Коли у львівському літературному часописі "Зоря" проголошено конкурс на повість, виготовив "Захара Беркута". Повість одержала нагороду — і в тому ж часописі появилася друком.

У 1885. р. Франко виїхав уперше до Києва. Хотів у порозумінні з придніпрянськими українцями і за їх допомогою видавати власний журнал, одначе повернувся з нічим. Удруге виїхав до Києва рік пізніше й тоді одружився з Ольгою Хорунжинською. Поїздки до Києва спричинили нове його ув'язнення. В 1890. р. разом із М. Павликом Франко організує українську радикальну партію, якої органом став півмісячник "Народ", редагований Франком при співпраці Михайла Драгоманова, Володимира Охримовича, В'ячеслава Будзиновського та інших.

Для завершення студій виїхав у 1892. р. до Відня, де одержав ступінь доктора філософії за наукову студію про повість "Варлаам і Йоасаф".

У 1895. році Франко провів у Львівському університеті габілітаційний виклад на тему "Наймичка" Т. Шевченка. Професорська колегія обрала його доцентом на вільну саме тоді після смерті Омеляна Огоновського катедру української літератури. Одначе міністерство не затвердило його на цьому становищі в зв'язку з засудженням у політичних справах. З цієї пори Франко посвятився цілком літературній та науковій праці. Він заснував літературно-науковий двомісячник "Життя і Слово" (1894-1897. р.) і вмів його поставити на рівені європейських журналів. У 1897. р. надрукував у віденському часописі "Die Zeit" статтю "Der Dichter des Verrates", в якій назвав Міцкевича поетом зради. Стаття наробила великого шуму серед польського громадянства й викликала таке негодування, що Франко мусів залишити працю "в наймах у сусідів" і виступити з редакції часопису "Kurjer Lwowski", де впродовж десятиох років поміщував свої новелі й статті літературного й публіцистичного характеру.

З 1898. року був одним із головних редакторів "Літературно-Наукового Вістника" й одночасно належав до най-

визначніших співробітників "Записок Наукового Товариства Шевченка". Його літературні й наукові твори створили йому славу європейського письменника, доказом чого є той факт, що різні заграничні наукові товариства іменували його своїм членом.

Тяжка довголітня недуга, що томила письменника, завела його нарешті в могилу 28. травня 1916. р. Українське громадянство без різниці станів і політичних переконань віддало в час похоронів величавий поклін його заслугам і на його могилі зложило тернові вінки. У 1933. році споруджено на його могилі пам'ятник у виді каменяра, що молотом розбиває скелю.

Оповідання й повісті Франка. Силу оригінального творчого таланту виявив Франко в ряді оповідань та повістей. Намічуючи впродовж свого життя різні типи та характери, дав автор у своїх оповіданнях і повістях цікаві, вірні образи з життя передусім тих, ще "в поті чола" працюють на життя. Побут сільських й міських заробітчан і визиск їхньої праці різними галапасами знайшли насвітлення в циклі оповідань високої вартости, писаних у реалістичному стилі, що здобули собі щире признание читачів і критики, як „Бориславські оповідання“. Автор пересунув у них галерію постатей, які внаслідок темноти, невідрадних економічних умовин, незарадности стають предметом наживи та визиску безпощадних удавів Гольдкремерів. Кращі в циклі тих оповідань — "Ріпник", "На роботі" "Навернений грішник", "Яць Зелепуга", "Воа constrictor".

В оповіданні "Воа constrictor" (1878. р.) дає Франко образ душевних переживань такого глитая, "змія-давуна" Гольдкремера, найпершого між бориславськими багатіями, що безпощадно давить свою жертву.

Подібних тем, як Франко в "бориславських" оповіданнях, торкнувся також Степан Ковалів (псевдонім — Степан Пятка — помер у 1920. р.), малюючи бідні, темні села, світ нужди й розпуки та жахливі взаємини між кривдниками і покривдженими. Ковалів був учителем у Бориславі і мав нагоду приглянутись до життя цієї "галицької Каліфорнії". В оповіданнях показав він усю глибину горя українських робітни-

ків, жертв безсердечних жидівських лихварів. Його оповідання заповнили збірки: "Дезертир" (1899. р.), "Громадські промисловці" (1899.), "Риболови" (1903.), "Похресник" (1909.) і ін. Поруч цієї головної теми насвітлює Ковалів також у своїх творах, цікавих тематикою, незавидну долю ідейних українських учителів, яким доводилося працювати в непригожих умовах, при ворожій наставленні чужої влади. Для дітей і молоді склав Ковалів збірки "Чародійна скрипка" (1910.), "Писанка" (1910.), "В останній лавці" (1911.).

Але не тільки Борислав з усіма його злиднями та пропастю моральної розпусти ліг темою оповідань Франка. З рівною силою таланту й рівним мистецьким виконанням висвітлює він працю всіх тих, що їм "у поті чола" доводилося коротати свій вік (збірки "Добрий заробок", "Маніпулянтка"). Відгомонам тюремних переживань є оповідання "На дні", "Панталаха". Тонка обсервація життя, знання людської душі, вразливість на людське страждання, спочуття покривдженням, визискуванням, енергійна, сильна мова — все це запевнило оповіданням Франка тривку вартість. Всі вони роблять враження, бо показують вірно людське життя.

От хоча б новеля "Лесишина челядь". Ніякої важливої, незвичайної події не оповідає автор. Дає нам лише картину сірої буденщини селянського життя. Лесиху бив колись чоловік. Сама вона, пройшовши тверду школу життя, не має теплого слова для нікого: ні для нещасної невістки, ні для доньки, ні для бідного сироти Галая, ні для діда Заруби. І пливе в її хаті життя сіре, темне, важке, без надії на краще завтра. Такий ранок, такий і вечір... У такий хаті приходиться жити серед ненастанної праці, без родинного тепла, без любови, без надії нещасній Анні, яка з усіх сил тужить за родинним теплом, за щирим словом, за ласкавим поглядом і своєю тугу виливає крадькома в сумних піснях.

З-поміж оповідань Франка вирізняється, не тільки з погляду на силу поетичної уяви автора й тонку психічну аналізу дитячих переживань, але також із погляду на композицію й глибоку гармонійність у цілості й подробицях невеличке оповідання "Під оборогом".

Здавалося б на перший погляд, що тема невишукана. Малий сільський хлопчина з буйною уявою і тонким розумінням і відчуттям краси природи всувається у свіже, запашне сіно під оборіг і дає повну волю своїм думкам і мріям. І ось у тих його думках і мріях твориться окремий світ. У цьому окремому світі він сам — його частина бере активну участь і намагається всією напруженою силою прогнати градову змару, що

саме нависла грізною марою над його рідним селом. "Не пушу! Не пушу! — кричав Мирон. — Даремно грозити! Я не боюсь тебе! Мусиш слухати мене! Адже бачиш, що я міг сперти тебе досі! І зіпру! І не пушу! Вертай назад! На гори, на Діл! Не смій тут пускати!" — Хлопець піднявся на коліна. Його лице горіло, очі горіли, в висках стукала кров, як молотами, віддих був прискорений, у грудях хрипіло щось, немов би й сам він двигав якийсь величезний тягар, або боровся з кимсь невидимим із крайнім напруженням усіх своїх сил.

Писк, клекіт, зойк у хмарі зробився ще дужчий. Ось-ось вона трісне, ось-ось сповиниться велетенська погроза. Навіть вітер утих на хвилю. Блискавки над Ділом погасли. Була хвилина страшного, тривожного напруження в усій природі, все, що живе внизу, — дерево, збіжжя й трави, звірі й люди — стояли тремтячи й запираючи в собі дух, голос дзвонів на далекій дзвіниці чувся тепер виразно, але не як сильна непереможна сила, а тільки жалібне голосіння по померших.

Та малий Мирон і тепер не подався. Він чув, що послабни він тепер, опустити руки, знизити голос — і найближча хвиля принесе спустошення на все село, і велетенська зареветься всією своєю величезною хавкою й засипле, погребе, розторощить усе життя довкола. Він чув, що його сили слабнуть, що руки й ноги в нього вже похололи, як лід, що його груди здавлює щось, що якась холодна рука, мов кліщами, стискає його за горло, але він безмірним напруженням волі ще раз підняв голову догори, наставив оба кулаки проти хмари і як міг найголосніше кричав: "На боки! На боки! На Радичів і на Панчужну! А тут не смій! Ані одного зеренця на ниви! Чуєш!..." "І в тій хвилі немов знято таємничу печать із природи, немов відсунуто невідомий замок, немов піднято запору! Заторохтіли громи, осліпили очі блискавки, що немов з усіх кінців світу рівночасно вдарили в середину хмари, і та хмара розділилася моментально надвое, і страшений вітер заревів і почав гнати одну її половину на Радичів, а одну на Панчужну, на ліси, що обмежали село від півдня й від півночі..."

При подібному мотиві затримався також М Коцюбинський у повісті "Тіні забутих предків", описуючи хвилину, як мольфар Юра проганяє градову хмару. — До оповідання "Під оборогом" дуже сильно підходять характером та настроєм оповідання Ст. Васильченка, зокрема ті, в яких він намагався зв'язати буйний світ дитячої уяви з сірою життєвою буденщиною.

Подібний вдумливий підхід до таємних глибин людської душі находимо також між іншими і в оповіданні "Терен у нозі" (1902. р.). Письменник розказує в ньому про грижу сумління гуцула Миколи Кучеранюка. — Колись за молодих літ, як керманич дараби, бачив Микола образ незнаного йому хлопця, що зіскочив із його дараби в глибні Черемоша. Цей образ так глибоко схвилював його душу, так сильно вбився в його уяву, що заставив його кинути розгульне життя, змінити вдачу, постійно томив його сумління гострими докорами і на ста-

рості літ не дав йому спокійно вмерти. Щоб визбутись тягару, що гнітив його душу, Микола розказав про свою муку сусідам. "...І тому — говорив їм — не можу вмерти, бо його (хлопця) душа не допускає й мою душу до спокою..." Тоді обізвався його сусід Юра: "Слухай, Миколо, — а що як це не був ніякий хлопець... як це була кара, привид?" Після того розказав Юра пригоду із своїх власних дитячих років, як то раз терен, що встряг йому в ногу, вирятував його від смерті, бо затримав його в бігу, коли хлопці бігли до Черемошу, в якому найшли смерть. Може саме — говорив Миколі — Бог послав йому такий образ на очі, щоб повернути його з лихої дороги. Тільки тоді Микола заспокоївся. "Швидко заснує" — кінчить автор сповідання". "А коли другого ранку сини заглянули до нього, він був уже небіжчик. Його лице роз'яснилося і виглядало, як образ спокою і задоволення..."

З-поміж інших оповідань, що будять подив багатством тематики, вирізняється окремим, відрубним характером оповідання "Історія моєї січкарні". З великим гумором і гострим дотепом виводить у ньому Франко постать українського селянина, що не тільки живо цікавиться всякими новими технічно-господарськими винаходами, але й сам уміє прикласти до них руку, виявляючи вроджений хист і вроджений талант.

Франко залишив також ряд великих повістей: "Петрії і Добушуки" (1875.), „Лель і Полель“ (1878.), „Борислав сміється“ (1881.), "Захар Беркут" (1883.), "Основи суспільності" (1894.), "Для домашнього огнища" (1898.), "Перехресні стежки" (1900.), "Великий шум" (1907.), "Не спитавши броду" (друк. частинами в різних часах під різними наголовками).

Із них найбільшу ціну має повість "Захар Беркут". Повстала вона як вираз великої туги поета за ідеальним громадським ладом. Цікава тема, гарні приклади героїчного поривання, посвяти для загального добра, ідеалізація старовинного громадського ладу, якого представником — Захар Беркут, вдала характеристика осіб, гарні описи гірської природи — все це запевнює повісті тривке місце в ряді українських історичних повістей.

Зміст повісти "Захар Беркут". У повісті "Захар Беркут" дав автор образ життя Карпатської України в XIII столітті. Подія відбувається в 1241. р. в тухольських горах. Боярин Тугар Вовк, якому князь Данило дарував у Тухольщині широкі полонини, уладив лови на велику

звірину. Він бажав познайомитись із сусідніми боярами і з цією метою запросив їх на лови. Разом із боярами виправилася донька Тугара Вовка. Мирослава, в якій врода й жіноча ніжність поєднувались із сміливістю й відвагою. Керував цілою виправою Максим Беркут, син дев'ятнадцятилітнього провідника тухольської громади Захара Беркута. Максим познайомився у час ловів із Мирославою і серед небезпек зародилося у них взаємне кохання. Максим урятував життя Мирославі, на яку кинулась ведмедниця. Він просив Тугара Вовка, щоб дозволив йому одружитись із нею. Але гордий боярин не хотів віддати своєї доньки за "смерда". Тим часом за те, що Тугар Вовк порушував давні громадські порядки і відбирав у тухольців їхні полонини, покликали вони його на "копний" громадський суд. Однак Тугар Вовк не тільки не думав піддатися присудові громадського суду, але ще й убив на зібранні безрукого Митька Вояка, коли цей хотів розказати, як боярин зрадив князя Данила в бою над Калкою. Після того втік Тугар Вовк із Мирославою до татарів і з татарським відділом напав на село саме тоді, коли тухольська молодь, виконуючи рішення громади, під проводом Максима руйнувала дім боярина. Хоч тухольські молодці дуже хоробро боролися, загинули всі; врятувався тільки Максим завдяки тому, що боярин дав слово Мирославі його пощадити. Його забрали в полон. Боярин, що стратив майже цілий відділ, намовив татарського полководця Бурунду піти на Тухлю й обіцяв йому вказати перехід через гори. Монголи розграбили Тухлю й спалили хати. Тим часом Мирослава не могла дивитись далі на зраду батька і втекла до тухольців. Вона навчила їх робити метавки, що засипали татарів камінням. За радою Захара завалено вихід із кітловини, в якій знаходилися татари, кам'яними звалами й вода гірського потоку стала затоплювати татарське військо. Коли Бурунда побачив немінучу загибель усього відділу, підніс уже топір над головою Максима з тією думкою, що за ціну життя сина дозволить Захар Беркут останкам монголів на свобідний вихід. Але старець не згодився. У хвилині, коли Бурунда замахнувся, щоб розрубати Максимові голову, Тугар Вовк відтяв йому шаблею руку. Відділ Бурунди загинув. Захар Беркут, умираючи, поблагословив сина на вінчання з Мирославою і сказав в останнє ось такі слова: "Ми побідили нашим громадським ладом, нашою згодою і дружністю..."

Історичний характер має повість "Великий шум".

У повісті дав автор малюнок українського життя в 1850. р., коли то в австрійській монархії слідом за проголошенням конституції та знесенням панщини настали часи політичної реакції. "Великий шум" пішов по душах селян, у яких знесення панщини пробудило почуття особистої гідності, коли уряд при допомозі війська силою приневолював народ до платних робіт на панських ланах. Таким шумом за-

шуміло й підгірське село Грушатичі, де вибух гострий конфлікт між громадою, а скоріше її свідомішими представника (Кость Дум'як) з одного боку і паном та священником із другого боку. Конфлікт вибух тому, що пан Субота також при допомозі війська хотів присилувати селян до роботи на своїх ланах. У повісті оповідає автор, як донька цього гордого пана Суботи проти волі свого батька стає дружиною зненавидженого паном „мужика“, Костя Дум'яка.

Соціяльну основу має повість „Брислав сміється“. Тут знайшов образ побут робітництва і визиск його сил різними галапасами.

Повість є продовженням оповідання „Воа constrictor“. Два ворожі світи пересунув автор у ній. Ворожі вони по своїх задумах і змаганнях, чужі собі метою, все ж таки сплетені між собою тісними вузлами. Перший світ — це світ Гаммершлягів, Гольдкремерів, світ багатіїв, безпощадних спекулянтів — світ погоні за нафтою, за золотом. Другий світ — це світ сірих рядів голодних селян і робітників, чорних вуглярів, томлених, визискуваних, — світ столоченого життя, незаспокоєної туги за ясною дниною... Конфлікт між цими двома світами, що заповнює зміст повісти, загоряється вкінці широким полум'ям, що охопило весь Борислав.

Це так „Борислав сміється...“

Поезія Франка. Як поет, Франко займає одно з найвидніших місць в українській літературі. В своїх поетичних творах дав вислів не тільки своїм власним переживанням, але й переживанням народу. Тематикою й мотивами творчости міг сягнути „вершин“ людської думки („Смерть Каїна“, „Похорон“, „Мойсей“), але вмів також підйти до сірого життя „низин“. Поруч із зразками гарної рефлексійної лірики, в якій дав перевагу думці над почуванням (збірка „Мій ізмарагд“), спромігся також на прекрасні перлини ніжної, глибоко відчутної любовної лірики в ліричній драмі „Зів'яле листя“. Вмів також знизитися до дитячих сердець, до дитячої психіки, тому його „Лис Микита“, „Абу Касимові капці“, „Пригоди Дон Кіхота“ зали-

шаться назавжди жемчугами в українській дитячій літературі.

Поезії Франка зібрані в збірках "З вершин і низин" (1887.), "Мій ізмарагд" (1898.), "Із днів журби" (1900.), "Зів'яле листя" (1896.) "Semper tiro" (1906.), "Давне і нове" (1911.).

До найраніших його поетичних творів належить „На ймит“ (1876.). У цій поемі зупиняється поет на постаті наймита, що від колиски до могили "в нужді безвихідній, погорді й печалі сам хилиться у ярмо. Щоб жити, він життя і свободу й силу за хліба кусник продає". З тужливим співом оре поле, байдужий, що для чужого добра проливає піт. Той наймит — це наш нарід, "що поту лле потоки над нивою чужою". У рабстві й неволі, в лихолітті й недолі тягне своє ярмо. Байдуже — для кого, співаючи він оре родючий широкий лан. Поет вірить, що він здобуде волю й у власнім краю оратиме свій власний лан.

У широко відомій поемі "Каменярі", що появилась у "Дзвоні" (1878. р.), виводить поет себе й тисячі таких, як він. Усі вони, приковані ланцюгами до гранітної скали, великими залізними молотами на приказ сильного, мов грім, голосу лупають цю скалю. Мов водопаду рев, мов битви гук кривавий, гримлять молоти їх раз-у-раз. І хоч вони знають, що не буде їм слави, ні пам'яті, добувають даліше п'ядь за п'яддю землі. Вони невільники, що добровільно взяли на себе пута, вони раби волі, вони каменярі на шляху поступу. Тільки живе в них велика віра, що розіб'ють скалу, що власною кров'ю і власними кістками змурують твердий гостинець і що принесуть щастя, нове життя, нове добро у світ. А хоч там далеко на світі, який вони кинули для праці, поту й мук, проливають за ними сльози мами, жінки й діти, хоч прокляті всіми їх думки і їх діла, вони не випускають молотів із рук. Держать їх кріпко в тій сильній вірі, що рівняють шлях правді, а щастя для всіх прийде аж по їх кістках.

У вісімдесятих роках минулого століття появилось багато Франкових поезій бадьорого громадянського характеру, в яких поет дав вислів глибокій вірі у перемогу

світла над темнотою, правди над брехнею, в яких гарячими словами закликав до боротьби за краще життя народу. Сюди слід віднести такі циклі поезій, як прекрасні "Веснянки" ("Дивувалась зима..."; "Гримить..."; "Гріє сонечко..."; "Земле, моя всеплодючая мати..."; "Розвивайся, лозо, борзо..."; "Не забудь, не забудь юних днів..."; "Ой, що в полі за димове... і ін.), "Скорбні пісні", "Нічні думи".

Ось одна з "веснянок":

Гріє сонечко!
Усміхається небо ясне,
Дзвонить пісеньку жайворончок,
Затонувши десь в бездні-глибині
Кришталевого океану...
Встань,
Встань, орачу! Вже прогули вітри,
Проскрипів мороз, вже пройшла зима!
Любо дихає воздух леготом;
Мов у дівчини, що з сну будиться,
В груди радісно б'єсь здоровая,
Молодая кров,
Так і грудь землі дихає — двигаєсь
Силою дивною, оживущою.
Встань, орачу, встань!
Сій в щасливий час золоте зерно!
З трепетом любви мати щирая
Обійме його,
Кров'ю теплою накормить його,
Обережливо виростить його.
Гей, брати! В кого серце чистее,
Руки сильніі, думка чесная, —
Прокидайтеся!
Встаньте, слухайте всемогущого
Поклику весни!
Сійте в головах думи вольніі,
В серцях жадобу братолюбія,
В грудях сміливість до великого
Бою за добро, щастя й волю всіх!
Сійте! На пухку, на живу ріллю
Впадуть сімена думки вашої!

У більшій поемі "Панські жарти" (1887.) затримався при панщизнянім лихолітті і дав гарний образ життя в українськiм селі напередодні знесення панщини.

Автор виводить постать старенького священика, що виступає як справжній батько своєї громади. Він намагався нахилити громадян до тверезости, вчив сільські діти і скрізь ніс поміч та розраду нещасним громадянам у їх тяжкому горю. Його робота не до вподоби була панові Мигуцькому, якого поет схарактеризував як типового нелюдяного представника панцизняного насилля. "Що був богач, громада гола, то й славили пани довкола, що добре господарював. Не раз зимою, як у полі нема роботи, а в stodолі все зроблене і ліс не тнуть, щоб панщини не дарувати, він каже було лід рубати".

Коли пан Мигуцький дізнався, що громада задумує будувати школу і розстатися з шинком, загорів гнівом проти старенького священика, що "бунтує" громаду. Але по боці громади стояв комісар-німець, що сватаючи доньку Мигуцького, дізнав від нього великої зневаги. Він оповістив громаді, що цар хоче дати волю. Щоб заслужити на сподівану волю, всі громадяни рішили скласти в день Нового Року святочну присягу не ткнути горілки. Але коли прийшли під церкву, дізнались, що на приказ пана двері церкви закрито. Тим часом набігла ватага панських посіпак із нагаями та панським наказом рубати ліс. Гайдуки поволокли також старенького попа. Коли пан Мигуцький, що стояв перед двором, зачав із нього глузувати, що як добрий пастир іде слідом за громадою, старець сміливо відповів йому, що "в світі без різниць усе свої границі має, і що ніхто таких границь безкарно не переступає". У лісі під тягарем дров упав безсилий старець на сніг. Коли посіпаки стали над ним знущатися, громада, негодуючи, кинулась на них із сокирами. Та ось появився пан і став із людей глумитися, що хапають сокири, хоч він тільки "жартував". Але за ці панські жарти заплатив старець життям, а люди дальше томилися в панцизнянім ярмі. На весну приїхав комісар і прочитав громаді царський патент про знесення панщини. Хотів прочитати ще й пану Мигуцькому, але цей велів закинути його в псарню. Описуючи дальше перший Великдень на волі, висловив поет велику радість народу в міцних словах і гарних образах. Тієї самої днини повели вояки зв'язаного Мигуцького в тюрму. Там він утратив здоров'я і скоро потім потім помер. Жид закупив село.

Ось хвилинка народньої радості:

"...Великдень! Боже мій великий!
Ще як світ світом, не було
Для нас Великодня такого!
Від досвіта шум, тамір, крики,
Мов муравлисько все село
Людьми кишить. Всі до одного
до церкви пруть. Як перший раз
"Христос воскрес!" заспівали,
То всі мов діти заридали,
Аж плач той церквою потряс...

Так бачилось, що вік ми ждали,
Аж дотерпілись, достраждали,
Що Він воскрес — посеред нас.
І якось так зробилось нам
У душах легко, ясно, тихо,
Що бачилось, готов був всякий
Цілій землі і небесам
Кричать, співають: минуло лихо.
Найзліші вороги прощались,
Есі обнімались, цілувались...
А дзвони дзвонять, не стають!
А молодь бігає, мов п'яна,
Кричить щосили в кожний кут:
"Нема вже панщини, ні пзна!
Ми вольні, вольні, вольні всі!"
Ба, й дівора, що в старших баче,
Ї собі вигукує, неначе,
Перепелята по вівсі..."

Окрему увагу звертає в поемі постать священника, що був батьком своєї громади, ділився із своїми громадянами їх турботами, смутками й стражданнями.

Зів'яле листя". Найкращою збіркою ліричних поезій Ів. Франка є збірка "З і в'я л е л и с т я", що вийшла в 1896. році. Сам поет у передмові до другого видання назвав "Зів'яле листя" збіркою ліричних пісень "найсуб'єктивніших із усіх, що появились у нас від часу автобіографічних поезій Шевченка". Композиція всієї "ліричної драми" є така, що поет виводить постать людини слабої волі, яку сила й глибина кохання кладуть у могилу. Мабуть, це тільки така літературна форма, в яку поет вложив вислів своїх власних глибоких почувань. Поодинокі "жмутки" цього "Зів'ялого листя" повставали в різних відступах часу: перший у рр. 1886-1893., другий у 1895. р., третій і останній у 1896. р. У першому "жмутку" говорить поет про своє кохання, про свою "бліду, горем п'яну, безнадійну любов", описує вроду й принаду тієї, що полонила всі його думки. У захопленні її вродою пише:

"Твої очі, як те море,
Супокійне, світляне:
Серця мого давнє горе,
Мов вилинка в них тоне.

Твої очі — мов криниця,
Чиста на перловім дні,
А надія, мов зірниця,
З них проблискує мені“.

Але почув із її уст страшні, жорстокі слова: "Не надійся нічого" і герой "Зів'ялого листа" годиться із резигнацією:

"Я не надіюсь нічого
І нічого не бажаю —
Що ж, коли живу і мучусь,
Не вмираю.
Що ж коли гляджу на тебе
І не можу не глядіти,
І люблю тебе! Куди ж те
Серце діти?..."

Свідомий того, що "спільним шляхом не судилось" їм іти, рішається:

"Йди направо, я наліво
Шлях верстатиму в тумані,
І не здиблемось ніколи,
Як дві краплі в океані.
Як в дорозі знайду горе,
Що тобі несе удар,
Сам його до себе справлю
І прийму його тягар.
А як щастя часом схоче
В мою хату загостить,
Я його до тебе справлю,
Най голубочком летить..."

Тільки в мріях і снах втішається він чудовим образом, тільки як "привид" ввижається йому гарна квітка його "сон царівни". З наболілої душі несеться в епілогу його безнадійна пісня:

"Розвійтеся з вітром, листочки зів'ялі,
Розвійтеся, як тихе зітхання!
Незгоєні рани, невтишені жалі,
Завмерлеє в серці кохання.
В зів'ялих листочках хто може вгадати
Красу всю зеленого гаю?
Хто взнає, який я чуття скарб багатий
В ті вбогії вірші вкладаю?
Ті скарби найкращі душі молодої

Розграгивши марно, без тьми,
Жебрак одинокий назустріч недолі
Піду я сумними стежками“.

У другому "жмутку" на взір народніх пісень, повних глибокої символіки, дає автор свої власні стилізації, подібні до ось такої:

"Ой, ти дівчино, з горіха зерня,
Чом твое серденько — колюче терня?
Чом твої устенька — тиха молитва,
А твое слово гостре, як бритва?
Чом твої очі сяють тим чаром,
Що то запалює серце по жаром?
Ох, тії очі темніші ночі,
Хто в них задивиться, й сонця не хоче!
І чом твій усміх — для мене скрута,
Серце бентежить, як буря люта?
Ой, ти дівчинонько, ясная зоре!
Ти — мої радощі, ти — моє горе!
Тебе видаючи, любити мушу,
Тебе кохаючи, загублю душу“.

Всі ці пісні служать поетові для вислову власних почувань і власних настроїв. Але його кохання кріпшає і на нього герой поеми не находить ради:

"Як почуєш вночі край звойого вікна,
Що щось плаче і хлипає важко,
Не тривожся зовсім, не збавляй собі сна,
Не дивися в той бік, моя пташко.
Це не та сирота, що без мами блука,
Не голодний жебрак, моя зірко,
Це розпука моя, невтишима тоска,
Це любов моя плаче так гірко“.

Третій "жмуток" повний пісень глибокого внутрішнього хвилювання. Від тужливих, сумовитих настроїв переходить герой у стан повної безнадійности й розпуки. Лякається приходу ночі, яку проводить, риючи у рані. Вкінці в чудових зворушливих словах прощається з матір'ю:

"Матінко моя ріднесенька!
В нещасний час, у годину лиху
Ти породила мене на світ!..
Не дала ти мені чарівної краси,

Не дала мені сили, щоб стіни валить,
Не дала мені роду, почесного.
Ти пустила мене сиротою у світ,
Ти дала ще мені три недолі в наділ,
Три недолі важкі, невідступні.
Що одна недоля — то серце м'яке,
То співацьке серце вразливе,
На красу, на добро податливе.
А що друга недоля — то хлопський рід,
То погорджений рід, замуrowаний світ,
То затроений хліб, безславний гріб.
А що третя недоля — то горда душа,
Що нікого не впусти́ть до свого нутра,
Мов запертий вогонь, сама в собі згора...“

Після того в пісні "Пісне моя, ти підстрелена пташко" прощається також із своєю піснею, якій "час уже на спокій", і накладає на себе руку вистрілом із револьверу. Франко розумів, що м'який, сентиментальний, слабовільний героєм не повинен нікому служити за приклад, тому й звертається від його імені до читача із словами: "Sei ein Mann und folge mir nicht nach".

Поема "Мойсей". На вершини поетичної творчості піднісся Франко в поемі "М о й с е й" (1905. р.). Високо ідейна й мистецька вартість цієї поеми ставить її у ряд найвизначніших творів українського письменства. Головною темою в поемі — смерть Мойсея, як пророка, що його власний нарід не признав і відкинув.

Поему розпочинає поет прологом, у якому в сильних, мужніх словах дав вислів своїй твердій вірі у кращу майбутність українського народу. Порівнюючи свій "замучений" народ із паралітиком на роздоріжжі, тривожиться його майбутністю. Запитує, чи йому повік судилось бути тільки "тяглом у бистроїзних поїздах сусідів". Невже повік його уділом буде "укрита злість, облудлива покірність" усякому, хто зрадою й розбоєм його скував... Невже ніколи не виявиться безмірність його сил? Задармо весь край политий кров'ю його борців? Невже ніколи не пишаться йому в щасті й красі? Поет, що ясно здає собі справу з хиб і недомагань у вдачі свого народу, бачить також у його слові силу і м'якість, дотеп і потугу, а в пісні його дзвін-

кий сміх і жалощі кохання. Тому то мова й пісня народу кажуть йому вірити в майбутність і в день воскресний народнього повстання. Він рад би добути таке слово, що бухає живучим вогнем, рад би заспівати палку відхненну пісню, що пориває мільйони за собою. Але поет свідомий, що не йому, знесиленому журбою, роздертому сумнівами, битому стидом, вести нарід за собою. Все таки він пророчить йому:

”Та прийде час, і ти огнистим видом
Засядеш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,
Покотнш Чорним морем гомін волі,
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі...”

Поет присвячує при кінці Прологу народньому генію свій тугою вповитий, та повний віри вільний спів...

Рідко який твір захоплює так, як пролог "Мойсея". Поет вливає тут усю міць і ніжність почування. Сильна віра в краще майбутнє народу і страждання з причини його політичного положення та хиб його вдачі, палке бажання стати народнім пророком і водночас свідомість власної немоці, гнів і радість, ентузіазм і зневіра на перемену чергуються і зливаються в одну величню цілість.

Поему розпочинає автор образом ізраїльського табору. По сороклітній блуканні в арабській пустелі наблизився Мойсей із своїм народом о межу до Палестини. Серед червоних, як іржа, пісків і голих мавських скель кочує Ізраїль. Ледаче кочовисько спить під подертими наметами й не чує вже охоти перейти за голі верхи, бо не вірить уже в чудову обіцяну країну. Про цю країну сорок років говорив народові Мойсей, сорок літ пречудна долина манила народню уяву. Але вкінці нарід зневірився. І ось дрмає він тепер по дрантивих наметах: жінки печуть на грянні козяче м'ясо; воли та осли гризуть осети та бодяче. Дітвора бігає по степу й заводить дивні іграшки: мурує міста та городить городи. Тільки один між цією юрбою не дрмає слабосилий дідусь і на крилах думок та журби цією поза гори. Це Мойсей:

”Все, що мав у життю, він віддав
Для одної ідеї,
І горів, і яснів, і страждав,
І трудився для неї”.

Наче буря вирвав він свій люд із неволі і не раз відхненою мовою підіймав його душу на вершини. Але тепер зімлів його голос, погасло

відхнення і молоде покоління не слухає його слів. Серед нього верховодять Датан і Авірон, у яких автор персоніфікує людські намагання до вигідного, безтурботного життя. На зборах синів Ізраїля голосистий Датан перепер ухвалу, щоб укаменувати того, хто вдає з себе пророка, накликає нарід до бунту та манить за гори. Але ось уже наступної днини, коли, як золотий дощ, сплила з неба прохолода, в таборі рух та гомін. Це Мойсей виходить із свого намету. Хоч літа й турботи зігнули його постать і снігом укрили його волос, його очі горять, мов дві блискавиці в хмарах. Серед загального здивування він іде до каменя, з якого звичай велить промовляти до народу, і починає говорити. Каже, що говорить мусить, бо його устами говорить Єгова. Впевняє ізраїльтян, що вони є стрілою в напнятому луку Єгови і стріла мусить летіти туди, куди хоче Єгова. При тій нагоді розказує притчу про терен. Раз зійшлися дерева, щоб вибрати собі по власній волі короля. Хотіли вибрати кедра, але цей не хотів кидати горді скелі, блиски сонця й свободу. Хотіли вибрати пальму, але й вона не думала промінювати цвіті й дактилі на царську корону. Тоді просили дерева рожу, дуба, березу, але всі вони не згодилися. Вкінці хтось піддав думку, щоб просити терна. Терен згодився, кажучи, що послужить радо й стелитися буде внизу, щоб інші дерева могли буюти до неба. Чим терен між деревами, тим ізраїльський нарід — по думці Мойсея — між іншими народами. Єгова заглядав у душу всіх народів, стежив за їх вдачею...

"І не взяв отих гордих, грімких,
Що б'ють в небо думками,
І підносять могутню п'яту
Над людськими жарками..."

не вибрав ні багачів-дукачів, ні красунів, а вибрав убогий нарід, що не має слави ні з цвіту, ні з плоду.

"Між премудрим він не мудрець,
У війні не войовник,
У батьківщині своїй він гість
І всесвітній кочовник".

І тому народові дав Єгова невідоме страшне посольство, щоб зненавиджений братьми ніс його в майбутнє. Коли Датан і Авірон глузують із надхненної мови Мойсея, дораджуючи приставити його за няньку до дітей, бо майстер він до казок, Мойсей підіймає знову голос. У його гнівному розпалі слова пливуть із його уст, як розкоти грому ("Горе вам, нетямущі, сліпі!.."). Він докоряє землякам і картає їх, що бунтуються проти свого власного добра, що, наче кропива, жгуть руку, яка їх, як цвіт, плекає, що на своїх пророків мечуть камінням.

Одначе за хвилину щось людське, м'яке будиться в серці пророка, і він ніжними, пестливими словами відзивається до народу:

"О, Ізраїлю, якби ти знав,
Чого в серці тім повно,
Якби знав, як люблю я тебе,
Як люблю невимовно.
Ти мій рід, ти дитина моя,
Ти вся честь моя й слава,
В тобі дух мій, майбутнє моє,
І краса і держава.
Я ж весь вік, весь труд тобі дав
У незломнім завзяттю —
Підеш ти у мандрівку століть
З мого духа печаттю..."

Потім виходить у степ, прощається з діворою, що обступає його кругом, вчить її милосердя для всього живого й іде далі... На самоті приходить йому думка, що сорок літ він працював невпинно, щоб із рабів зробити нарід до впадоби Єгови. Сорок літ клепає їх серця й сумління і вкінці доклепався того, що ледви уйшов від кпин і каміння. У його душу починають втискатись сумніви, що їх поет персоніфікує в постаті демона пустині, Азazel. Повстає жахливе питання, де причина його життєвої невдачі, невдачі всіх його зусиль? Серед страшних сумнівів у потребу, доцільність і вартість його праці, які нашіптує йому Азazel, доходить Мойсей у сходському сяйві небес на найвищу гору, простягає руки до неба й молиться. Величезна тінь паде від його постаті з вершин на рівнини. Тим часом Азazel, що за всяку ціну вирішив зневірити Мойсея в успішність його діла й відвести його від його ідейних поривань, приймає постать його матері. Голубить і пестить його ніжними словами й потому відслонює перед ним майбутність його народу. І бачить Мойсей обіцяну країну, край овець і ячменю, в якому ні шляхів широких нема, ні до моря проходу; бачить, як його плем'я бродить у річках крові; бачить, як тягне хмара ворожих народів, як від крові червоніють поля; бачить тисячі скованих невольників, чує важку ходу страшних римських легіонів, що толочуть юдейські поля, крик юдейських дівчат під копитами диких коней. Тоді з його грудей добувається розпачливий стогін: "Одурив нас Єгова".

За цей момент зневіри платить Мойсей смертю.

Тим часом в юдейському таборі сум та туга. Нестало Мойсея. Тільки з його відходом зрозумів народ усю велич його посвяти, лише тоді відчув, що життя без ідеї, якої, власне, символом був Мойсей, — не має ніякої ціни.

"Чули всі: щезло те, без чого
Жить ніхто з них негодний.
Те незримо, несподівано, що все
Поміж ними горіло,
Що давало їм змісл життєвий,
Просвітляло і гріло!..."

Єгошуа, князь конюхів, кличе народ до походу, до бою.

"Ще момент і Єгошуи крик
Гирл сто тисяч повторить;
Із номадів лінивих ця мить
Люд героїв сотворить!..."

Поема "Мойсей" має алегоричний характер. Поет думав про український народ і про український народ співав лісню. У трагічній долі Мойсея, що вів народ до обітованої країни й сам упав на шляху, розумів поет долю провідника, якого народ не розуміє й відпихає від себе. Все ж таки, хоч між ідейним провідником і тверезою, опортуністичною юрбою настає хвилинна прірва, остаточний зв'язок таки нерозірваний. Ідею Мойсея підхоплює молодь, що під проводом Єгошуи (символ збройної української сили) кидається в бій за ідеали народу.

Є деякий зв'язок між поемою "Мойсей" і поемою "Іван Вишенський", про яку була мова при характеристиці творчості Вишенського. В обох поемах Франко займається питанням взаємин між провідником і народом. Тільки коли Вишенський у поемі Франка страждає душею тому, що не виконав свого обов'язку супроти громади, душевні страждання Мойсея в тому, що його праця для громади не дала, як йому здається, ніяких успіхів.

Драматичні твори. Переклади. Крім поезій, оповідань та повістей писав Франко також драматичні твори: "Украдене щастя", "Учитель", "Сон князя Святослава", "Будка ч. 27", з яких дві перші і досі не сходять із сцени. Збагатив також українське письменство перекладами творів Софокля, Байрона, Гете, Гайне, Золя та інших.

Наукова діяльність Франка. Франко є одним із найбільших світочів української науки. Його наукові студії виказують широку ерудицію, глибоке знання, силу таланту й сміливість у висловлюванні думок та висновків. Крім названих праць про Івана Вишенського ("Іван Вишенський і його твори", 1895. р.), про староукраїнську повість, про Варлаама і Йоасафа ("Варлаам і Йоасаф, старохристиянський роман і його історія", 1896. р.), про Шевченкову "Наймичку", важнішими його науковими пра-

цями є: "Святий Климент у Корсуні", причиною до старохристиянської легенди, "Студії над українськими народними піснями", його розвідки про старинну драматичну літературу ("Український вертел"), про карпато-українське письменство та досліді над староукраїнськими апокрифами. Все ж таки хоч своїми науковими працями добув собі Франко ім'я не тільки в українських наукових колах, але й на чужині, головна сила його таланту й невмируча вартість його писань не в науковій роботі, а в оповіданнях і поезії.

Франко — універсаліст. Від смерти Шевченка ні один із українських письменників не здобув собі більшого імені на всіх просторах України й на чужині, як Іван Франко. Це велике ім'я здобув Франко небуденним талантом і рідким багатством і різномірністю діяльності та творчої праці. Політика й поезія, публіцистика й філософія, новелістика й літературна критика, повість та історія, драма й етнографія, комедія й соціологія, література перекладів і редагування часописів — все це стало полем його творчої праці та глибоких дослідів. Він знаходив насолоду в відчитуванні давніх полинялих рукописів і разом із тим із глибин душі добував прецінні ізмагади почування, уяви й думки; занурювався у досліді над староукраїнськими апокрифами й повістями і разом із тим "у днях журби" виливав страждання своє і свого народу, вслухувався у гомін українських народніх пісень, поринав у глибін прислів'їв і приказок і разом із тим намічував пильно людські типи й характери та виводив їх у своїх повістях; просліджував давні твори народньої музики, наслухуючи водночас, як б'ється живчик життя його громадянства; сягав до індійських легенд, жидівських мелодій і разом із тим думав про поліпшення соціальних та економічних відносин народнього життя, вказуючи нові шляхи; сходив на "на низини", "на дно" і на бистрих крилах уяви й думки зносився на "вершини" туди, куди є доступ тільки геніям. Був тим, що серед найдикших хашів пробивав шляхи для інших, був тим каменярем, що довгі роки лупав скалу безідейности, байдужности, опортунізму, тим „ковалем“, що клепає серця й сумління свого громадянства“, був тим

ідейним провідником, що зів нарід в обітовану країну народнього щастя, і впав на тому шляху. Був передусім громадянином. Розбуджував серед громадянства думки, кидав між нього нові заклики, вказував нові шляхи в політичному та суспільному житті. Громадянську службу мав на оці, коли працював на полі української журналістики, коли знайомив земляків із найвизначнішими творами людського духа, перекладаючи їх на українську мову, коли інформував чужинців у польських, німецьких видавництвах про життя свого народу, громадську службу мав передусім на оці, коли кидався на поле літератури й науки, збагачуючи ці ділянки творами першорядного значення. Сам глядів на свою працю, як на твердий життєвий обов'язок. "Муруючи стіну — говорив він на своєму ювілейному святі 25-ліття літературної праці в 1898. р., коли дякував за слова признання громадянства, — муляр кладе в неї не тільки самі гранітні квадрати, але, як випадє, то і труск і обломки й додає до них цементу. Так само і в тому, що я зробив, може й знайдеться деякий твердий камінь, але певно найбільше буде того труску і цементу, яким я заповнював люки і шпари..." А далі говорив він: "Як син селянина, вигодуваний мужицьким хлібом, я почував себе до обов'язку віддати працю тому простому народові..." "Сам я у своїй діяльності бажав бути не поетом, не вчителем, не публіцистом, а поперед усього чоловіком".

Леся Українка. Подібно, як творчість І. Франка, глибоко національна в своїй основі, "всім своїм змістом зв'язана нерозривно з життям свого народу". — як висловився проф. М. Грушевський,—була творчість Лесі Українки. Леся Українка, поруч Т. Шевченка й І. Франка, знялась на вершини поетичної творчости. Зуміла вона вийти поза тісний круг своєрідних тем на широке поле світових мотивів, тому й зайняла позицію письменниці європейської міри.

Леся Українка — це прибране ім'я Лярісси Косач-Квітки. Народилася 26. (н. ст.) лютого 1871. р. у Звягелі на Волині, померла 1. серпня 1913. р. в Сурамі на Кавказі. Похоронено її в Києві.

На вироблення всього світогляду Лесі Українки, на

сформування й постійне зростання її творчого таланту великий вплив мали три чинники. Перший із них — вплив оточення, серед якого жила від ранньої молодости. Родина дбайливо плекала природну її обдарованість. Батько Лесі, Петро Косач, член старої громади, майстер іронії, був людиною культурною, освіченою й гуманною. Великий вплив на письменницю в дитячих її роках мала її мати, жінка незламного характеру, — Ольга Косач, якої літературний псевдонім: Олена Пчілка. В українському письменстві відома Олена Пчілка (1849—1930.) своєю поемою "Козачка Олена", оповіданнями: "За правдою" і "Товаришки", та низкою поезій для дітей. Вона прищипила в серці доньки любов до рідної мови, до рідної пісні, до свого народу. Під її оком ставила Леся Українка перші кроки на полі поетичної творчости. Змалку поетеса мала також можливість жити серед народу, близько стояла до нього, гралась із сільськими дітьми, прислухалась до народніх пісень, казок і легенд і записувала їх. Уперше чула Леся Українка народні пісні з уст матері й вони зробили на неї глибоке вражіння. Вислів тим вражінням вона дала в "Місячній легенді", присвяченій матері:

У маленькій хатинці, у тихім куточку
Мати спить і дитина маленька.
У віконце одчинене линуть з садочку
Урочисті пісні соловейка.
Мати спить, над колискою сина схилившись,
Певно пісню малому співала,
А тепер, приспала його, утомившись,
Край його і сама задрімала".

Народня пісня була тим багатим джерелом, що постійно мотивами й формами збагачувала й підсилювала її творчість. Високо культурна атмосфера в сім'ї Косачів мала, без сумніву, вплив на швидкий інтелектуальний розвиток письменниці. Розказують, що навіть ігри в родині Косачів мали літературний характер. Інсценізовано напр. уривки з Гомерової "Іліяди", при чому Леся перебирала на себе ролі Андромахи. В ранніх роках письменниця опанувала теж мови французьку й німецьку. Згодом вивчила вона ще англійську, болгарську, польську, грецьку, латинську і при кінці

життя — еспанську. Так само в Києві, куди Косачі виїздили на зиму, оточувала Лесю творча літературно-мистецька атмосфера. Родини Косачів, Старицьких і Лисенків були центром культурного і громадського життя. Живі дискусії на літературні теми, організовані літературні конкурси, в яких брала участь поетка, закріплювали її літературні й наукові зацікавлення, давали спонуку до творчих задумів. Крім того, весь час в'язали Лесю Українку живі зв'язки з її дядьком Михайлом Драгомановим, з яким вона переписувалася, при якого ліжку пробувала в часі його недуги в Софії (1895. р.) і який звертав її увагу не лишень на питання літературного й наукового, але й суспільного та політичного життя.

Другим чинником, що розвивав і ростав поетичний талант Лесі Українки, була п р и р о д а.

Дитячі роки провела письменниця серед чудової природи, розкішних волинських лісів і тут уперше зародилась у неї ця велика любов до природи, що не покидала її ціле життя. Де б не доводилось Лесі Українці пробувати, чи на Криму, чи в Єгипті, в Сан Ремо, чи на Кавказі, скрізь природа, її життя, її краса — глибоко хвилювали її, розбурхували її уяву, підсилювали її творчі поривання. Але найсильніші вражіння залишилися із ранніх дитячих років і спогади про ці вражіння, туга за принадою й чаром волинських лісів, склалися у пізніших роках, коли письменниця пробувала в Грузії, на концепцію "Лісової пісні", того величного гимну природі, одного з найкращих у всіх літературах.

Вкінці третім важливим чинником, що мав вплив на всю творчість Лесі Українки, надаючи їй глибокий серйозний зміст, була її х в о р о б а. Вже на дванадцятому році життя проявилась у неї недуга костей (туберкульоза), що найперше поразила її руку. Це відібрало їй можливість грати на фортеп'яно. Леся Українка виливає свій жаль із приводу цього факту в окремій елегії "До мого фортеп'яно" (1892. р.), в якій прощається із своєю життєвою розрадою. Елегію закінчує словами:

"...Коли смуток свій на струни клала,
З'являлась ціла зграя красних мрій,
Веселкою моя надія грала,

Далеко линув думок легких рій.
Розстаємось надовго ми з тобою!
Зостанешся ти в самоті німій,
А я не матиму де дітися з журбою...
Прошай же, давній, любий друже мій!"

Згодом недуга перейшла на ноги. Операція в Берліні в 1897. році не багато допомогла. Недуга вдарила на легені й справляла жорстокі болі, які Леся Українка лагодила в Єгипті, проживаючи в трьох зимах (1909—1910; 1910—1911 і 1912—1913) в Гелуані, недалеко Каїра, на межі Лівійської пустелі. І хоч у боротьбі з недугою виявила велику витриманість, терпеливість і силу волі, вкінці мусіла їй піддатися. Сталося це на Кавказі, в Сурамі 1. серпня 1913 р. Її тіло перевезено в Київ.

Недуга письменниці — тяжка, вперта, довготривала заставляла її часто пробувати на самоті, в колі власних думок, змушувала до власного зосередження, контемпляції, веліла глибоко продумувати й розглядати життєві факти й проблеми, шукати на них відповідей у праці власної думки й у гворах світової літератури.

Всі ці обставини довели до того, що вже в дуже ранніх роках Леся Українка розпочала свою літературну творчість. У дванадцятому році життя склала вона першу свою ліричну поезію: "К о н в а л і я", під якою появилось уперше дорогоцінне в українській літературі ім'я "Леся Українка". В 1892. р. появилася її перша лірична збірка "На крилах пісень". Уже в цій першій збірці поруч ніжних мелодій, в яких оспівана краса природи, задзвеніли сильні акорди патріотичної громадянської лірики. З цієї пори Л. Українка стала в центрі українського літературного життя.

У 1899. році вийшла її збірка "Думи і мрії", у 1902. р. "Відгуки".

Розвиток поетичного таланту Лесі Українки покринається подекуди з переходом письменниці до щораз то нових жанрів, до щораз то складніших форм вислову. Від дрібних ліричних поезій, коротких фрагментів крізь довші епічні й драматичні поеми Л. Українка переходить до найскладнішої форми: до драми. При тім основний ідейний під-

клад її творчості той самий: глибока віра в краще майбутнє свого народу. Ідеї залишаються. Поширюються тільки в далечінь, поглиблюються в основах, знаходять нові форми вислову. Л. Українка шукає щораз то нових образів, нових символів, нових алегорій для вислову своїх думок. Тут саме в тому шуканні за новими формами вислову і головне джерело екзотичності її тематики. Прекрасно познайомена з літературами світу письменниця невтомно шукає в історії й літературі інших народів, "у померках віків і далеких підсоннях" розв'язки питань сучасного її українського громадянського національно-політичного життя.

В ліричних поезіях Л. Українки небагато мотивів чисто особистого характеру. Тільки деколи зрідка в інтимній її ліриці ніжно й сумовито задзвенять струни самоти, недуги, кохання, природи. Наскільки Леся Українка торкається свого особистого життя, її поезія повна смутку, тихої меланхолії. Недуга, що томила її з ранніх літ і постійно примушувала шукати полегшення в Криму, в Карпатах, на Кавказі, в Італії, в Єгипті, відбилася тривким сумовитим, часто безнадійним настроєм у її інтимній ліриці. Характеристична з цього погляду її поезія „Давня весна“:

”Була весна — весела, шедра, мила,
Промінням грала, сипала квітки,
Вона летіла хутко, мов стокрила,
За нею вслід співучії пташки.

Все ожгло, усе загомоніло,
Зелений шум, веселая луна,
Снівало все, сміялось і брентіло, —
А я лежала хвора й самотна.

Я думала: ”Весна для всіх настала,
Дарунки всім несе вона ясна,
Для мене тільки дару не придбала,
Менє забула радісна весна“.

Ні, не забула! У вікно до мене
Заглянули від яблуні гілки,
Замиготіло листячко зелене,
Посипались білесенькі квітки.

Прилинув вітер, і в тісній хатині,
Він про весняну волю заспівав,
А з ним прилинули пісні пташині
І любий гай свій відгук з ним прислав.

Моя душа ніколи не забуде
Того дарунку, що весна дала;
Весни такої не було й не буде,
Як та була, що за вікном цвіла“.

Дуже сильно цікавило Лесю Українку питання, яка є ролля поета серед громадянства та в чому сила поетичного слова, — і цьому питанню присвятила вона багато своїх поетичних творів. Ширше розгорнула його в поемі "Да в ня ка з ка" (1894. р.).

Характер громадянської лірики Лесі Українки відмінний від характеру її інтимної лірики. Характеристичною рисою її поетичних творів на громадянські теми є сильний, бадьорий тон (нпр. в "Невільничих піснях" із 1895—1896. рр.), жива віра в кращу майбутність народу. Сильні, енергійні, мужні акорди її громадянської лірики захопили Франка до тієї міри, що він не завагався висловити ось такі знаменні слова: "Від часу Шевченкового "Поховайте та вставайте..." Україна не чула такого сильного, гарячого поетичного слова, як із уст цієї слабосилої, хворої дівчини... Читаючи м'які та рознервовані писання сучасних молодих Українців-мужчин і порівнюючи їх з тими бадьорими, сильними та смілими, при тім такими простими, такими щирими словами Лесі Українки, мимоволі думаєш, що ця хвора слабосила дівчина трохи чи не самотній чоловік на всю новочасну соборну Україну" (у "Літературно-Науковому Віснику", 1898. р.). Ці Франкові слова впродовж довшого часу повторювала критика залюбки, без застережень. Єдиний М. Зеров змодифікував Франкову характеристику деякими застереженнями, підкреслюючи, що "з усім героїзмом своїх почувань, з усією напруженістю волі, з усім своїм культом нелюдської сили і мужніх чеснот, Леся Українка скрізь і завжди залишається жінкою" („До джерел“).

Прекрасний приклад її сильної волі, енергійної охоти до змагань, до боротьби находимо в широковідомій її поезії: "Contra spem spero".

Гетьте думи, ви хмари осінні!
То ж тепера весна золота!
Чи то так у жалю, в голосінні
Проминуть молодії літа?
Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Жити хочу! Геть думи сумні!
Я на вбогім сумнім перелозі
Буду сіять барвисті квітки, —
Буду сіять квітки на морозі,
Буду лить на їх сльози гіркі,
І од сльоз тих гарячих ростане
Та кора ледовая міцна,
Може, квіти зійдуть і настане
Ще й для мене весела весна.
Я на гору круту крем'яную
Буду камінь важкий підіймать,
І вагу несучи ту страшную,
Буду пісню веселу співать.
В довгу темную нічку невидну
Не стулю ні на хвильку очей,
Все шукатиму зірку провідну,
Ясну владарку темних ночей.
Так! Я буду крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Буду жити! Геть думи сумні!

"Титанічний хід по верхів'ях". З найбільшою силою й глибиною талант Лесі Українки виявився в творах останнього періоду її життя в формі драматичної поеми та віршованої драми. До цієї останньої форми перехідним літературним жанром на шляху її творчості були епічні, чи ліро-епічні поеми в стилі Байрона. До них належить "Русалка", в якій на основі народньої легенди Леся Українка розвинула тему про дівчину, що втопилась з причини нещасного кохання. За "Русалкою" пішла поема "Подорож до моря", потім біблійний "Самсон", "Місячна легенда" і поема "Роберт Брюс" про народнього героя шотландських легенд, сміливого і впертого борця за волю свого народу. Після "Роберта Брюса" повстали поеми: "Давня

казка“, "Одне слово“, "Вілла посестра“, "Ізольда білорука“.

У поемі "Одне слово" (1903. р.) старий якут оповідає про чужинця, який жив довго серед якутів самотній, не-
дужий. Він намагався в'яснити темним якутам причину сво-
їх скорбот, але вони його не розуміли; в їх мові не було від-
повідних слів.

“Я від того — казав чужинець — вмираю,
Що у вас ніяк не зветься,
Хоч єсть його без міри в вашім краю.
А те, від чого міг би я ожити,
Не зветься теж ніяк: не має слова (воля)“.

Поема в'яжеться, здається, з трагічною смертю поета Павла Гра-
бовського (1864—1902.), автора збірок поезій "Пролісок“, "З
півночі“, що помер на засланні на Сибірі.

У своїй постійній, вдумливій, послідовній творчій праці
Леся Українка зупиняється в останній добі розвитку свого
таланту (1900-ті рр.) майже виключно при формі драми. "Я
й сама не знаю, чому мені "дрібні вірші" тепер не пишуться"
— пише вона в одному листі до своєї матері (12. березня
1912. р.). Причина була та, що письменниця знайшла найпри-
гіднішу для свого характеру форму поетичного слова. До
драматичної поезії вона схилилася від ранніх літ, переплі-
таючи і свої ліричні поезії, й епічні твори монологами й дія-
логами. В 1900-их роках у тій ділянці літературної творчо-
сти дійшла Леся Українка до високої майстерности в опа-
нуванні драматургічної техніки й у будові діалогу. У висліді
полишила ряд першорядних по глибині поетичного задуму
та майстерности його переведення драматичних творів, до
яких теми брала не тільки з українського життя, але й ан-
тичної історії (вавилонської, єгипетської, грецької, рим-
ської) і з часів середньовіччя, французької революції, жит-
тя Північної Америки в 17-ому стол. У багатьох із цих дра-
матичних творів старалась Л. Українка відповісти на пита-
ння тогочасного національного громадянського життя; в ін-
ших шукала розв'язки складних людських переживань, по-
рушувала проблеми складної людської психіки.

Після "Блакитної троянди" (1896.), якої тема

зачерпнена з життя української інтелігенції, пішла драматична поема "У пущі", викінчена по довгій перерві в 1907. р. з основною темою конфлікту між мистцем і юрбою. У 1901. р. повстала "Одержима", в якій основу лягла проблема конфлікту між любов'ю вселюдською й егоїстичною. За "Одержимою" пішли "Вавилонський полон" (1901.), праця над "Кассандрою" (1902-1907.) і драматична поема "На руїнах". У "Вавилонському полоні" вивела Л. Українка постать пророчиці Тірце, що при загальному рабстві, при загальному занепаді не впала духом, а вірила в майбутню свободу й за неї боролася. Подібно й у "Кассандрі" зайнялася письменниця постаттю жінки — пророчиці, яка знову бачить неминуче лихо народу, але заридити лиху не має сили. З 1905. р. походить діалог "Три хвилини" з історичним сюжетом із часів французької революції. В дальших своїх драматичних творах "Руфін і Прісцилла" (1900.), "У катакомбах", "На полі крові" (1909.), "Йоганна жінка Хусова" (1909.), "Адвокат Мартіян" (1911.) затрималася Леся Українка при образах життя перших християн. У слід за "Бояринню", що зародилася у Гелуані, впродовж трьох днів, із туги поетки за Україною (1910.), повстає в 1911. р. "Лісова пісня", в 1911-1912. рр. "Камінний господар" із глибоко й оригінально продуманим світовим сюжетом, що його по своєму насвітлювали такі поети, як Тірсо де Моліна, Мольєр, Корнель, Байрон, Пушкін, — і вкінці в 1912-13 роках "Оргія", в якій темою пригніченість давньої грецької культури новою культурою переможного Риму. В усіх названих драмах у повному блиску заяснила висока духовна культура письменниці; усіми цими творами вивела вона українську літературу в широкий європейський світ.

У драмі "Оргія" подія відбувається в грецькому місті Коринті, в часах, коли ним заволоділи римляни. Співець Антей міг би за свій чудовий спів досягти в багатих римлян багатств, слави та розкоші. Але він не хоче кидати переможцям під ноги свій хист. З великим горем сприймає він те, що його приятелі запроднують римлянам свої таланти. Своєму другові Федонові, який питається: "Не розумію, що ти в ме-

не хочеш? Чи мав би я весь вік, як ти, сидіти без хліба і без слави?“ — відповідає Антей рішуче: “Це повинен терпіти еллін, коли хліб і славу здобути може тільки з римських рук“. Однак в своєму погляді він відокремлений і в цьому його трагедія. Його приятелі один за одним у погоні за славою й багатством ідуть на службу до Мецената. Антей не в силі їх стримати. Не може він спинити й своєї дружини Нерісси, якій слава потрібна так, “як хліб і вода“, коли вона йде танцювати на оргію до Мецената. Але там він її вбиває дорогоцінною лірою.

У постатях римлян Леся Українка дала характеристику російських можновладців, у постатях греків тієї частини української інтелігенції, що вислугувалась Росії, збагачуючи московську культуру.

Подібно, як в “Оргії“, українсько-московські взаємини лягли також в основу драми “Б о я р и н я“. Акція в ній відбувається в XVII. ст. Українка Оксана, донька знатного козака Перебийного, виходить за московського боярина Степана, з роду українця. Одружившись із Оксаною, Степан забирає її в Москву. Чужий, противний їй світ московських людей і московських звичаїв нівечить її здоров'я, заломлює її духово, і вона вмирає з туги за Україною, де “ясніше світить місяць, ніж тут сонце...“.

У драмі прекрасно провела Леся Українка образи двох відмінних, противних собі характером світів: українського й московського.

Леся Українка писала також прозою (“Така її доля“; “Жаль“; “Над морем“).

Мистецька цінність творів Лесі Українки. Твори Лесі Українки поруч свого великого ідейного значення мають ще й високу мистецьку вартість. Леся Українка у своїх ліричних поезіях, у своїх епічних поемах і передусім у своїх драматичних творах увела нові засоби мистецького слова, нові форми вислову, нові образи, нову мелодію вірша. На високу вартість творів Лесі Українки складаються поперед усього прекрасні образи природи, вірно схоплені, глибоко відчуті.

Такі її пейзажі, як волинської лісової природи, морських

хвиль під місячним сріблом ("Кримські спогади"), гарячої південної пустині, охопленої руїнницьким подувом піскового гурагану ("Хамсін"), моря в час бурі ("Мрії в бурі") полишають глибоке, незатерте враження. Поруч із прекрасним відтворенням пейзажів велику цінність творів Л. Українки становить уміле використання фольклору не тільки в тематиці й мотивах, але також в образах і будові вірша. Деякі з ранніх її ліричних поезій — це стилізація народніх пісень ("Реве, гуде негодонька", "Місяць ясенький", "Ой, здається, не журюся...", "Ой, піду ж я в бір теменький..."). Велику силу таланту виказала Леся Українка також у творенні окремих символів для з'ясування своїх думок (для прикладу: царат — "темна ніч", "полярна ніч"; понура дійсність — "гора крута, кам'яна"; перші національні українські зриви — "досвітні вогні"; щаслива майбутність — "весела весна"). Багатьома прегарними символами виповнена "Лісова пісня", твір, що глибінню думок, красою і характером поетичних образів стоїть нарівні з такими творами світового письменства, як "Сон літньої ночі" Шекспіра, "Затоплений дзвін" Гавітмана, „Балядина“ Словацького, „Пер Гінт“ Ібзена. В "Лісовій пісні" підхопила Л. Українка мельодію вічно живої музики в природі. Підхопила її ще тоді, коли проживала серед тихих волинських лісів, і на свій лад передала в фантастичній драмі, що є не тільки найкращим твором письменниці, але й гордощами української літератури. У днях, коли для зміцнення здоров'я прийшлося письменниці жити на чужині, родилася в її душі велика туга за тими лісами, серед яких провела найкращі дні свого життя. І так у далекій Грузії, в місті Кутаїсі, над річкою Ріон упродовж чотирьох днів із великої туги письменниці повстала "Лісова пісня" й була готова 9. серпня 1911. р.

"Лісова пісня" Лесі Українки — глибока, як небо, і, як воно, таємна й загадкова. Поезію та красу волинської й поліської лісової природи звеличала Леся Українка згідно з фантастикою українського народу, згідно з його легендами, переказами й віруваннями в ряді фантастичних постатей. Спокій та красу озер поетизувала в постаті суворого діду-гана Водяника, їх чар та принаду в постаті химерної Водя-

ної Русалки, яка грається із "Тим, що греблі рве". Образом лису є добрячий Лісовик, образом соняшних вогняних блисків — Перелесник, образом блудних, знадливих вогників по мочарах і дряговинах — Потерчата, а лицарем болот та багон — пакосний, злобний Куць. Красу ланів персоніфікує Польова Русалка, а велику красу лісових полян та гущавин — найкраща постать у драмі — „феерії“ — постать Мавки. Мавку обдарувала Леся Українка окремою зовнішньою та духовою вродою. Вона гарна й своєю красою принадна, як квітка лісової поляни, чиста в думках, як росяний ранок, мрійлива, вибачлива, терпелива, глибока в своїх почуваннях, вразлива на чуже страждання, кожної хвилини готова до великої посвяти. Мавка є не тільки образом чару лісової природи, але взагалі символом усієї краси та всієї поезії в людському житті.

Поруч звеличання краси рідної природи Леся Українка порушила ще й інші питання, які не раз цікавили й хвилювали великих письменників. До таких питань слід віднести питання відносин людини до світу природи. Є люди, що люблять природу, розуміють її, захоплюються нею. Такою постаттю в драмі є дядько Лев. Є знов такі, що їх ніяка краса не зворушує й вони нівечать її без пощади й без потреби. Є ще й такі, що під примусом зовнішніх, твердих життєвих обставин задавлюють у своїй душі всякі ідеалістичні поривання, хоч вони є потребою їх душі. Такою трагічною постаттю є Лукаш. Трагедія його життя в "Лісовій пісні" є трагедією всіх тих, що слухають матеріалістичних підшептів, хоч уся їх душа рветься до ідеалу. І Мавка переживає свою трагедію. Її переживання — це переживання мрійливих, поетичних, ідейних душ, яких мрії й ідеї зустрічаються у жахливому ударі з грубими умовами буденщини, які приневолені "кинути високе верховіття" й "ступати дрібними стежками". Провідна думка в драмі — це думка, що ніякі матеріалістичні заклики та доктрини не зможуть усунути з людського життя природженого людині гону до краси, до поезії, до висот.

Ось невеличкий фрагмент із першої дії:

...Русалка (впливає на берег і кричить).

Дідусю! Лісовий! біда! рягуйте!

Лісовик (малий бородатий дідок, меткий рухами, поважний обличчям; у брунатному вбранні барви кори, у волохатій шапці з куницї).

Чого тобі? Чого кричиш?

Русалка. Там хлопець
на дудки ріже очерет!

Лісовик. Ова!
Коби всії біди! Яка скупа.
Ось тут мають хижу будувати, —
я й то не бороню, аби не брали
сирого дерева.

Русалка. Ой, леле! хижу?
То се тут люди будуть? Ой, ті люди
з-під стріх солом'яних! Я їх не зношу,
я не терплю солом'яного духу!
Я їх топлю, щоб вимити водою
той дух ненавидний. Залоскочу
тих натрутнів, як прийдуть!

Лісовик. Стій — не квапся.
Тож дядько Лев сидітиме в тій хижі,
а він нам приятель! То він на жарт
осикою та терличем лякає.
Люблю старого. Таж якби не він,
давно б уже не стало сього дуба,
що стілько бачив наших рад і танців,
і лісових великих таємниць.
Вже німці міряли його, навколо
втрюх постававши, обсягли руками —
і ледве що стікло. Давали гроші,
талари биті, людям дуже милі,
та дядько Лев закликався на життя,
що дуба він повік не дасть рубати.
Тоді ж і я на бороду закликався,
що дядько Лев і вся його рідня
повік безпешні будуть в сьому лісі.

Русалка. Ова! А батько мій їх всіх потопить!

Лісовик. Нехай не важиться!
Бо завалю все озеро гнилим торішнім листом.

Русалка. Ой лишечко, як страшно! Ха-ха-ха!

(Зникає в озері. — Лісовик, щось воркочучи, закурює люльку, сівши на заваленому дереві. З очеретів чутно голос сопілки, ніжний, кучерявий, і як він розвивається, так розвивається все в лісі. Спочатку на вербі та

вільхах замайоріли сережки, потім береза листом зашепетала. На озері розкрились лілеї білі і зазолотили квітки на лататті. Дика рожка появляє ніжні пуп'янки. З-за стовбура старої розщепленої верби півусохлої виходить Мавка в ясно-зеленій одежі з розпущеними чорними, з зеленим поліском, косами, розправляє руки і проводить долонею по очах).

Мавка. Ох, як я довго спала!

Лісовик. Довго, дочко!
Вже й сон-трава перецвітати стала.
От-от зозулька масличко сколотить,
в червоні черевички убереться
і людям одмірятиме літа.
Вже з вирію попрілітали гості.
Он жовтими пушинками вже плавають
на чистім плесі каченята дикі.

Мавка. А хто мене збудив?

Лісовик. Либонь весна.

Мавка. Весна ще так ніколи не співала,
як тепер. Чи то мені так снилось?
(Лукаш знов грає).
Ні... стій... Ба! чуєш?.. То весна співає?

Лісовик. Та ні, то хлопець на сопіліці грає.

Мавка. Який? Невже се "Той, що греблі рве?"
От я не сподівалася від нього!

Лісовик. Ні людський хлопець, дядька Лева небіж,
Лукаш на ймення.

Мавка. Я його не знаю.

Лісовик. Бо він уперше тут. Він здалека,
не з сих лісів, а з тих борів соснових,
де наша баба любить зимувати;
осиротів він з матір'ю-вдовою,
то дядько Лев прийняв обох до себе...

Мавка. Хотіла б я побачити його.

Лісовик. Та нащо він тобі?

Мавка. Він певне гарний!

Лісовик. Не задивляйся ти на хлопців людських.
Се лісовим дівчатам небезпечно...

Мавка. Який бо ти, дідусю, став суворий!
Се ти мене отак держати будеш,
Як Водяник Русалку?

Лісовик.

Ні, дитинко,
Я не держу тебе. То Водяник
в дряговині цупкій привик од віка
усе живе засмокувати. Я
звик волю шанувати. Грайся з вітром,
жартуй із Перелесником, як хочеш,
всю силу лісову і водяну,
гірську й повітряну приваб до себе,
але минай людські стежки, дитино,
бо там не ходить воля, там жура,
тягар свій носить. Обминай їх, доню:
раз тільки ступиш і — пропала воля!

Мавка (сміється).

Ну, як таки, щоб воля — та пропала?
Се так колись і вітер пропаде...

"Казка старого млина" — Черкасенка. До "Лісової пісні" Лесі Українки наближається характером гарна драма Спиридона Черкасенка п. н. "Казка старого млина" (1914. р.) на тему боротьби нових умовин і нових форм життя з давньою „казкою степів“. Поезію давнього життя характеризує автор словами:

...Живе тут казка степу,
Як легіт ніжная, як фея красна,
І все навкруг — і степ і срібні хвилі,
І дикі скелі, й хмари у блакиті,
І вільний вітер, ніч і день усе
Живе..."

Автор драми "Казка старого млина", Спиридон Черкасенко (псевдонім: Петро Стах) народився 1876. року в Новому Бугу на Херсонщині, помер у 1939. р. Закінчив учительську семінарію, після чого учителював. Згодом працював на залізниці і на шахті. Писав поезії, оповідання (збірка "Вони перемогли") і драматичні твори ("В старім гнізді" "Хуртовина", "Жарт життя", "Про що тирса шелестіла"; "Северин Наливайко" і інш.) і повісті ("Пригоди молодого лицаря"). В поетичних творах Черкасенка часто зустрічаємо поклики до змагань за краще життя.

Оповідання й повісті Ольги Кобилянської. Пориванням до висот, впертою й постійною погонею за красою була вся

творчість Ольги Кобилянської. Ольга Кобилянська народилася в 1863. р. в містечку Гурагуморі на Буковині, померла 23. березня 1942. р. в Чернівцях. Вийшла з урядничої знімченої сім'ї. Початкову шкільну освіту доповнила самостійною працею та читанням мистецької літератури. Захоплена творами німецьких письменників, філософією Ніцше, зокрема його думками про плекання вищої духовости, почала писати оповідання німецькою мовою і вміщувала їх у віденських та берлінських журналах. Українською мовою почала писати перші свої твори, навіяні буйною фантазією під впливом Наталії Кобринської та Софії Окуневської. Її новелі, між якими знаходиться тонко різблений "Valse melancholique", і ніжні поетичні, глибоким почуттям навіяні мініятури в прозі заповнили окремі збірки "П о к о р а", "Д о с в і т а". Події й переживання з часів першої світової війни склались на збірку оповідань із воєнною тематикою п. н. "С н и т ь с я" (1922. р.).

Крім новель і оповідань залишила Кобилянська ряд більших повістей. За "Л ю д и н о ю" (1894. р.) пішли "Ц а р і в н а" (1896.), "Н і о б а" (1907. — прекрасний образ трагічних переживань матері); "В неділю рано зілля копала" (1909.), "З е м л я" (1910.), "Через кладку" (1912.), "З а с и т у а ц і я м и" (1914.), "А постол черні" (1926.).

Головна проблема в її повістях — проблема суспільного визволення жіноцтва.

"Царівна". Особистим переживанням письменниці, її змаганням із долею й обставинами треба завдячувати, як упевняє у своїх спогадах про Ольгу Кобилянську, О. Кисілевська, генезу автобіографічної повісти "Царівна". В повісті, що має форму щоденника, Кобилянська дала психологічну студію почувань та переживань дівчини з ніжною поетичною душею, з шляхетними пориваннями, з тугою за красою, якій довелось жити серед тяжких і сірих умовин життя. "Я чую — говорить героїня — в собі проблиск якоїсь сили... та її зацитькує та груба сила, що панує довкола всевладно...". Тією героїнею — "Царівною" — є Наталка Верковичівна. Батько й мати залишили її сиротою, коли ще

була дитиною. Була нестійкою бабуні, яка померла, коли Наталці було дванадцять років. По смерті бабусі Наталка опинилася на ласці вуйка Івановича, гімназійного вчителя, людини доброї, але без власної волі й без енергії. Дружина Івановича, спольщена німкиня, не любила Наталки і часто давала їй відчути безмір своєї ласки, що пригорнула бездольну сироту. Горда вдача Наталки терпіла безмірно, що "над нею добрі люди й без любови мусять мати милосердя". Позбавлена ніжного родинного тепла, овіяна холодом неприхильних настроїв, наражена на постійні докори й глузування, замкнулась у колі своїх мрій і єдину насолоду знаходила на лоні природи й у лектурі. На теплі, повні кохання слова Орядина відповіла глибоким почуванням. Але дружиною Орядина не схотіла бути, бо він, зломаний життєвими незгодинами, в боротьбі з матеріяльними обставинами не виявив такої сили характеру, яку вона рада була в нього бачити. Зневолена ріднею на згоду стати дружиною нелюбого професора Льордена добулася вкінці на рішучій опір, пірвала із судженням і ріднею і виїхала в Чернівці до товариства багатої, але хворої пані Марко. Там її життя покращало. Пізнала також сина пані Марко, який силою й красою характеру, високими прикметами душі, знанням далеких країн і людей з'єднав собі Наталку й позискав як дружину.

Також в інших оповіданнях і повістях Кобилянська змагалася за права жінки, як людини, за її суспільне становище. При тім ідеалом жінки є в неї жінка з тонкими почуваннями, з великою вразливістю на красу і такий ідеал залюбки ставить Кобилянська перед очі українському жіноцтву та всьому українському громадянству.

"Земля". Відмінна характером від інших повістей Кобилянської є її повість "Земля", яку побудувала на основі дійсної події, що скоїлась у багатій селянській сім'ї в селі Димці.

Темою повісті — братній конфлікт (Михайло-Сава), що кінчиться загадочною смертю одного з братів, синів селянина Івоніки, в лісі. Висвітлення різних вдач двох рідних братів, образи стихійного прив'язання українського селянина до землі, злидні жовнярського життя, туга (Михайла) за

домом, за ріднею, за рідним селом — виповнюють зміст повісти.

"У неділю рано зілля копала". Сильний романтичний кольорит накинула Кобилянська на повість "У неділю рано зілля копала". Побудувала її на відомому мотиві народньої пісні: "Ой, не ходи, Грицю, та на вечерниці". Силу власної творчої інвенції виявила в цій повісті, просліджуючи Грицеву вдачу та його зраду. Акцію перенесла в давніші часи, в гірську околицю. "В ногах одної гори, названої "Чабаниця", до якої й тулилося гірське село, бігла гучна ріка. Шумна й прудка, гонила розпінена через велике неповоротне каміння. Ріка та окружає Чабаницю, неначе б хотіла її обійняти. Немов і до тієї ріки сходили з самого верха "Чабаниці" смереки густими рядами, одні по других. Низько в долині вже над самою рікою опинилися вони. Стояли тут з розширеними зеленими крилами та шпилями, зверненими догори й шуміли... Не як у долині здичіла ріка, голосним плескотом, але відмінно й на свій лад.

Спокійно й тужливо, хвилюючись і крилато, заколисовувало щось у повітрі до сну, заливаючись при тім смутком. Рівно й обережно, тут тихо, там шепотом, а все в один голос, все шум і шум..." — У тому гірському селі — оповідає письменниця — спиняються цигани. У таборі рух, бо жінка ватажка Раду, молода Мавра, стала матір'ю білого сина. Раду задумує вбити Мавру, але її батько Андронаті рятує її, потайки несе недужу під гору Чабаницю. Її хлопця підкидає багачеві Дончукові у третьому селі. Мавру знаходить і забирає до себе багачка Дубиха, в якій вона піклується її донькою — Тетяною. Але циганська вдача велить Маврі жити посвоєму. Вона кидає хату Дубихи й поселяється в самотній колибі. Збирає по горах зілля й ворожить, не знаючи довший час нічого про свого сина. До неї заходить красуня Тетяна. Раз зустрічає Тетяна на лісній стежці сина Маври, Гриця Дончука. Гриць захоплюється вродою Тетяни, хоч кохає синьооку Настку. Тут і причина нещастя. Дізнавшись, що Гриць посватав Настку, горда мрійлива Тетяна добуває чародійного зілля й дає випити Грицеві. Гриць умирає. Тетяна божеволіє.

Романтичне забарвлення надають цій повісті поетичні постаті Тетяни, Маври, циганів, малюнки циганського табору й циганського життя, сильні конфлікти з причини глибоких почувань, ворожби, чари, таємні голоси передчуття й фантастична гірська декорація, при якій відбувається акція. Складну вдачу Гриця, що водночас захоплюється двома дівчатами, Кобилянська намагається вяснити його походженням: змішанням у його крові двох відмінних рас.

У своїх повістях захоплює Кобилянська читача тонкою аналізою психічних переживань героїв та героїнь, своєрідним поетичним стилем, прегарними описами гірської природи. Чар і поезія лісів, сила й пахощі землі найшли в її творах ("Битва", "Некультурна", "У неділю рано зілля копала", "Земля") відтворення, повне краси, поезії, захоплення.

Наталія Кобринська. Жіноче питання, яким так цікавилася Ольга Кобилянська, вперше видвинула серед українського громадянства Наталія Кобринська. Вона перша домагалася для української жінки повних прав для свобідного розвитку та свобідної освіти. Наталія Кобринська (1855-1920.) походила із священничої родини Озаркевичів. Її батько був священником і послом до парламенту. В молодому віці вийшла за священника Кобринського, людину великої інтелігенції та артистичної вдачі. Після передчасної смерті мужа виїхала до Відня, де за намовою студентів, що гуртувалися при товаристві "Січ" зачала писати перші оповідання. Вже перше її оповідання "Пані Шуминська" (відоме воно також під назвою "Дух часу"), написане 1883. р., надруковане 1887. р., зацікавило широкі кола громадянства й з'єднало собі загальне признання. Заохочена гарним успіхом перших оповідань кинулася Кобринська до праці на громадянському й літературному полі. В 1884. р. дала ініціативу до зав'язання жіночого товариства в Станіславові, в 1887. р. видала жіночий альманах "Перший вінок", у якому крім неї й Олени Пчілки вмістили свої твори Юлія Шнайдер-Німентовська (Уляна Кравченко), Людмила Василевська (Дніпрова Чайка), Климентія Попович-Бояр-

ська, Леся Українка й інші. В дев'ятдесятих роках мин. ст. вийшли заходами Кобринської три випуски жіночого журналу "Наша доля".

В українському письменстві добула собі Н. Кобринська видне місце своїми реалістичними оповіданнями. "Дух часу", "Задля кусника хліба" (1884. р.), "Виборець" (1891. р.), "Жидівська дитина" (друк. 1900. р.), "Ядзя і Катруся" (1893. р.). В цих оповіданнях дала авторка ряд образців з життя селянства та священства, багатих обсервацією, вірних у тоні.

В оповіданні "Дух часу" описує Кобринська переживання доброї старенької попаді давнього типу, пані Шуминської, у зустрічі з "духом часу", то є поступовішими думками молодого покоління.

В оповіданні "Задля кусника хліба" — тема: образ недолі попадянки-сироти, що не маючи потрібної освіти, не має змоги запрацювати на себе й рідню, і віддається за нелюба "задля кусника хліба".

Повість "Ядзя і Катруся" містить дві паралельні історії дівчат з одного села: панської дитини, Ядзі, і селянської — Катрусі. Зв'язані вони тим, що Катрусина мама була нянькою маленької панночки, а сама вона була пізніше її товаришкою. Одначе це товаришування закінчилося дуже сумно, бо коли Катруся обложила раз Ядзю кулачками, її вибили й прогнали з двора. Історія Ядзі зводиться до того, що вона виростає з єдиною метою й єдиним призначенням: вийти заміж. Але хоча вродо її захоплює всіх, в'яне вона, бо не має приданого й тому не може діждатися "відповідної партії". Із безділля займається філантропійними розвагами і вкінці виходить заміж за пережитого паннич-посесора. Катруся ж виростає сиротою і стає веселою, моторною дівчиною, ходить на заробітки — на роботу при тююні в Буковині, де викликує захват тююневого товариства, але вміє при тім себе оборонити. Одружившись, стає трудящою газдинею. Але смерть чоловіка нівечить її долю. Вона роздає дітей між люди й пускається знову на заробітки.

В оповіданні Кобринська задумала подати два контрасти: Наскільки життя пасивної панни безбарвне, безмістовне, порожнє, — настільки багате в рух, вражіння, горе й радість життя активної селянки.

В пізніших оповіданнях ("Судильниці", "Рожа", "Чортнице") перейшла Кобринська з реального світу у світ фантазії, виявляючи захоплення фантастикою народніх казок. Закінчила свою літературну діяльність оповіданнями на воєнну тематику з часів першої світової війни в давній реалістичній манері. ("Свічка горить", "На цвинтарі", "Брати"; 1929. р.).

"Поет краси природи й краси людської душі". Драма Лесі Українки "Лісова пісня" і повість Ольги Кобилянської

"У неділю зілля копала" з усім своїм поетичним світом буйної фантастики виникли під впливом нового звороту до давнього романтичного напрямку, звороту, що його звать "неоромантизмом", чи "модернізацією романтизму". До названих угорі творів близько підходить характером повість Михайла Коцюбинського п. н. "Тіні забутих предків".

Михайло Коцюбинський належить до найталановитіших українських письменників, що виступили на схилі ХІХ ст. Звать його "поетом краси природи та краси людської душі". Так сильно відчував він і розумів красу природи, так глибоко вмів він заглянути в людську душу, знайти й відслонити в ній небуденну красу.

М. Коцюбинський (1864—1913. р.) народився у Вінниці на Поділлі. Після закінчення Шаргородського "духовного училища" склав іспит на народнього вчителя. Деякий час перебував у Басарабії, де йому доручено нищити філоксеру. Боротьба з цим шкідником буйних басарабських та кримських виноградників послужила йому за тему для окремого оповідання п. н.: "Для загального добра".

З огляду на важку хворобу — ревматизм — покинув державну службу й одержав місце при статистичному відділі Чернігівської земської управи. Тут проживав по кінець життя, беручи живу участь у громадських справах. Для підкріплення здоров'я виїздив на Капрі, то в гуцульські гори, до Криворівні, куди не раз виїздили на спочинок українські поети й письменники (Л. Українка, О. Кобилянська, І. Франко, О. Олесь, Г. Хоткевич, М. Грушевський, В. Гнатюк) і яку з тієї причини звали в широких колах "Українським Парнасом".

Від 1890. р. почали появлятися друком його оповідання й новелі, як „П'ятизлотник“, „Для загального добра“, "Ціпов'яз", "Дорогою ціною" окремо в різних журналах. Із тих оповідань повстали згодом збірки: "У путах шайтана", "У грішний світ", "Поєдинок", "Дебют". У своїх оповіданнях, із яких перші носять ще сліди давньої реалістично-жобутової школи І. Левицького й П. Мирного, дав Коцюбинський малюнки тогочасного життя, поширюючи давню

тематику новими темами з басарабського та кримського життя.

У двох основних напрямках пішла вся дальша літературна творчість М. Коцюбинського: він розвинув мало що до його часу розвинену в українському письменстві психологічну новелю й продовжував жанр соціальної повісти. З часом звільнився також від впливу Нечуя-Левицького і знайшов свій власний творчий шлях. Тематика його творів така: безвихідне лихо соціального ладу ("Ціпов'яз", "Фата-моргана"), перші зародки протесту проти цього лиха ("Під мінаретами"), жахливі в наслідках зусилля погасити полум'я протесту ("Він іде", "Сміх", "Persona grata"), людська темнота, дикі інстинкти, апатія ("В путах шайтана", "На камені", "Лялечка", "Поєдинок", "Дебют") та поруч із тим гарні людські поривання ("Помстився", "П'ятизлотник").

Такий гарний зрив людської душі є основою оповідання "П'ятизлотник". Стара Хима, підкладаючи солому в піч, журиться, що свій хліб минувся, а купити нема за що. Та сама гризота, що в хаті останній шматок хліба минувся, а на заробітки нема надії, як іржа залізо, гризе душу Хоми. Наступної днини, на свято Введення, чують обидвоє в церкві про страшний недорід у далеких сторонах. По повороті додому Хима, переглядаючи в скрині свої полотна, любить срібним п'ятизлотником, що його одержала, як виходила заміж, від своєї баби на посаг, і мріяла віддати колісь унуці. Хома, якого душу мулить невпинно думка, як добути хліба, просить Химу, щоб дала п'ятизлотника, але вона й чути про те не хоче. Не хоче дати його ані тоді, коли сотський із десятиником приходять "правити подать" і забирають свиту з жердки. Лише, коли однієї ночі ввижаються їй голодні, про яких читав батюшка на проповіді, відносить Хима за намовою Хоми п'ятизлотника в церкву й віддає на голодних. Ціна цього невеличкого оповідання не тільки в тонкій психологічній аналізі душевних переживань головних постатей, але також в умінні знайти велику красу душі там, де звичайно її люди не помічають.

Подібний характер, як оповідання "П'ятизлотник", має друге оповідання Коцюбинського, а саме "Помстився", що жемчужиться прекрасними образами придунайських країн.

Дуже характеристичним для манери писання Коцюбинського є його невеличке оповідання, "аквареля" "На камені" (1902. р.), типовий твір імпресіонізму, окремого модерного мистецького напрямку, що любить у

фрагментах людського життя, що намагається зловити й передати тільки хвилинні настрої людини, що оживлює природу й відтворює її в багатій грі світла й сонця і в таких настроєвих образах, у яких її бачить око мистця й відчуває його душа.

З-поміж інших оповідань високо оцінила критика "Цвіт яблуні" (1902.) і ліричний монолог "Intermezzo" (1908.). Найбільший твір Коцюбинського — повість "Fata morgana" — дає образ соціальних відносин в українському селі напередодні й у добу першої революції в Росії 1905. р. Першу частину повісти написав Коцюбинський у 1904. р., другу в 1910. р. Почав ще третю, але не закінчив. "Світове горе — говорить автор у повісті — велике. Прокіп надивився на нього і вдома і по світах. Скрізь бідні сподом, верхами глум. У поросі люди, як той шпориш придорожній, затолочені сильним, багатим, і нікому крикнути: "Зведись, народе, простягни руку по свою правду! Якщо сам не візьмеш, ніхто не дасть". І Коцюбинський розказує, як народ пробував звести руку по свою правду, але не тільки нічого не здержав, але й руки покалічив... Розвіялися народні сподівання, як "фата моргана", як і особисті мрії головних постатей в оповіданні: Андрія Волика, його дружини Маланки та його доньки Гафійки.

Подібно, як повість "Fata morgana", події з 1905. р. відбиває повість "Весняна повідь" (1906.) Миколи Чернявського. До тих часів сягає він також за темами в творах: "Кінець гри", "Vae victis", "Барвари".

"Тіні забутих предків". До вершин мистецького оформлення довів Коцюбинський усі свої композиційні й стилістичні засоби, такі оригінальні, такі прикметні для його великого літературного таланту, в повісті "Тіні забутих предків" (1913. р.), одній із найцінніших повістей в українському письменстві.

Повстала ця повість під вражінням краси гуцульських гір, які бачив Коцюбинський у час свого перебування в Криворівні, та буйної поезії гуцульського життя. У тематиці зустрівся Коцюбинський із Федьковичем і Кобилянською. Як Федькович, як і Кобилянська виспівав він красу гірської

природи й поезію гуцульської душі. Але зробив це на свій оригінальний лад. У повісті, спираючись на народні вірування, на гуцульський фольклор, створив окремиї фантастичний світ із мавками, "чугайстром", "мольфаром", "шезником". Цей фантастичний світ повісті, в яку входять прекрасні описи гір, гірських потоків, Черемошу, полонин, не звичайні порівняння, поетичний стиль, добірна мова з ароматом гуцульської говірки, дозволяє вважати "Тіні забутих предків" — поемою гуцульського життя.

Ось фрагмент із повісті, в яким Коцюбинський описує дорогу Івана на полонину:

"Теплим весняним ранком Іван йшов в полонину. Ліси ще дихали холодками, гірські води шуміли на скоках, а плай радісно підіймався угору, поміж воринням. Хоч йому тяжко було покидати Марічку, а проте сонце і та шумлива, зелена воля, що підпирала верхами небо, вливали в нього бадьорість. Він легко стрибав з каменя на камінь, наче гірський потік, і вітав стрічних, аби тільки почути свій голос.

— Слава Ісусу!..

— Навіки слава.

По далеких горбах самотіли тихі гуцульські осадки, вишневі од смерекового диму, якими покуривсь, гострі дашки оборогів з запашиим сіном, а в долині кучерявий Черемош сердито поблискував сивиною та світив попід скелі недобрим зеленим вогнем. Переходячи потік за потоком, минаючи хмурі ліси, де озивалась часом дзвінок корова, або біляця сипала вниз під смереку об'їдки шишок, Іван підіймався все вище... А стежка вела все далі, кудись у лоні, де гнили одна на одній колючі смереки, без кори й хвої, як кістяки. Пусто і дико було на тих лісових кладовищах, забутих Богом і людьми, де лиш готури гототіли та вились гадюки. Тут була тиша, великий спокій природи, строгість і сум. За плечима в Івана росли вже гори і голубіли у даліні. Орел здіймався з кам'яних шпичь, благословляючи їх широким розмахом крил, чулося полонинське дихання і розпростиралось небо. Замість лісів тепер слався землею жерел, чорний килим повзучих смерек, в якому плутались ноги, і мохи одягали камінь зеленим шовком.

Далекі гори одкривали один за одним свої хребти, як хвилі в синьому морі. Здавалось, морські буруни застигли саме в ту мить, коли буря підняла їх з дна, щоб кинуть на землю та заллять світ. Вже синіми хмарами підпирали край-небо буковинські верхи, оточились блакиттю близькі Снинці, Дземброня і Біла Кобила, кувився Ігрець, колола небо гострим шпилем Говерля і Черногора важким своїм тілом давила землю.

Полонина! Він уже стояв на цій високій луці, вкритій густою травою. Блакитне море збурених гір обляло Івана широким колом і здавалось, що безконечні сніг вали ідуть на нього, готові впасти до ніг.

Вітер гострий, як наточена бартка, бив його в груди, його дихання водно зливалось із диханням гір, і гордість обняла Іванову душу. Він хотів крикнути на всі легені, щоб луна покотилася з гори на гору, аж до край-неба, щоб захитати море верхів...“.

Співець гарту селянської душі — Василь Стефаник. З меншим талантом, як Коцюбинський, умів душевні переживання людини вловити, за ними крок у крок стежити Василь Стефаник. Стефаник народився, як син селянина в 1871. р. в с. Русові, Снятинського повіту, в Галичині. В гімназію ходив у Дрогобичі, медицину студіював у Кракові. Від 1908. р. був послом в австрійському парламенті. Помер у 1936. р.

Перші оповідання Стефаника появилися у "Праці" В'ячеслава Будзиновського і з бігом часу виповнили збірки: "Синя книжечка" (1899.), "Камінний хрест" (1900.), "Дорога" (1901.), "Кленові листки" (1904.), "Моє слово" (1905.), "Земля" (1926.).

Характер нарисів Стефаника наскрізь оригінальний, відрубний. Він зупиняється тільки на поодиноких моментах людського життя і висвітлює їх із таким знанням умовин селянського побуту, з таким розумінням селянської психіки, такою вразливістю на людські страждання, такими глибокими власними творчими переживаннями, що його оповідання займатимуть завжди чільне місце в українській літературі.

"...Буду свій світ різьбити, як камінь", — пише Стефаник у своїй ліричній сповіді п. н. "Моє слово". — "Слово своє буду гострити на кремені моєї душі і, намочене в труті-зіллі, пускати буду наліво..."

І слово своє ламати буду на ясні сонячні промінчики, і замочу його в кожній чічці, і пускати буду направо... А свій камінь буду різьбити все, все! Аж на могилу своєму покладу, як мертву красу.

А вишня в моїх головах візьме всі мої болі на свій цвіт..."

І "різьбить" Стефаник у нарисі "Діти" хвилину, коли дід кладе граблі на межі і вголос починає нарікати на дітей. У "Синій книжечці" показує, як п'яний Антін, пропив-

ши маєток і останню хатину, пускається в світ із синьою службовою книжечкою за пазухою. При тім говорить:

"Іду. Лиш поступив єм си, а вікна в плач. Заплакали, як маленькі діти. Ліс їм наповідає, а вони слозу за слозов просікають. Заплакала за мнов хата. Як дитина за мамов — так зплакала. Обтер єм полов вікна, аби за мнов не плакали, бо дурно, тай відступив єм цалком. Ой, легко, як камінь гризти. Темний світ наперед мене..."

Темою "З а с і д а н н я" — сцена громадського суду над убогою Романіхою, що вкрала дошку коло церкви, "С в я т о г о в е ч о р а" коляди посинілої із зимна жebraчки, "К л е н о в и х л и с т к і в" — смерть матері серед безрадного гурту малих дітей, оповідання "З м і с т а й д у ч и" — розмова селян у час повороту. У нарисі "С т р а т и в с я" рекрут із туги за ріднею накладає на себе руки; в нарисі "Л е с е в а ф а м і л і я" — Лесиха разом із дітьми б'є мужа-п'яницю. В оповіданні "К а м і н н и й х р е с т", дуже замітному силою вислову, Іван Дідух прощається з рідним селом перед виїздом у Канаду.

До людей говорить: "...Возьміть та вгатіть мені сокиру отут у пачинки, то, може, та жовч трісне, бо не витримаю! Люди! Такий туск, такий туск, що не пам'ятаю, що зі мною робиться..."

І потім просить односельян: "...Ви знаєте, що я собі на своїм горбі хрестик камінний поклав. Гірко я його віз і гірко його наверх висаджував, але поклав. Такий тяжкий, що горб його не скине, мусить його на собі тримати так, як мене тримав. Хотів я стільки пам'ятки по собі лишити... На тім горбі я вік свій провів і окалічився. Коли б я міг, то я б його в пазуху сховав та й взяв з собою в світ. Банно мені за найменшою кришкою в селі, за найменшою дитиною, але за тим горбом не перебаную... Дивіться, стою перед вами й говорю з вами, а цей горб не виходить мені з голови. Таки його бачу та й бачу, та й умирати буду, та й буду його бачити. Все забуду, а його не забуду. Співанки знав колись, та й на ньому забув, силу мав, та й на ньому лишив.

Одна сльоза котилася по лиці, як перлина по скалі.

— Та я вас прошу, газди, щоб ви, як будете на святу неділю поле святити, щоб ви ніколи мого горба не минали..."

Закінчує Стефаник оповідання описом хвилини від'їзду:

"Плоти попри дороги тріщали й падали — всі люди випроваджували Івана... Аж як зупинилися перед хрестом, що Іван його поклав на горбі, то він трохи прочунався й показував старій хрест:

— Бачиш, стара, наш хрестик? Там є вибито й твоє ім'я. Не бійся: є моє, і твоє".

Воєнні переживання лягли в основу оповідань: "Вона — земля", "Марія", "Дитяча пригода". Зокрема сильним у загальному настрої і вислові є оповідання "Сини", в якому письменник дав образ розпуки батька-селянина за синами, що лягли на полі бою.

Є теж серед Стефаникових оповідань ліричні фрагменти, короткі поезії в прозі ("Дорога", "Моє слово") чисто суб'єктивного, подекуди автобіографічного характеру. Форма Стефаникових мініатур викінчена й вирізьблена до найменших подробиць. Автор висловлюється дуже короткими реченнями, зв'язним, ядерним стилем, користуючись для збільшення життєвої правди малюнку і невмолимого трагізму життя місцевим, покутським говором.

Для прикладу мініатурний нарис "Лан".

Довгий та широкий дуже, що оком зідріги не мож. Плавне у повітрі, в сонці потопає. Людські ниви заливає. Як широкий, довгий невід. Вилонить нивки, як дрібоньку рибу. Отой лан. Зісхле бадилля бараболі шелестить на нім. Під корчем мала дитина. І хліб і огірок та й мисчина. Чорний сверщок дотулився ніжки та й утік. Зелений коваль держиться подалеки. Мідяна жужелиця борзенько оббігає дитину.

А воно плаче за шелестом бадилля. Та й звернулося і впало. Впало ротом до корча. Б'є ніжками, дуже пручається і поволеньки синіє. А посеред розкопаних корчів спить мати. Як рана ноги, бо покалічені, посічені, поорані. Прив'язана чорним волоссям до чорної землі, як камінь. Сонце раде би цілу міць свою на її лиці покласти. Не може її підвести та й за хмару заходить. Чорний ворон знявся, облітає, облітає, та й криче.

Врешті зірвалася. Наслухає, наслухає.

— Ого я! Коло роботи спати.

Взяла рискаль і копає, раз попри раз корчі розриває.

— Добре, що спит. Така мука, така мука ему та й мні з ним. А заробити треба, бо в зимі ніхто не дає.

Нагнулася та й копає, борзо, хутко.

А той корч обминає. Стільки спокою, доки спить..."

Марко Черемшина. Тематикою оповідань, гарним знанням душі селянина, глибоким спочуттям до його турбот та його горя зближається до Стефаніка Іван Семанюк, якого літературний псевдонім Марко Черемшина.

"З деді Юрія і мами Анни прийшов я на світ 13. липня 1874. року" — говорить Черемшина у своїй "Автобіографії". Народився в с. Кобаках, косівського повіту, в сім'ї сільського дяка. Перші роки життя провів у діда Олексюка, в обста-

винах стародавнього гуцульського побуту та живих гуцульських традицій. Після закінчення сільської школи перейшов до гімназії в Коломиї. Правничі студії закінчив у Відні, після чого в 1905. р. зайняв місце адвокатського конципієнта в д-ра Лагодинського в Делятині. Згодом відкрив власну канцелярію в Снятині. Помер 25. квітня 1927. р. в Кобаках, куди виїхав відвідати свою матір.

Перше оповідання Марка Черемшини п. н. "Керманич" появилось у 1896. р. в черновецькій "Буковині", якої редактором був Осип Маковей. Слідом за "Керманичем" появились на сторінках "Літературно-Наукового Вісника" та "Буковини" інші його оповідання, що ввійшли в збірку "Карби" (1901. р.). Збірка зустріла дуже прихильну оцінку Михайла Лозинського в "Ділі" 1902. р. Адвокатська праця та зв'язані з нею обов'язки стримали автора від дальшої літературної діяльності. Тільки воєнна хуртовина дала йому теми для оповідань, об'єднаних у двох циклах: "Село вигибає" та "Верховина".

У літературній творчості Черемшини можна виділити три окремі періоди розвитку. До першого можна віднести оповідання "Керманич", драму "Несамовиті" і його поезії в прозі. На другий припадає збірка "Карби", на третій — повоєнні оповідання в роді "За мачуху молоденьку". Окремою характеристичною рисою в творчості Черемшини є нахил до ліричного вповивання ситуацій та постатей.

Ось яким ліричним вступом розпочинає автор оповідання "Карби":

"У пригорщі брав би тото зелене село, деляв би, як дрібненьку запашну отаву, гладив би, як паву.

Дивіть, хитається межні горами, гей дубова колиска у віночку, чічки розкидає.

Хотів би тоті чічки позбирати, вітрові не дати, в садочку посадити. Та скільки разів рука за ними потягне, стільки разів мерця підійме. Сухі надмогильні квіти на цвинтарних струпішілих хрестах.

А хоч би позліткою золотити, не повеселіють.

А хоч би їх рососою росити, не покрасніють.

Лиш би їх до серця тулити, лиш би ними серця кривавити.

Най би раз сонце на каміннім вершку сіло, най би на тото село подивилося..."

Такими ліричними тирадами-голосіннями, що їх Черемшина буде на народній поетичній символіці, такими ритмічними рецитаціями, що захоплюють музикою слова, постійно перетинає біг самого оповідання, яке часто сходить у нього на дальший плян.

В оповіданні "Т у г а" тужить Марічка за Юрійком, що пішов на війну:

"Заржав кінь у лісі, а я минаюся.

Беру, каже, свій кріс та свого коня, може борше тоту Україну виборе-мо. А як я коня закосичила та й чорну гриву заплела заплітками, то він присягався, що не на війну, а на весілля їде.

— А яка, — питаю — буде тота Україна?

А він схопився у стременах срібних та й каже:

— Всі гори, долини та й полонини, як земля вшпршки, як небо ввишки. — Та й душив мене, обіймаючи.

Весь ліс замаївся, всі трави позацвітали, всі птахи розщебеталися, всі води розігралися, всі гори порозштрикалися.

А він верг на мене пав'яний вінчик та й битим гостинцем конем заграв. А за ним хлопці, сама охота, самі молодці, легіні грешні, як ліс молоденький.

А село каже: то наша сила, наша надія, то наші стрільці, а напередовець — як Божа динка, як сонце в жнивка.

І відлетіли, як орли сизі, як вітер з гаю, як піна бистрої ріки. А я жду, сподіваюсь...

Білю полотно над рікою та й переказую:

Може ви десь спойтєсь з другими водами та найдете в світі мого Юру, то скажіть йому, що сльозами поливаю полотенецє йому на рангову сорочку білу...

Піду д' маржині в полонину та й визираю, та виглядаю, а його нема. Коровки пізнають мій страждунок та й мукають, аби мильний відозвався, а овечки блючуть, та й у травах афини показують.

Та кому я буду скором прятати, коровки красенькі? А димарка (хата в полонині) каже: нема кому крізь віконце загомоніти, нема кому полонину розвеселити.

А дощик теплий дрібно намовляє: надівайся мильного кожної години. Кажу я до ліщини:

Зроби горішки для мого Юри на колядочку.

А до явора кріслатого: тримай холод для мильного!

А до кедрини: цвітій голубо — на весіллячко..."

В особі Марка Черемшини знайшла гуцульська Верховина знов оригінального й дуже талановитого співця.

Степан Васильченко. Подібно, як Коцюбинський і Стефаник, вносить нові стилістичні засоби й нові надбання ев-

ропейських письменників у свої твори С т е п а н В а с и л ь ч е н к о, хоч тематикою він зв'язаний із традиційними досягненнями попередників, авторів етнографічних і побутових оповідань.

Степан Васильченко — це псевдонім Степана Панасенка. Народився в 1879. р. в містечку Ічні на Чернигівщині. Панасенко покінчив учительську семінарію і служив народнім учителем по різних кутках України. В часі свого вчителювання мав нагоду пізнати село, сільську дітвору, її звички і мрії. Після революції в Росії в 1905. р. поселився в Києві, де й помер у 1932. р. У 1915. р. появилася друком збірка його оповідань, що стрінулася із загальним признанням. Із бігом часу, починаючи з 1922. року, появляються нові збірки оповідань. Крім оповідань пи́сав також драматичні твори "Зілля королевич", "Недоросток", "У жнива", "На перші гулі").

Хоч у своїх творах Васильченко торкається часто давніших етнографічно-побутових тем, але вміє їх насвітлити на новий лад. У тому й сила його таланту. При тім виказує скрізь гарне знання селянського життя й дитячої психіки. Оригінальна риса творчости Васильченка проявляється в тому, що він сплітає постійно дійсний світ із світом уяви, реальне життя із світом чарівної казки. Хвилини сірого, буденного життя вміє ов'язати подувом ніжної поезії, звичайну, просту подію завітчати мистецькими помислами. Під його рукою події дійсного життя набирають таємної закраски. Ця гра світла й тіней, мрій і дійсних переживань, це химерне чергування реалізму в підборі тем із романтичним їх забарвленням виступає в ряді оповідань ("На світанні", "Д о м а", "Д о щ", "В х у р т о в и н у", "О к с а н а").

Стиль оповідань Васильченка, передусім в описах природи, захоплює красою та мальовничістю образів, багатством порівнянь, синонімів, нових епітетів. Мова оповідань бездоганно чиста, багата й гнучка. Автор уміло й доцільно користується багатим словничком народньої поезії, нагинаючи нерідко стиль і мову під лад і ритміку народньої пісні.

На ділянці оповідання й новелі. У листі до В. Гнатюка писав М. Коцюбинський 24. І. 1904. р.: "Тепер у вас (треба

розуміти на західніх землях) такі таланти появились, що заганяють у кут наших українських“... І далі Коцюбинський наводить три імена: О. Кобилянську, В. Стефаніка і Л е с я М а р т о в и ч а. У своїй знаменитій студії "Марко Черемшина і галицька проза" ("До джерел". Краків-Львів, 1943., стор. 187-217). М. Зеров зачисляє Леся Мартовича до "покутської групи" українських письменників у Галичині, чи т. зв. "галицького тріумвірату" (В. Стефанік, М. Черемшина, Л. Мартович). — Л е с ь М а р т о в и ч (1871-1916. р.), як Стефанік і Черемшина, першорядний знавець українського села і селянської душі, — дав ряд цікавих оповідань, навіяних із легка гумором, що склали збірки: "Н е ч и т а л ь н и к", "Х и т р и й П а н ь к о", "С т р и б о ж и й д а р у н о к". У його більшій повісті "З а б о б о н", у якій вивів картини з життя провінціоальної галицької інтелігенції, помітні риси письменника-сатирика з деякими виразними тенденціями суспільно-політичного, партійного характеру.

З великим признанням заговорила в новіших часах критика про Т и м о т е я Б о р д у л я к а (1863-1936. р.), автора збірки оповідань п. н. "Б л и ж н і" (1899. р.). В цих оповіданнях, навіяних теплим ліризмом і подекуди тонким гумором, малював Бордуляк злиденне галицьке село й епізоди із щоденного селянського бідування. Умів спостерігати красу душі в непомітних селянських постаттях і вивести їх на денне світло. Ясним, погідним кольоритом визначаються його оповідання: "Д а й, Б о ж е, з д о р о в л я к о р о в і", "М и х а л к о в і р а д о щ і". Як священик, Бордуляк дбав і про етичну ціну своєї творчости, тому й "прикрашена вона філантропією та гуманізмом". (Зеров, *op. cit.*).

Легким гумором, деколи з примішкою тонкої сатири ("Прижмуреним оком") визначаються оповідання О с и п а М а к о в е я (1867-1925. р.), заслуженого редактора "Буковини" й "Літературно-Наукового Вістника". Теми до своїх оповідань черпає Маковей із життя дрібного міщанства й інтелігенції ("Клопоти Савчихи", "Вуйко Дорко", "Нові часи"). Крім збірок оповідань ("Н а ш і з н а к о м і", 1901.; "О п о в і д а н н я", 1904.) залишив також поетичні твори, повість "З а л і с с я", історичну повість "Я р о ш е н к о"

(1905.) та студії літературно-наукового характеру.

Подібне гумористичне забарвлення, як оповідання Маковея, в гармонійному сполученні з ніжною, теплою гуманністю мають оповідання Модеста Левицького (1866-1932.) в роді "З а б у в"; "Щастя Пейсаха Лейдермана", "Злочинниця".

Як вислід глибшого вивчення людської душі з'явилися оповідання Дмитра Марковича (1848-1920. р.), зібрані в збірці "По степах та по хуторах" (1908.) та Богдана Лепкого в збірках "З села" (1898.), "З життя" (1901.), "Щаслива година" (1901.), "Нова збірка" (1903.), "У горах" (1904.), "Кара" (1905.), "По дорозі життя" (1905.).

Сатиристичним забарвленням вирізняються оповідання з життя духовенства Володимира Леонтовича (Левенка, 1866-1933.): "Per pedes apostolorum". Гарний є його нарис "Я заробив у мого Бога".

Натомість холодом песимізму віє з оповідань Грицька Григоренка (1867-1924; "Батько", "Доля", "Хто кого" й ін.).

На полі оповідання й новелі вирізнилися ще: знанням бойківського світу — Юрій Кміт (нар. 1872. р.; "З гір", "У затінку і на сонці"); вибагливістю вишуканого вислову — Катря Гриневич і крім них Гнат Хоткевич (нар. 1877; помер на засланні; повість "Камінна душа"), Денис Лукіянович (автор оповідання „За Кадильну“) і Орест Авдиківич ("Моя популярність", 1905. р.).

Культ чистого мистецтва. "Українська Хата". "Молода Муза". Значення творчої літературної праці таких письменників, як Франко, Леся Українка, Коцюбинський, Кобилянська, Стефаник, Черемшина, також у тому, що вони спирали свою творчість на західно-європейських модерних літературних напрямках і нові мистецькі досягнення західно-європейських письменників переносили на український ґрунт. Цей подув із Західної Європи овіяв літературну творчість тих придіпрянських поетів, що гуртувались при журналі "Українська Хата" (зачав виходити в 1909. р.) і тих західно-українських поетів і письменників, яких звичайно

об'єднують під назвою "Молода Муза". Пов'язує їх усіх сильне намагання звільнити поезію від злочи дня і потреб громадського життя та віддати повністю на послуги чистому мистецтву.

З придніпрянських поетів такому естетичному принципові служили Микола Вороний, Агатангел Кримський (1871-1942.), визначний орієнталіст, автор збірки поезій на екзотичні теми "Пальмове гілля" (1902-1908.) та повісти, Андрій Лаговський, Людмила Василевська (псевдонім: Дніпрова Чайка, 1861-1928.), авторка мініатур у прозі "Морські хвилі", песиміст Микола Філянський (нар. 1873. р.; дата смерті невідома) що дав збірки „Лірика“, (1906)., „Календаріюм“, (1109.), „Цілую землю“ (1928.), „поет моря й степу“ Микола Чернявський (нар. 1864.) та Христя Алчевська (1882-1933.), поетка настроїв, повна туги за красою, за квітами, за сонцем (збірки: "Туга за сонцем", "Пісні серця і просторів", "Встань сонце"). Критичні оцінки творів українських модерністів давав Микита Шаповал-Сріблянський (1882-1931.), що сам у своїх поетичних творах (збірки: "Самотність", "Лісові ритми") ступав давніми стежками. До найвизначніших представників "Молодї Музи" належать: спокійний і зрівноважений Володимир Бирчак, автор оповідань (остання збірка "Золота скрипка" з 1937. р.) та історичних повістей ("Володар Ростиславич", "Василько Ростиславич"); темпераментний, буйний у поетичному льоті Василь Пачовський (автор містерії "Сон української ночі", ліричних поезій "Розсипані перли", історичних драм ("Сонце руїни"); сумовитий лірик і терпкий іроніст Петро Карманський (нар. 1878. р.; автор збірок "З теки самовбивця", 1899., "Ой, люлі, смутку", 1906., "Пливе по морі тьми", 1909., "Al fresco", 1917., "Кривавим шляхом"); бурхливий, невдоволений фантаст, сміливий у "добрі символів Михайло Яцків (нар. 1873., автор збірок оповідань "В царстві сатани", "Adagio consolante", "Душі кланяються", повісти "Танець тіпей"); журливий і розспіваний Степан Чарнецький (1881-1943.), автор ліричних збірок: "В годині задуми",

"Сумні ідем"; химерний аристократ Остап Луцький (нар. 1883. р., помер у далекій архангельській лісовій тундрі на засланні; автор збірки "В такі хвили"); нервовно талановитий Осип Турянський (1881-1933.), автор твору "Поза межами болю" (1921.), в якому дав образи жахливих переживань у часи першої світової війни, романтичної повісти „Син землі“ (1933.) і „Думи пралісу“; вибагливий ерудит Михайло Рудницький; повний амбітних змагань Сидір Твердохліб (автор збірки лірик: "В свічаді плеса" та оригінальний співець осені й зів'ялого листа, поет спогадів — Богдан Лепкий).

Безсумнівна заслуга всіх цих письменників у тому, що вони ввели різні прийоми європейського модернізму в українське письменство, дбаючи постійно про красу українського поетичного слова.

Своїм власним шляхом ішли: Василь Щурат (1872-1948. р.), лірик (збірки: "Lux in tenebris lucet", 1896., "На трембіті", 1904., визначний учений, перекладач „Пісні про Ролянда“, "Нібелюнгів", "Слова о полку Ігореві"); дотепний сатирик Володимир Самійленко, Ульяна Кравченко (Юлія Шнайдер-Німентовська, 1862-1947.), авторка збірок поезій "Prima vera", „На новий шлях“, „Для Неї—все“, "Caritas"); Сильвестер Яричевський (нар. 1871., помер у часі першої світової війни; автор збірок: "Пестрі звуки", 1904., "Між терням і цвітом", 1905. і ін.) і Мелетій Кічуря (нар. 1881.; збірки: „Без керми“, "Tempri passati").

Володимир Самійленко. З-посеред усіх названих поетів — один із найстарших — Володимир Самійленко (1864-1925.), відомий також у літературі під псевдонімом: Сивенький.

На літературне поле виступив у 1886. р. у львівській "Зорі", потім у харківському альманасу "Складка" (1887.). Вже перші поезії Самійленка, між якими визначається переклад першої пісні Гомерової Іліади (переклад Одиссеї дав Петро Ніщинський під псевдонімом Петра Байди), виявили його поетичний талант. Поезії Самійленка, зібрані в збірці "Україні" (1906.) показують силу його поетичного слова. В де-

яких проявляється щирий гумор, дотепна сатира ("Горе поета"), гострий, хоч не надто дошкульний сарказм ("Ельдорадо"), інші відзначаються гарною легкою формою та красою мови. Як лірик Самійленко спокійний, зрівноважений, стриманий, як гуморист-сатирик — тонкий і вибагливий. Із поетичних творів Самійленка загальновідомі — його сатира "На печі", що її поет написав у столітні роковини нової української літератури і поема "Герострат". У "Геростраті" вивів автор постать Герострата, що, бажаючи здобути безсмертну славу, підпалив храм Артеміди в Ефезі. У 1917 р. розпочав Самійленко друкувати в Літературно-Науковому Віснику свої "Думи буття". Велику важливість має його переклад "Божественної Комедії" італійського поета Данте. Перекладав теж Мольєрового "Тартюфа" і дещо з творів Беранже.

Микола Чернявський. Багато перекладів із чужих літератур зладив також Микола Чернявський, мрійливий поет із невгасимою тугою за кращим життям. Народився 1867. р. в Катеринославщині. Після закінчення духовної семінарії учителював. На літературне поле виступив 1895. р. із збіркою "Пісні кохання". Згодом появилися збірки: "Молодість", "В zenіті" (1897-1914.), "Поміж безоднями" (1914-1926.) і ряд оповідань (збірки: "Блискавиці", "Душа поета"). Гарний опис українського степу находимо в його оповіданні "Богові невідомому", в якому автор проводить думку, що велика краса звертає людські думки до Бога.

"Жрець краси" — Микола Вороний. Подібно, як у Чернявського, вислідом і висловом туги за красою була поетична творчість Миколи Вороного. М. Вороний народився 7. грудня 1871. р. в селянській родині. Початкову освіту отримав у Харкові й Ростові, вищу у Відні й у Львові. У Львові працював деякий час в редакції "Зорі" і в театрі "Руської Бесіди". У 1894. р. поступив до театральної дружини М. Кропивницького. Після переїзду в Одесу видав альманах "Знад хмар і долин", який уважають немов декларациєю нового літературного напрямку, модернізму. У 1913. р. видав збірку поезій "В сяйві мрій". У 1920. році опинився

на еміграції, проживаючи в Варшаві й у Львові. У 1926. р. повернувся до Києва. Вкінці поділив долю багатьох інших українських письменників і культурних діячів на далекому засланні.

Легка, граціозна форма поетичних творів Вороного, музикальність його вірша найшли відгомін у поетичних творах Григорія Чупринки й Павла Тичини. В тому можна впевнитись, читаючи поезію Вороного "Весна", що розпочинається від слів:

"Має крилами Весна
Запашна,
У серпанках і блаватах...
Сяє усміхом примар
З-поза хмар.
Попелястих, пелехатих.
Ось вона вже крізь блакить
Майорить
Довгожданна, нездоланна
Ось вона — Блакитна Панна...

Богдан Лепкий. До поетів модерністів близько стояв оригінальний "співець осені й зів'ялого листя" — **Б о г д а н Л е п к и й**, що силою свого поетичного таланту, глибиною й щирістю почувань, окремими характеристичними рисами всієї своєї тонкої особливості вибився по цьому боці Збруча при кінці XIX. і в перших десятиліттях XX. ст.

Народився 9. листопада 1872. р. в подільському селі Крегулець у священничому домі, помер 21. липня 1941. р. Залите сонцем Поділля, золоті лани пшениці, затишні гаї, сонні плеса ставів, повільні води рік, селянська праця, народні звичаї, обряди, пісні, стара дерев'яна церковця — плекали й розвивали в ранніх його роках його талант.

"Подільське тихе село
В долині між садами.
Серце моє там росло,
Мов квітка між кущами" —

згадував пізніше поет ("Село", 1917. р.).

В родинному домі вщиплено в душу хлопчини глибоку релігійність, прив'язання до давніх національних традицій, любов рідного слова й усього, що рідне.

Вражіння і спогади з дитячих років життя розсипав письменник у таких творах автобіографічного характеру, як "До Зарваниці", "Казка мого життя". Під впливом батька, що також пробував пера (псевдонім: Марко Мурава) Лепкий із малку захопився культом для письменства. Народню й середню школу закінчив у Бережанах, університетські студії у Відні, у Львові і в Кракові. Після закінчення університету був гімназійним учителем у Бережанах, а з 1899. р. в Кракові. В час першої світової війни працював у таборах біженців та в таборах воєнно-полонених в Австрії й Німеччині, де викладав історію української літератури. Потім став професором університету в Кракові.

Лепкий передусім поет-лірик. Його поезії, що заповнили збірки: "Осінь" (1902.), "Листки падають" (1902.), "Над рікою" (1905.), "З глибини душі" (1905.), "Поезіє, розрадо одинока" (1908.), "Тим, що полягли" (1914-1915.) — визначаються висловом щирого почування, тонкою вразливістю поета на красу природи та вибагливою, викінченою формою.

Основними мотивами його лірики (суспільна тематика — небагата): природа, кохання, чи радше розлука, спогади з власного минулого. Отсі саме спогади з ранніх років були завжди для поета найкращою життєвою розрадою:

Сніжок паде... От так з забутих літ
летять на мене незабуті мрії,
біленькі-білі, мов лілеї квіт.
Сніжок паде... Немов крізь мряку мріє
якнись далекий, гарний, добрий світ,
де все цвіте, сміється, променіє —
це спомини з моїх дитячих літ".

Захоплення красою осені, трагізм розлуки, туга за рідною країною — найшли в його ліричних віршах прекрасний вислів.

Наприклад, мотив розлуки:

На калині став співати
Соловій.
Ой, дівчино, не моя ти,
Я не твій.
Ой, дівчино, чорна доле,

Смутку мій!
Крізь велике, дике поле
Іде спокій.
Іде спокій, тупий, безмовний,
І блідий.
Голосів всіляких повний,
А німий.
І бере мене з собою
Під полу,
І веде по дикім полю
В ніч і тьму.
І веде в глуху долину
Без кінця...
Я не твій, а ти, дівчино,
Не моя.
На калині став співати
Соловій.
Приїдеш хіба загубати
Від тих мрій.

Одним із кращих циклів поетичних творів Лепкого — цикл "Над рікою".

Нерідко дзвенить також у лірі Лепкого струна патріотичного почування. В 1911. р. написав Лепкий поетичний твір п. н. "Г о л о с н а д і ї", в якому вказував на близьку світову хуртовину. Тоді писав:

"А я кажу вам: день іде,
Іде така година,
Коли ні тут, ні там, ніде,
Кордонів жадних не буде,
Лиш даль далека, синя.
А я кажу вам: близький час
І хвиля недалеко,
Що буря звіється нараз,
Згуртує і змішає нас
І зблизька, і здалека.
Хто каже вам, що все одно,
Де жити, як вмирати,
Той тягне вас в багно, на дно,
Той вам дає без дна судно
І каже кермувати.
А я вам кажу: майте слух,
І позір тому дайте,
Що вам говорить волі дух

Про близьку хвилю заверух
І хвили тої чайте!..“

У своїх засобах поетичної творчости радо піддавався Лепкий впливові народніх пісень і на їх взір стилізував свої пісні, як, наприклад:

”Гори, мої гори,
Зелений розмаю,
Хоч вже стільки літ минуло,
Я про вас гадаю.
...Коли б не цей сивий волос
Горем побілілий,
Може б до вас мої мислі
Пташкою летіли.
Пташкою летіли,
Хмаркою упали,
Там, де наші серця райським
Квітом процвітали“... (1919.).

Крім ліричних поезій, писав Лепкий сумні оповідання, нав'язні сердешним теплом, на основі своїх спогадів про українське село, селянські обряди, звичаї та селянське горювання. Зложились вони на збірки: ”З села“, ”З життя“, ”Оповідання“, ”Щаслива година“, ”Нова збірка“, ”Кара“, ”По дорозі життя“, ”Кидаю слова“, про які була мова вгорі. Одне з найкращих його повідань — ”Цвіт щастя“.

Дав також ряд повістей: ”Під тихий вечір“ (1923.), ”Сотниківна“ (1927.), ”Веселка над пустарем“ (1930.), ”Зірка“ (1929.), ”Крутіж“ (1941.). Найбільше зацікавлення широких кол читачів викликала його велика історична повість ”Мазепа“ (поодинокі її частини: ”Мотря“, 1926., ”Не вбивай“, 1926., ”Батурин“, 1927., і ”Полтава“, 1928.), в якій автор звеличав постать великого гетьмана та його велику ідею української державности.

Як зразок тематики оповідань Лепкого та його теплих почувань для вбогих, долею покривджених селян, нехай послужить оповідання: ”У лісі“.

”Василь і Настя були бідні люди“ — розпочинає автор оповідання. ”Спокійна совість і здорові руки — то їх цілий маєток. Та ще й мали вони маленьку хатину під самісіньким лісом. Тую хатину дістала Настя по

багькові, а Василь пристав до неї". Жили б, може, спокійно, бо і Василь і Настя працювали. Але на Настю наважився лісничий Стшалковський. "Як лихий на душу наважився він. Дороги їй перейти не дав..." Раз якось забігла вона в ліс, і там лісничий пристав до неї, наступаючи. Але надбїг Василь і "щось трохи догоркнувся лісничого". Цей рішнв пїмститися. Нагода по часї насунулася. Занедужала у Василя й Настї дитина. "Кашель і кашель. Аж заходиться бїдне..." А в хатї зимно. "Вїкна замурувало, понанисувало на них усякі квіти та цяцьки, по стїнах повнїбїгали лиси, а пара, що пустиш із рота, то так вона зараз і мерзне на повітрі. Бїда. Де що було на обїстї до палива пригїдне, спалили. Плотн обнесли, загату дочиста розїбрали, а тепер хоч зубами дзвонн..." Щоб рятувати дитину, Василь вирїшнв їти до лісу. "Лїс — то рїч Божа" — успокоював своє сумлїння і свою дружину. "Росте собї деревина та й росте. Нїхто її не плеає, не пїдливає, не обкопує, навїть нїхто не знає, скїльки її там є, скїльки гине, ломиться вїд вїтру, скїльки з корїння пускає..."

Дитина задрїмала. "Пїльно слухала Настя її вїддиху, тихого, короткого, важкого. Вїдак вїдала її в опїку Пречистої Дїви, що найкраще знає материнську любов і розпуку, і — задрїмала".

Василь висунувся надвїр. При дошкульному морозї й при скаженому вихрї подався в ліс. "Чоботи пїрнули, як сокира в воду. Василь запався у снїг по самї колїна. За халяви насипалося снїгу, як муки зимної і вогкої, що гнєть топилася на теплому тїлі й струмками спливала аж додолу на пальцї... З усї і з цїлого тїла пара йшла, як з печї. Раз гаряче робилося йому, то знов зимно, наперемїну. Вїдак прийшли дрижаки, зуби почали бити одні об одні; як сїкачі, перед очима лїтали іскри..." Але граба таки зрубав. Коли вже направився з ним додому, кїлька кроків перед ним "помїж деревами блисло слабеньке свїтло. Як іскорка, запалило в темно-сїрїй пїтьмї ночї й снїговицї. Блисло і не згасло. Зависло на грудях лісничого в маленькій лїхтарцї, причїпленїй до ремєня, що висїв через плечї і придержував велику стрїлецьку торбу.

Так, це був лісничий — грїзний, невмолний Василїв ворог. Настала коротка суперечка, а потїм:

"Блїск, гук, грїм... — і Василь повалився на землю. Так падав перед хвилюною грабчак, пїдтятий його рукою..."

Образи холоду в хатї, дороги Василя до лісу, снїговїї, зрубання граба — в давньому реалїстичному тонї.

Дуже цікава з погляду на задум автора та його переведення є "повїсть-казка "Пїд тихнїй вєчїр". Тему зачерпнув автор із життя. Героїня повїсти, польська аристократка з давнього українського роду, пориває зв'язки з польським панським довкїллям і стає українкою. Лепкий переводить тут у формї мистецького твору ідею В'ячеслава Липинського, який бажав привернути спольщену шляхту назад до українства.

Гарну й вїрну характеристику Лепкого, як поета, дав автор статтї у виданнї "Оповїдань" (Українське Видавництво, Кракїв-Львїв) із 1944 р. "Лепкий — читаємо там — небоєва людина, не "буревїйна", сказати б те-

перішнім терміном. Це поет серця, виспіває тільки те, що йому підказує почування, не ганяється за вишуканими словами, за штучними образами, його пісні — це відгомін того, що він відчуває. І все даліше, що читаємо у вірші — правдиве. Лепкий — вічний мрійник, людина, що не має розуміння для дійсності, від якої він — тікає. А тікає, бо в тій дійсності він бачить тільки кривду, бо в тій дійсності не тільки ллють-ся сльози, а брзикає кров. Лепкий поет вічної туги за щастям, Лепкий співець гуманности, любови, такої любови, що нам може тільки снитися. З погляду людей, що живуть реальним життям, такі сні можуть видаватися дивними, бо ж вони знають, що такі сні "недоспані". І поет це знає. Так само, як добре знає, що "сумний його спів..."

Історична повість. Роман "М а з е п а" Богдана Лепкого — це одна з видніших появ на полі української історичної повісти. Ця ділянка в останніх десятиліттях помітно збагатилася. Поруч Андрія Чайковського (1857—1935), що крім цікавих образів із життя української дрібної шляхти ("Олюнька", "В чужім гнізді"), дав також спроби історичного оповідання ("За сестрою", "На уходах") й історичної повісти ("Побратими", як частина задуманої повісти "Сагайдачний") визначився на цьому полі Осип Назарук (1883—1940). Його повісті: "Ярослав Осмомисл", "Роксоляна" дають не тільки гарне відтворення історичних епох, але в деяких своїх частинах засвідчують літературний хист письменника. Основне знання історичних фактів та давнього побуту виявив Юрій Рудницький (1884—1937), що передчасно зійшов у могилу, забираючи із собою ряд гарних задумів. Його історичні повісті, які підписував псевдонімом Юліян Опільський: "Іду на вас" (1918.), "Сумерк" (1921.), "В царстві золотої свободи", "Ідоли падуть", "Тінь велетня", "Вовкулака" виказують дуже вдумливу оцінку минулих подій і минулих часів. Із давнього чужинного середовища зачерпнув теми до оповідань: "Гарміоне", "Танечниця з Пібасту", "Поцілунок Іштари". Цінною історичною повістю є також „Ярошенко“ Осипа Маковея. В повісті дав автор спробу на-світлення минулих українсько-турецьких взаємин і, подібно як Чайковський у "Побратимах", затримався при постаті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного. З тієї самої епо-

хи взяв також тему для своєї історичної повісті "Україна" Іван Ле, ідеалізуючи в ній постать Северина Наливайка. На жаль, його широко задуманій повісті пошкодило намагання будувати діалоги для підкреслення історичного кольориту в польській мові, якої автор не знає. З-поміж інших авторів слід ще назвати Катрю Гриневич (1875-1947.), що в повісті "Шеломи в сонці" і "Шестикрилець" (1935.) з доби Романа Великого всю свою увагу і всю силу свого таланту присвятила стилістичним засобам, оригінальності й музиці слова, залишаючи на дальшому пляні малюнок епохи. Добу Хмельницького відтворювали Микола Голубець (1894-1942.) у повісті "Жовті Води" і Панас Феденко в повісті "Гомоніла Україна". Новий підхід до історичної тематики виказує повість Юрія Косача "Рубікон Хмельницького", в якій автор — як сам висловлюється — задумав на основі дуже сумлінних студій реконструувати добу, не оживляючи своєї повісті ніякою цікавою фавбулою. Цінність повісти — в пов'язанні українського життя з життям Західної Європи. З його задуманої трилогії "Цезар степів" появився покищо перший том п. н. "День гніву".

Теми з чужого, не українського середовища послужили Наталені Королевій для повістей "Сон тіні", "Рік 1913". Багатий цикл оповідань із рідної історії дали В'ячеслав Будзинівський, Андрій Кащенко, Іван Филипчак.

Василь Пачовський. Романтичну ідеалізацію героїчного минулого дав також у своїй поетичній і драматичній творчості один із найчільніших представників "Молодої Музи" — Василь Пачовський (1878-1942.).

Вперше добув собі Пачовський ім'я в українському письменстві збіркою інтимних ліричних поезій "Розсіпані перли" (1901. р.), про яку словами великого признання заговорив Іван Франко. "В Пачовськiм — писав Франко — виявляється неабиякий майстер нашого слова, правдивий талановитий поет, що незвичайно глибоко вслухався в мелодію нашої пісні й нашої мови..." За названою

збіркою ліричних поезій пішли й інші ("На стоці гір", (1906.), "Ладі і Марені терновий оґонь мій" (1912.). Легка, граціозна форма, музикальність поетичного слова характеризують усі поезії Пачовського, нпр.:

"Лише лан і луг, діброва,
Як красуня чорноброва,
Пахощами на весні, —
В'ються річки, мріють хмари,
З сонця ллються ясні чари,
Гілля дзвонять від пташні..."

Поруч інтимних ліричних поезій дав В. Пачовський ряд поем і драм на історичні теми, виявляючи в них високий поетичний льот та буйну уяву (поеми: "Золоті Ворота", "Дзвін слави князям", містерія "Сон української ночі", драми "Сонце руїни", "Сфінкс Європи (1914.), "Роман Великий" (1918.), "Мазепа" (1933.). Його фантастично-символічний "Сон української ночі" був на початку ХХ. століття настільною книгою української молоді.

2. У ВОГНЯХ¹⁾

Революційні настрої. Воєнна хуртовина в 1914—1919 р.р.
Хвилина, про яку писав Б. Лепкий у поезії "Голос надії" надійшла. Знявся страшний буревій, прошумів понад світом, прошумів з окремою силою понад Україною. Потряс основами життя цілої нації й відбився могутнім відгомном у літературі. Перші ознаки хуртовини виявилися вже в тих революційних настроях після російсько-японської війни в 1905. р., які натхнули Франка написати "Мойсея" та відбилися в повісті Коцюбинського "Фата моргана".

Після того розгорнулися події світової та визвольної війни. В кінцевому висліді загоріло світло "кривавої зірки", від якої по сьогоднішній день кривавиться Україна. Всі ці буревійні події знайшли відгомін у літературних творах, в яких стільки протівенств, хвилювань, суперечностей і неспокою, скільки їх було в житті всього народу в останніх десятиліттях.

¹⁾ За цінні матеріяли й відомості до цієї частини складаю подяку проф. Гр. Голембйовському.

Висловом таких внутрішніх хвилювань, стихійних вибухів революційних настроїв і трагічних суперечних потрясень є вся літературна творчість Володимира Винниченка (нар. 1880. р., помер у Франції 19. III. 1951. р.).

Винниченко брав живу участь в українському революційному руху. Як письменник виявив великий, стихійний талант у довгій серії оповідань, повістей і драм. Особливість творчости Винниченка становить сміливість у виборі тем з родинного й суспільного життя і він сміливо вказує на різні "щаблі життя", вишукує життєві контрасти, передусім на соціальному підложжі, і намагається вяснити причини "дисгармонії" в людських взаєминах. "Краса і сила", нужда і горе, боротьба з визиском тіла й душі, прагнення щастя в тяжких сірих днях — це мотиви його оповідань, "Краса і сила", Кузь та Грицунь", "Історія Якимового будинку", "Темна сила", "Дим" і ін., повістей (По-свій", "Рівновага", "Голота", "Божки", "Записки кирпатого Мефістофеля", 1918. р.) та драм уроді: "Щаблі життя", "Мemento", "Брехня", "Гріх", "Закон".

Без сумніву, є у Винниченка оригінальний талант, є сила вислову, є міць і динаміка в його творах, є цікаві образи з побуту пролетаріату, є вдумлива психологічна аналіза характерів, є відгомін революційних настроїв, але — є також очевидні намагання автора деякі низькі людські інстинкти, гін до заспокоєння та задоволення життєвих насолод та розкошів виправдати за всяку ціну окремою своєрідною життєвою гедоністичною філософією.

Ось в цьому від'ємна риса творчости Винниченка, далекої від психіки й розуміння українського громадянства.

У пізніших часах перейшов Винниченко на поле утопійно-авантюричних, пригодницьких романів, даючи такі твори, як "Соняшна машина" (1928. р.) і "Нова заповідь" (1949. р.).

Вплив Винниченка позначився на творчості Архипа Тесленка й на творчості Наталії Романович Ткаченко.

Архип Тесленко — син селянина. Народився в Полтав-

щині 1882. р. В молодості сам добував освіту. Письменницьку творчість розпочав у 1904. р. оповіданнями "С и н", "Хуторяночка". В 1905. р. брав участь у революційних рухах, за що відпокутував тюрмою і засланням у В'ятську. З заслання повернувся в 1910. р.; помер 1911. р. у злиднях.

В оповіданні "Немає матері" проявив глибину ніжного почування для матері, описуючи її фізичні й моральні страждання. Оповідання, цікаве автобіографічними рисами, виказує талант письменника. Оповідання Тесленка зложилися на збірку „З книги життя“.

Поезія Олеса. Бурхливі настрої революційних часів і глибокі переживання з часів першої світової і потім української національної визвольної воєни знайшли також вислів у поетичній творчості Олеса. Але цей вислів засадничо відмінний від Винниченкового.

Олесь — це псевдонім Олександра Кандиби. Поет народився 4. грудня 1878. р. на Слобожанщині. Після закінчення хліборобської школи і ветеринарійного інституту прийняв посаду земського статистика в Харкові, потім ветеринарійного лікаря в Києві.

Перша збірка його поезій "З журбою радість обнялась" появилася в 1907. році і завдяки їй Олесь зайняв відразу чільне місце на українському Парнасі. Вибіг поет на світ у "майовий день, коли шумів травою стіп широкий", і вдарив у дзвінкі життєрадісні акорди особистої і громадянської національно-революційної лірики, яку земляки прийняли із захопленням.

Ось вислів його перших гарних надій і сподівань:

Сніг в гаю... але весною
Розів'ється гай...
Може долею ясною
Зацвіте мій край...
В небі мла, а сонце гляне,
Мда розстане вміть...
Може й мій народ повстане,
Морем закипить...

Такі гарні сподівання овівають душу поета повним оптимізмом і відбиваються у його лірі бадьорими життєрадісними акордами:

Висловом таких внутрішніх хвилювань, стихійних вибухів революційних настроїв і трагічних суперечних потрясень є вся літературна творчість Володимира Винниченка (нар. 1880. р., помер у Франції 19. III. 1951. р.).

Винниченко брав живу участь в українському революційному руху. Як письменник виявив великий, стихійний талант у довгій серії оповідань, повістей і драм. Особливість творчости Винниченка становить сміливість у виборі тем з родинного й суспільного життя і він сміливо вказує на різні "шаблі життя", вишукує життєві контрасти, передусім на соціальному підложжі, і намагається вияснити причини "дисгармонії" в людських взаєминах. "Краса і сила", нужда і горе, боротьба з визиском тіла й душі, прагнення щастя в тяжких сірих днях — це мотиви його оповідань, "Краса і сила", Кузь та Грицунь", "Історія Якимового будинку", "Темна сила", "Дим" і ін., повістей (По-свій", "Рівновага", "Голота", "Божки", "Записки кирпатого Мефістофеля", 1918. р.) та драм уроді: "Шаблі життя", "Мemento", "Брехня", "Гріх", "Закон".

Без сумніву, є у Винниченка оригінальний талант, є сила вислову, є міць і динаміка в його творах, є цікаві образи з побуту пролетаріату, є вдумлива психологічна аналіза характерів, є відгомін революційних настроїв, але — є також очевидні намагання автора деякі низькі людські інстинкти, гін до заспокоєння та задоволення життєвих насолод та розкошів виправдати за всяку ціну окремою своєрідною життєвою гедоністичною філософією.

Ось в цьому від'ємна риса творчости Винниченка, далекої від психіки й розуміння українського громадянства.

У пізніших часах перейшов Винниченко на поле утопічно-авантюричних, пригодницьких романів, даючи такі твори, як "Соняшна машина" (1928. р.) і "Нова заповідь" (1949. р.).

Вплив Винниченка позначився на творчості Архипа Тесленка й на творчості Наталії Романович Ткаченко.

Архип Тесленко — син селянина. Народився в Полтав-

щині 1882. р. В молодості сам добував освіту. Письменницьку творчість розпочав у 1904. р. оповіданнями "Син", "Хуторяночка". В 1905. р. брав участь у революційних рухах, за що відпокутував тюрмою і засланням у В'ятську. З заслання повернувся в 1910. р.; помер 1911. р. у злиднях.

В оповіданні "Немає матусі" проявив глибину ніжнього почування для матері, описуючи її фізичні й моральні страждання. Оповідання, цікаве автобіографічними рисами, виказує талант письменника. Оповідання Тесленка зложилися на збірку „З книги життя“.

Поезія Олеса. Бурхливі настрої революційних часів і глибокі переживання з часів першої світової і потім української національної визвольної воєн знайшли також вислів у поетичній творчості Олеса. Але цей вислів засадничо відмінний від Винниченкового.

Олесь — це псевдонім Олександра Кандиби. Поет народився 4. грудня 1878. р. на Слобожанщині. Після закінчення хліборобської школи і ветеринарійного інституту прийняв посаду земського статистика в Харкові, потім ветеринарійного лікаря в Києві.

Перша збірка його поезій "З журбою радість обнялась" появилася в 1907. році і завдяки їй Олесь зайняв відразу чільне місце на українському Парнасі. Вибіг поет на світ у "майовий день, коли шумів травою степ широкий", і вдарив у дзвінки життєрадісні акорди особистої і громадянської національно-революційної лірики, яку земляки прийняли із захопленням.

Ось вислів його перших гарних надій і сподівань:

Сніг в гаю... але весною
Розів'ється гай...
Може долею ясною
Зацвіте мій край...
В небі мла, а сонце гляне,
Мда розстане вмить...
Може й мій народ повстане,
Морем закипить...

Такі гарні сподівання овівають душу поета повним оптимізмом і відбиваються у його лірі бадьорими життєрадісними акордами:

"Сонце на обрії, ранок встає,
Браття, вставайте,
Сонце стрівайте:
Ранок встає!.."

Але в міру того, як стали підноситись угору супротивні хвилі реакції царату, зродилися в поета сумніви, чи всім доведеться побачити вимріяну весну народнього щастя. Ця зневіра знайшла прекрасний вислів у символічному образі в поезії "А йстри":

"Опівночі айстри в саду розцвіли...
Умилась росю, вінки одягли.
І стали рожевого ранку чекать,
І в райдугу барвів життя убирать...
І марили айстри в розкішнім півсні
Про трави шовкові, про сонячні дні, —
І в мріях ввижалась їм казка ясна,
Де квіти не в'януть, де вічна весна...
Так марили айстри в саду — восени,
Так марили айстри і ждали весни...
А ранок стрічав їх холодним дошем
І плакав десь вітер в саду за кушем...
І вгледіли айстри, що вколо тюрма...
І вгледіли айстри, що жити дарма,
Схилились і вмерли... І тут як на сміх
Засяяло сонце над трупами їх". (1905. р.)

Все ж таки від першого свого виступу Олесь віддав свій талант на послуги національним ідеалам. Його муза голосним, бадьорим покликком відзивалася постійно в моментах повсякчасного народнього зриву, а в добу розчарувань відкликалась щирим, повним страждання стогоном за втраченими надіями:

"Стою один... — писав поет на еміграції —
...журюсь самотно на руїні,
Співаю щось помалу і без слів...
Нудні мої пісні, як нудно на Україні,
Серед могил і зломаних хрестів".

Поруч мотивів національно-громадської лірики є в Олеся також мотиви особистої, інтимної лірики, часто сумовито-елегійної, часто химерно-настроевої, завжди тонко викинченої у вислові:

"Коли хочеш знать, серденько,
Як тебе люблю, —
Єсть ту гай один близенько,
Там щебече соловейко
Про любов мою".

Або як гарно стилізує Олесь народню веснянку:

А вже красне сонечко
Припекло, припекло,
Ясне-щире золото
Розлило, розлило.
На вулиці струмені
Воркотять, воркотять,
Журавлі курдикають
Та летять, та летять.
Засиніли проліски
У ліску, у ліску,
Скоро буде землянка
Вся в вінку, вся в вінку.
Ой, сонечку-батечку,
Догоди, догоди,
А ти, земле-матінко,
Уроди, уроди.

Такою химерною грою образів і настроїв є поема
"Хвилля". Поет хоче уловить ігру хвиль на озері:

"Там де верби хилють віті,
Там, де лози струнко гнуться,
Там, на озері розкішнім,
Хвиля срібная жила.
Вранці кучерями гралась..."

Увечорі:

"Срібний місяць впливає,
Місяць озеро цілує,
Хвилю променем лоскоче,
Щоб розбурхати від сну.
Хвиля очі розкриває,
Потягається, зітхає,
Млосно дивиться на місяць,
Усміхається йому..."

Злинула ніч на землю. Хвиля вбірається в самоцвіти.

"...Гнуться ясені до хвилі,
Гнуться явори і квіти,

Гнуться верби, гнуться лози,
 Гнеться, хилиться комиш...“
 Хвиля принаджує ясеня й утікає. Грається з вербами, лозами,
 квітами, щоб знову вивинутися й утекти.
 „...В'ється вітер, шепче: "хвиля!“
 В'ється вітер, шепче: "люба!
 Покохай мене, вродлива,
 Смілий, вільний, буйний я.
 Я візьму тебе на крила
 З цього озера тісного,
 Що деревами закрито
 І закуто в береги“.
 Шепче хвиля: "буйний вітре.“
 Шепче хвиля: "смілий вітре!
 Я була давно твоєю
 І зостануся повік“.
 Вітер тихне, вітер маїє,
 Хочє хвилю взяти в обійми,
 Хвиля ж вже пурхнула в воду
 І сміється десь в воді.
 Стогне ясеня над водою,
 Стогнуть лози, гублять сльози,
 В'януть квіти, плаче вітер,
 Хвиля ж знов жартує з кимсь“.

Ліризмом наввіяна також символічна драма "По д о р о з і в к а з к у" (1910. р.), нотки сатири бренять у "Перезві". Від 1919. р. поет проживав на еміграції. Помер у Празі 22. липня 1944. р. Із часом проживання на еміграції зв'язана його збірка поезій п. н.: "Ч у ж и н о ю" (1919. р.).

Гриць Чупринка. Майже одночасно з Олесем (в 1907. р.) виступив у літературі Гриць Чупринка, (1879—1921. р.), що вмів поєднати палке завзяття ідейного борця за волю України з ніжними почуваннями поета-романтика. Першорядний віртуоз українського поетичного слова, новатор віршованих форм, Чупринка народився в м. Гоголеві, Остерського повіту в козацькій сім'ї хліборобів. У ранніх роках життя захоплений підпільною протицарською роботою не спромігся здобути систематичну освіту. Добував її сам власними зусиллями.

Вже в перших збірках своїх поетичних творів "Огнецвіт", "Метеор", "Ураган" (1910. р.), "Сон-Трава",

"Білий гарт" (1911), "Контрасти" (1912.) — показав себе оригінальним і вибагливим майстром форми. В його поезіях музика слова, легкість і грайливість ритмічної будови й багатство римів доходять часом до вершин технічних досягнень.

Напр.: "Поміж листом — поміж рястом

Дзвінко

Гінко

Дрібно, часто

Соловейко виграє..."

Або: "З вікна". Зимовий етюд:

"Мов пушинки,

Порошинки

На покрівлі,

На будівлі

Ніжно падають сніжинки,

Так легенько

В'ються, в'ються

В сніговій молочній млі,

Мов не хочуть пригорнутись

Мов бояться доторкнутись

Де змертвілої землі, —

Там, де квіти,

Первоцвіти,

Де лілеї,

Орхідеї,

В світлосяйнім кольориті

Пишно, ніжно

Розвивались,

Дивовижно

Розцвітались

Під одчиненим вікном,

Там сніжинки, порошинки

Обгорнули всі будинки

Сріблом витканим рядном".

(Із збірки "Сон-трава", 1911. р.).

Багата також поезія Чупринки в мотиви. Є в нього поезії з висловом: захоплення красою природи, чаром кохання; зацікавлення проблемою смерти, загробним життям; є поетичні твори з настроєвими образами смутку ночі, зажурених смерек, тихих кладовищ, з мотивами народніх вірувань в чарівний огнецвіт Купальної ночі, що приносить людям щастя.

Хоч у теорії гарячий прихильник мистецтва "чистої краси", у практиці мимохить, як активний борець за свободу Рідного Краю, вносив у свою поетичну творчість мотиви громадянської національно-патріотичної лірики, даючи, напр., прекрасний образ рідного краю, веселого й сумного воднораз, краю, щедро обдарованого й убогого, повного життя і пригнобленого:

"Розкішний степ... Убогі села...
Це ти, мій краю чарівний?
Мій рідний край такий веселий,
Мій рідний край такий сумний...
Твої сини на всі дороги
Старцями вбогими пішли,
Давно чумацькі, круторогі
Вони попродали воли".

Але поет вірить:

А все ж надійним вільним жаром
Твої сини вже розпеклись,
О, краю! Може незабаром
Ти будеш вільний, як колись..."

На жаль дзвінка струна творчості Чупринки вірвалась передчасно. Поет згинув 28. серпня 1921. р., розстріляний за організування українського повстання проти червоної Москви.

† **Нові умовини.** Від 1917. р. обставини народнього життя на Україні зазнали повних, корінних змін. Після короткотривалого тріумфу української національно-державної ідеї, неревалилася на Придніпрянській Україні червона хвиля диктатури пролетаріату, затопила давні цінності, пригасила народні надії й сподівання. Хвилина радості, коли здійснилися найгарячіші мрії народу, проминула скоро. Прийшов час великих розчарувань. Політичні й економічні умовини життя весь час не були сприятливі для розвитку літератури. Із зміною настроїв громадянства, — щирою, чи нещирою, — зміняла орієнтацію преса, творились щораз нові угруповання письменників. У 1917. році відновлено "Літературно-Науковий Вісник", що виходив до 1919. р. Виникли також органи "Шлях" (у 1917. р.) і "Мистецтво" (1917. р.). Одночасно з 1917. р. починаючи виходив бібліографічний журнал "Книгар" (1917—1919. на

чолі з М. Зеровим). У 1921. р. почали виходити в Харкові "Шляхи мистецтва", що об'єднали всіх молодших українських письменників. Появились також незалежні альманахи, що були виразом думок, настроїв та літературних уподобань деяких гуртків письменників. Такими альманахами були "Літературно-критичний альманах" символістів (1918. р.), "Музагазет" (1919. р.) із національним забарвленням), "Червоний вінок" (1920. р.) і "Зшитки боротьби (1919. р. з поклоном "новим формам життям"), "Гроно" (1920. р.), "Жовтень" (1921. р.) з "універсалом" харківських "пролетарських письменників", який підписали М. Хвильовий і В. Сосюра).

Гуртки письменників: "Плуг" (Спілка селянських письменників, що проіснувала від 1922. до 1932. р.), "Гарт" (Спілка пролетарських письменників), "Вапліте" (Вільна Академія пролетарської літератури, 1926—1928. р.), нова група "Аспіс", що розпалась на групу "Ланка" і групу "Неоклясиків", — висували щораз нові завдання й цілі для літератури. З-поміж усіх названих угруповань найбільший вклад в українське культурне життя внесла організація "Вапліте", якої члени ясно стояли на українському національному ґрунті і з усіх сил протиставились походіві московсько-большевицького імперіялізму. До "Вапліте" входили: Микола Куліш, Микола Хвильовий, Аркадій Любченко, Лесь Курбас, Олекса Слісаренко, Павло Тичина, Юрій Шпол, Ол. Досвітній, М. Йогансен, Гео Шкурупій, Володимир Сосюра, Петро Панч, Олекса Копиленко, Григорій Епик, Юрій Яновський, І. Сенченко і інші. Після розвалу "Вапліте" створено організацію "Пролітфронт", що продовжувала основну лінію "Вапліте". Очолював її Юрій Яновський. Вкінці постановою партії зліквідовано в 1932. році всі літературно-мистецькі угруповання й утворено єдину всесоюзну спілку радянських письменників, на чолі якої стояв Максим Горький. За цей час поезія послідовно розриває з давніми досягненнями, давніми традиціями і пробує часто відбити в своєму ритмі, в своїй строфічній будові прискорений рух міського життя, гук моторів, свист сирен, пошум літаків, використовуючи на свій лад і для доручених цілей сміливі по-

клики італійського поета Марінетті, що проголосив тезу: "ми прославляємо любов до машини".

Автім усю літературну творчість із часів після першої світової війни характеризує якийсь неспокій, нервозне шукання нових форм і засобів вислову. В погоні за оригінальністю поети кидаються від одного напрямку в літературі до другого, нерідко відкидаючи те, що самі колись славили. Мінливе чергування думок і літературних напрямків разом із помітним культом поетичного слова — це характеристична риса літературних творів останніх десятиліть.

Одначе поезії та письменству взагалі накреслено було над Дніпром скоро межі і визначено точно й виразно ідеологічні напрямні. Треба було писати під диктат, славити існуючий режим, співати пісень в його честь, поетичним словом на руїнах мрій і всього життя — "закріплювати здобутки революції", захоплюватись на пожарищах і на згарищах "новим квітучим, радісним життям". І тут почалася трагедія українських письменників. Одні з них сильніші характером, не хотіли нагнутись і пішли під розстріл (Грицько Чупринка, Дмитро Фальківський, Григорій Косинка, Олекса Влизько), або самі наложили на себе руки, як це зробив Микола Хвильовий. Про багатьох інших слух загинув; їх слід пропав.¹⁾

¹⁾ Поет Ярослав Славутич подав у тижневику "Свобода" ч. 36, 1952. р.) довгу листу розстріляних і засланих українських культурних діячів.

З письменників розстріляні: Кость Буревій, Олекса Влизько, Григорій Косинка, Агатангел Кримський, Іван Крушельницький, Гнат Михайличенко (розстріляний денікінцями в 1919. р. Михайло Лебединець, Лада Могильницька, Сергій Пилипенко, Володимир Свідзінський (спалений у 1941. р.), Роман Сказинський, Олександр Сорока, Людмила Старцька-Черняхівська, Дмитро Фальківський, Василь Чумак (розстріляли денікінці 1919. р.), Григорій Чупринка.

Заподіяли собі смерть: Дмитро Борзак, Вадим Охріменко (застрілювався 1941. р.), Людвик Сідлецький (Сава Крилач), Борис Тенета (повісився у в'язниці), Микола Хвильовий (застрілювався), Аркадій Казка.

Заслані: Іван Андрієнко, Б. Антоненко-Давидович, Василь Атаманюк, С. Бен, Ф. Біла-Криниця, Василь Бобинський,

Поетія Тичини. Павло Тичина народився в 1891. р. в с. Песках, Козелецького повіту, на Чернігівщині. Середню освіту здобув у чернігівській духовній семінарії, вищу в Києві. У 1923. році переїхав до Харкова і брав живу участь у редагуванні місячника "Червоний Шлях", що виходив у Харкові в рр. 1923—1936.¹⁾ Був членом угруповання письменників "Гарт". Літературну діяльність розпочав у 1913. р., "руйнуючи — як висловився Зеров — готові форми української лірики й висуваючи нові свої і своєрідні, ще нечувані й небачені".

У 1918. р. виступив Тичина із збіркою "Сонячні кларнети". В слід за нею пішла збірка "Золотий го-

Дмитро Бузько, Сава Божко, Петро Ванченко, Микола Вороний, Марко Вороний, Василь Вражливий, Юрій Вухналь, Микола Горбань, Мечислав Гаско, Юхим Гедзь, Володимир Гжицький, Антін Дикий, Микола Дукин, Олесь Досвітній, Михайло Драй-Хмара, Спиридон Добровольський, Григорій Епик, Сергій Єфремов, Пилип Загоруйко, Дмитро Загул, Микола Зеров, Мирослав Ірчан, Павло Іванов, Майк Йогансен, Іван Каляник, Іван Кириленко, Мелетій Кічура, Яків Ковальчук, Григорій Коллажа, Михайло Козоріс, Володимир Коряк, Гордій Коцюба, Антін Крушельницький, Микола Куліш, Лесь Курбас, Іван Кулик, Максим Лебідь, Іван Лизанівський, Остап Луцький, Микола Любченко (Кость Котко), Іван Микитенко, Недоля, Андрій Ніковський, Галина Орлівна, Андрій Панів, Валеріян Підмогильний, Люціяна Пюнтек, Євген Плужник, Валеріян Поліщук, Яків Савченко, Олекса Слісаренко, Михайло Семенко, Ан. Сенченко, Михайло Струтинський, Олександр Соколовський, Тодось Степовий, Дмитро Тась, Іван Ткачук, Зинаїда Тулуб, Павло Филипович, Микола Філянський, Андрій Хвиля, Дмитро Чепурний, Василь Чечвянський, Вероніка Черняхівська, Віталій Чигирин, Гео Шкурупій, Володимир Штангей, Іван Шевченко, Гр. Яковенко, Володимир Ярошенко, Михайло Ялович (Юліян Шпол).

Крім них ряд публіцистів, журналістів, театральних діячів, мовознавців, літературних критиків.

Німці розстріляли в 1941. р. О. Ольжича, О. Телігу, І. Іртявського, М. Пронченка, Є. Фоміна.

Ще інші занепали духово, заломилися і разом із тим самохіть погасили в собі іскри поетичного льоту. До останніх належить Павло Тичина.

¹⁾ У Києві виходив журнал "Життя і революція" в рр. 1925—33.

мін" (1921.). Разом із їх появою виринула на обрії українського літературного життя нова, свіжа, оригінальна поетична сила. Тичина виступив із новими засобами поетичної творчості, із "сонячними кларнетами", "золотим гомоном" слів, сполучаючи багатство нових образів і нових символів із музикою нових мелодій. Сонячність настроїв, гомінкі життєрадісні акорди, віра в перемогу визвольних національних поривань, чарівна евфонія музичного слова — це питомі риси його поезії в ранніх часах творчості.

Колись співав тоді ще наш Тичина:

Гаї шумлять —
Я слухаю, —
Хмарки біжать
Милуюся.
Милуюся-дивуюся,
Чого в душі мойй
Так весело.
Гей, дзвін гуде —
Іздалеку,
Думки пряде
Над нивами,
Над нивами-приливами,
Купаючи мене,
Мов ластівку.
Я йду, іду —
Зворушений,
Когось все жду —
Співаючи,
Співаючи-кохаючи,
Під тихий шепіт трав
Голублячий.
Щось мріє гай
Над річкою,
Ген неба край —
Як золото
Мов золото-поколото,
Горить-тремтить ріка,
Як музика.

Колись умів також Тичина оригінальним ладом дати прекрасний вислів своїм національним почуванням, напр., у поемі "Скорбна Мати", де релігійним образам надавав український національний кольорит:

"Проходила по полю —
Зелене зеленіє...
Назустріч учні Сина:
Возрадуйся, Маріє!
Возрадуйся Маріє:
Шукаємо Ісуса.
Скажи, як нам простіше
Пройти до Емауса.
Звела Марія руки,
Безкровні, як лілеї:
Не до Юдеї шлях ваш,
Вертайте й з Галилеї.
Ідіте на Вкраїну,
Заходьте в кожную хату, —
Ачей вам там покажуть
Хоч тїнь Його розп'яту".

Здається, під враженням „Крутянської Голготи“ повстала отся прекрасна персоніфікація страждань України.

Але часи змінилися. Разом із новими збірками: "Плуг" (1920. р.), "Вітер з України" (1924. р.), "Чернігів" (1931. р.), "Партія веде" (1934. р.), "Чуття єдиної родини" (1938. р.), "Сталь і ніжність" (1941. р.) прийшли обов'язкові пеани радянській владі, славлення "нового творчого життя", і разом із цим поет із колишніх поетичних вершин стрімголов повалився вділ.

Під червоним режимом. Літературна творчість українських письменників розвивалась в останніх десятиліттях в різних умовах політичного життя і йшла різними шляхами. Ця розбіжність не тільки в ідеології, в мотивах, провідних думках і тематиці, але подекуди також у формальних засобах творчості зарисовується, очевидно, передусім між поетами Придніпрянської України і поетами та письменниками по цьому боці "залізної заслони". Між поетами Придніпрянської України можна виділити окремі групи, а саме: символістів, представників "пролетарської поезії", неоклясиків і неоромантиків.

Символісти. Яків Савченко. До ряду поетів символістів, поруч найвидатнішого з них — Павла Тичини, належить Яків Савченко. Народився в 1890. р. в с.

Жабках на Полтавщині. Добував освіту більше власним зусиллям. Короткий час був учителем у Сумському повіті в Харківщині. На літературне поле виступив у 1913. р., друкуючи перші свої твори в "Ілюстрованій Україні" у Львові. У 1918. р. вийшла збірка його сумовитих поезій п. н. "По е з і і", у 1921. р. друга збірка "З е м л я". Містика, песнізм, утеча від дійсности, якась таємничість — це прикмети його творів, зокрема першої збірки, напр.:

"Він вночі прилетить на шаленім коні
І в вікно він постука залізним мечем.
...Ти останню казку докажеш мені —
І заллещся плачем.
Стане ясно тобі. Не питаеш, як звуть,
Чом вночі прилетів і з якої землі?
Лиш засвітиш свічки — і освітиш нам путь,
Поки зникнем у млі.
І назавжди. Навік... Але міт по мені
Плоховать, як мене, і йому не дано.
Будеш згадувать так: прилетів на коні —
І постукав в вікно..."

Поет побував на засланні на Соловках.

Олекса Слісаренко. Подібно, як у Савченка, риси містицизму, ірреальности, мрійливости, розриву з дійсністю виступають в Олексі Слісаренка. Слісаренко народився 17. березня 1891. р. на хуторі Канівець, Вовчанського повіту в Харківщині. Закінчив хліборобську школу в Харкові. Як офіцер брав активну участь у першій світовій війні. Його перша збірка поезій п. н. "На березі Кастальському" вийшла 1919. р.; друга п. н. "По е м и" в 1923. р.; третя — „Б а й д а" в 1928.р. Від початкового символізму Слісаренко перейшов до футуристів і згодом на поле прози. (Збірки оповідань: "Сотні тисяч сил", "Камінний виноград"; повісті "Чорний ангел" та ін.)

Яка доля постигла його на засланні, невідомо.

Ось його образ п о с у х и:

"Огняний змії пожер вогкі тумани,
Косою вбичкою нестигле жито косе.
Потріскалась земля, — ятряться чорні рани..."

Гудуть у маревах молитви стеколосі —

То йдуть з корогвами збентежені селяни,
А вітер ні хитие засохле в полі пресо...

Огняний змій полотна огнетканны
По травах розстеля і п'є жадібно роси,
І глушить на устах молитви покаєнні.

А жито засиха... Давно посохло пресо,
Чорніють пащами землі прокляті рани,
Коса ж огняна косе, косе".

Гарний у нього також образ літа:

"...О, як душно, душно, душно,
Спить повітря непорушно,
Дахи подум'ям земля...

І хоч ніч дощі росяні
Рано сіє на поляні
Вій сон літній не стуля.

О, як душно, душно, душно.
Спить повітря непорушно,
Вітри стомлені десь сплять...

Ледви дишуть, мов не дишуть,
Дум заснулих не колишуть,
Серця пал не холодять".

Микола Терещенко. Вдумливим і серйозним поетом виявив себе Микола Терещенко (нар. 1898. р. в с. Щербинівці, Золотоносського повіту на Полтавщині), автор ряду збірок поезій, м. ін.: "Лябораторія" (1924. р.), "Чорнозем" (1925. р.), "Мега й межа" (1927. р.), "Республіка" (1929. р.), "Поеми" (1935. р.). Поруч оригінальних ліричних поезій дав ряд гарних перекладів із творів європейських поетів. Поетична вартість творів Терещенка зменшилась, коли поет, щоб не остати позаду, чи, щоб захиститись перед Соловками, зачав писати на громадські теми, вплітаючи любі большевизмові славлення.

Дмитро Загул. Символістами вважаються також Дмитро Загул і Володимир Кобилянський. Дмитро Загул (нар. 1890. р.) — родом із Вишницького повіту на Буковині. Закінчив університетські студії в Чернівцях. У 1915. р. Загул понав на Україну як військово-полонений і пробував у Нижньому Новгороді, Одесі і потім у Києві. У поетичних творах Загула, які зложилися на збірки "З з е.

лених гір“ (У Києві 1918.), ”На грані“ (1919. р.), ”Наш день“ (1925. р.), ”Мотиви“ (1927. р.), часто дзвенять струни туги за зеленою Буковиною:

”Я чую пісню, мов кризь сон:
Далекий Черемош гуркоче;
Мені вчувається щоночі
Той шелест лїстя, шум сосон.
І щось тїй пісні в унісон
Так ніжно в серці зашепоче...
Я чую пісню — мов кризь сон:
Далекий Черемош гуркоче“.
То спів засмучених фльояр,
То стогін журної трембіти, —
Зашелестять шовкові квіти,
Із серця скотиться тягар.
Туди де скелі аж до хмар,
Хотів би соколом злетіти,
Де спів засмучених фльояр,
Де стогін журної трембіти“.

Загул дав українському письменству дуже гарні переклади баляд Гете й першої частини ”Фавста“.

Володимир Кобилянський. Струна туги за Буковиною відзивається також тужливим відгомонам у творчості другого поета родом із Буковини — Володимира Кобилянського. Кобилянський народився в Ясах 9. жовтня 1895. У 1913. р. переїхав у Київ і скоро закінчив життя серед невідрадних умовин і тяжкої праці (10. вересня 1919. р.) Єдина його збірка ”Мій дар“ вийшла вже по його смерті 1920. р.

За Буковиною тужить поет у ”Пісні“:

Ой, три роки, як три хвилі,
Промайнули на чужині, —
Хоч присніться, рідні шпилі,
Хоч присніться ви мені.

Ой, три роки я мандрую
Та в чужий далекий світ, —
Ні фльояри я не чую,
Ні заплаканих трембіт...“

Легко й гарно викінчена у формі є його поезія:

”Верховинський бір“.

”Верховинський темний бір,

Мов красуня вередлива,
Розглядав в глибокім плесі
Море кучерів своїх...

Налетіла буйна злива,
Мов жартує пустотлива,
І розгладила, умила,
Розчесала їх.

Ведховинська впала ніч,
У таємні сонні хвилі
Закохала, повінчала
З ясним променем зірок...

Свиснув вітер на вершині,
І в чарівній полонні
Заворушився, полився
Лісовий танок..."

Володимир Свідзінський. У подібно викінчену, різьблену форму вбірав свої поетичні твори Володимир Свідзінський (1885—1941. р.). В час війни, в 1941. р. поет згорів у бараці, який запалили енкаведисти, загнавши туди українців, що не хотіли з ними уступати. Його збірки: "Ліричні поезії" (1922.), "Вересень" (1927. р.), "Поезії" (1940.).

Дуже цікавий у нього образ появи літака у степовому селі:

"Така мальована хата
Ще й дві яблуні поруч.
На правій — цвіт красовит,
На лівій — черлений овоч,
Над хатою стрілкою дим,
Від хати дорога в стрілку.
Ранок іллє голубим,
Моститься сонце на гілку.
І раптом дитячий зойк:
— "Ой жук величезний, ой лихо!"
Дим тоді в комин, стежка — в куці,
Яблуні попід стріху.
Розплаталася бистра тіль,
Загуло, задудніло грізно.
Жах! Коли яблуня в сміх:
"Та це ж не справжній — залізний!"

Футуризм. Представниками українського футуризму, які нехтуючи засобами давнього мистецтва та руйнуючи їх,

"брали під ноги Шевченка" і в своїх писаннях — за оцінкою деяких критиків — "пробували ходити догори ногами" — треба вважати Михайла Семенка і Юрія Шкурупія.

Михайло Семенко народився 31. грудня 1892. р. в Кишинях на Полтавщині. Вчився в реальній школі, потім поступив у психоневрологічний інститут у Петербурзі. Семенко виступив на літературне поле 1913. р. з бажанням новаторством поетичного слова "потрясти світ". Був основником літературної організації панфутуристів і проголосив протест проти устійнених норм і традицій. Мотивами в його поезіях, зібраних у таких збірках, як: "Prelude" (1913. р.), "Держання" (1914. р.), "Перо кохає" (1919. р.), "Block notes" (1919. р.) і багатьох інших — оспівування вулиць великого міста, каварень, автомобілів, кінотеатрів, міського руху. Це є саме та новина в царині його тематики. Автім: деструкція, руйнування давніх цінностей — це основа футуризму — експериментаторство словом, звукозмінами, позбавленими змісту й думки:

Напр.: в Автопортреті:

"Хайл семе нкоми
Ихайл кохайл альсе комих
Ихайл месен михсе охай
Мхайл кмс мнк мих мих
Семенко мих михайльсе менко
О Семенко Михайль!
О Михайль Семенко.

Другий представник цього напрямку і його теоретик — Юрій (Гео) Шкурупій (нар. 20. квітня 1903. р. в Бендерах; засланий на Соловки).

Збірки писань Гео Шкурупія (Гео замість московського Георгій): "Психотези" (1922. р.), "Барабан" (1923. р.), "Жарини Слів" (1925. р.), "Море" (1927. р.), "Зима 1930 року" (1934. р.). Шкурупій є теж автором повісти "Двері вдень". На західніх українських землях прийоми футуризму увів у свої збірки поезій Ярослав Цурковський. ("Моменти і вічність" і ін.).

"Пролетарська поезія". Представниками "пролетарської

поезії“, поетами робітничого побуту вважаються: Василь Чумак, Елан Блакитний і Валеріян Поліщук. В а с и л ь Ч у м а к (1900—1919. р.), залишив невеличку поетичну спадщину (збірка ”З а с п і в“, 1920. р.), яка все ж таки засвідчує його поетичний талант. Поет загинув, убитий денікінцями.

Нижній настрій і глибокі почування, передані оригінальним ладом, находимо в його поезії ”В Зелену с у б о т у“:

”Назбираю в гаю запашного зілля,
Запашного зілля, вибуялих трав,
З ясенів та кленів нарубаю гілля,
Лепихи парвати побіжу на став.

Клечанням обставлю, приберу кімнату:
— Подивіться, мамо! — хороше ж то як!
Усміхнуться очі. Поміж тим у хату
Вечір завітає, — стомлений козак.

Сядемо рядочком. Заведем розмову —
Тиху, сумовиту — і про все, про все,
Доки до віконця хусточку червону
Ніченька-черничка з поля донесе...”

До поезій Чумака наближаються характером поетичні твори Василя Еланського і Валеріяна Поліщука. Еланський, відомий більше під ім'ям Е л а н Б л а к и т н и й (1892—1925. р.) залишив збірку поезій п. н. ”У д а р и м о л о т а і с е р ц я“ (1920. р.).

Валеріян Поліщук народився на Волині, в селянській сім'ї 1897. р. Вчився в луцькій і катеринославській гімназіях. Вищі студії відбував у Петербурзі і на українському університеті в Кам'янці.

Залишив ряд збірок поезій, як ”С о н я ч н а м і ц ь“, ”В и б у х и с и л и“, „Р а д і о в ж и т а х“. Гордовита самовпевненість у виїняткову вартість власної поетичної творчості, яка дає можливість і право авторові зайняти почесне місце в українському письменстві, тільки обнижує ціну його творам.

Неоклясики. Микола Зеров. Найкращі досягнення на ділянці поетичного слова мають поети-н е о к л я с и к и. Спираючись у своїй літературній творчості на досягненнях попередників, шукали вони гармонії в житті, шукали

її в поезії. Неоклясики поставили своїм завданням ґрунтовно вивчити, що у всесвітній літературі найцінніше, за своїти українській літературі все, що у всесвітній літературі є справжньою вершиною, підвищити літературну техніку, створити власні літературні форми, незалежні від Москви. Керувались у літературній творчості передусім літературним принципом. Неоклясики: Зеров, Рильський, Филипович, Бурггардт зорганізувались у 1923. році в колі "Аспіс".

Микола Зеров, один із найвизначніших новіших критиків, вдумливий історик літератури, першорядний перекладач, талановитий поет, народився 26. квітня 1890. р. в м. Зінькові на Полтавщині, в сім'ї вчителя. Гімназію й історично-філологічний факультет університету закінчив у Києві. Після закінчення університетських студій учителював у Золотопільській і другій київській гімназіях. У Києві ввійшов у гурт найінтелігентніших інтелектуальних сил ("Наше Минуле"). В 1919—1920. рр. стояв на чолі бібліографічного журналу "Книгар", де помістив багато критичних статей. Характер усієї творчої праці Зерова та його світогляд були причиною його заслання на Соловки. Як поет відомий Зеров із збірок перекладних і оригінальних поезій: "Антологія римської поезії" (1920.), "Камена" (1924.), "Sonnetarium" (1948.), "Catalepton" (1951.).

Ряд його прекрасних критичних нарисів (про Куліша, Щоголева, Франка, Лесю Українку, Свидницького, Черемшину, Самійленка, Олеся, Рильського) виповнив збірку „До джерел“. Крім цього з ділянки літературознавства появились такі його праці, як „Нове українське письменство“ (1924. р.), "Від Куліша до Винниченка" та інші.

Зразок оригінальної поезії Зерова:

"В степу"

"Високий, рівний степ. Зелений ряд могил.
І мрійна далечінь, що млою синіх крил —
Чарує і зове до гелленських колоній.
Ген-ген на обрії силуети темних коней,
Намети і вози, і скити-орачі.
Із вірю летять, курличучи, ключі,
А з моря вітер дме гарячий, нетерпливий.
Але пощо мені ті вітрові пориви.

І жайворонків спів, і проростання трав?
З якою б радістю я'все те проміняв
На гомін пристань, лиманів сине плесо,
На брук і вулиці старого Херсонесу!"

Максим Рильський. Другий представник неокласицизму і взагалі найвизначніший сьогочасний український поет по тому боці— **Максим Рильський**. Народився 20. (н.ст.) березня 1895.р. в Києві. Його батько Тадей Рильський, товариш Володимира Антоновича, брав видну участь у київському „хлопоманському“ рухові. На літературне поле виступив Рильський у 1910. р. із збіркою „На білих островах“.

Слідом за нею появився довгий ряд дальших збірок: „На узліссі“ (1918.), „Під осінніми зорями“ (1918.), „Синя далечінь“ (1922.), „Поеми“ (1924.), „Крізь бурю й сніг“ (1925.), „Тринадцята весна“ (1926.), „Де сходяться дороги“ (1927.), „Гомін і відгомін“ (1929.), „Знак терезів“ 1933.), „Київ“ (1935.), „Літо“ (1936.), „Україна“ (1938.), „Збір винограду“ (1940.), „Слово про рідну матір“ (1942.), „Велика година“ (1943.), „Неопалима купина“ (1943.), „Мости“ (1948.) та інші.

Поезія Рильського захоплювала колись античним спокоем, гармонійною витриманістю у формі. Вибагливий і витончений поет розгортав колись українські краєвиди, співав пісні у хвалу молодому коханню, линув думкою в „синю далечінь“ минулого й знаходив у ній мотиви для своєї творчости. Колись умів Рильський ніжним, повним музики словом зворушувати почуття.

Цвігуть бузки, садок біліє
І тихо понить пелюстки.
Напів забуте знову мріє,
Як помах милої руки.
У небі вітер кучерявий
Колнше теплу блакить,
І на землі гойдає трави,
І затихає й знов шумить.
І раптом схоплює на крила
Хвилясті співи журавлів,

І знов душі все, що любила,
Нагадає хвилястий спів”.

Був також час, у якому Рильський у згоді з власною вдачею і характером свого поетичного таланту шукав радості життя в тихому відлюдному закутку, де міг втішатись красою природи й поезією сільського життя. Такий образ життя дав у прекрасній ідиллі "На узліссі". Поет описує осінній сад, в якому проводить безжурні дні його приятель. Колись замолоду провів він юнацькі дні "у radoшах весни, у квітах ранніх, серед уст звабливих, в житті ясному, в співучім сні, у бурях вільних, у блискавках-поривах...", а гепер увечорі він розмовляє з собою, чи з вірним псом, товаришем своїм... Ранком золотим виходить він у свій садок осінній, "де процвітають айстри білопінні...". На вітях висять червоні груші. Криваво червоніє виноград. Він іде й радіє.

"Садочок свій він пестить, як дитину,
З ним ніжно розмовляє кожний день:
Обкопує, підв'язує малину,
Сухі гілки обрізує з вишень.
В вечірнюю і раннюю годину,

Під тихий гомін лісових пісень,
Грядки свої з коновки поливає, —
І сніп води веселкою сіяє...
Йому не жаль, що у світ широкий заростає шлях.
Коли ж імлюю обгорнеться даль,
Дощ зашумить і вітер загуляє,
Над книжкою душею він ширяє...

На білих, на пожовклих сторінках
Життя в потоках розмаїтих плине...
Блукає він, мандрує на морях
З улюбленцем премудрої Афіни;
Шукає за Фавстом молодощів шлях,
З Овідієм сумує на чужині
І Дон Кіхотів поділяє гнів
В борні з ворожим плем'ям вітряків..."

У дальшій частині п. н. "Ясні простори" поет говорить про розкоші тісного співжиття із світом природи, затримуючись при образах полювання на дике птаство та при хвилинах риболовлі.

Але змінилися часи і змінилися мотиви поезії Рильсько-го. На місце оригінальних творчих задумів, на місце власного погляду на світ і на людське життя, власної життєвої філософії прийшла офіційна шабльонова тематика за наказом партії. Все ж таки висока культура поетичного слова, прекрасні формальні засоби в нього залишилися, доказом чого може служити ось така його строфа:

“Ми збирали з сном на землі каштани,
Ми дивились довго, як хмаринка тане,
Як хмаринка тане, як синіє синь,
Як колише вітер струни павутинь...” (1936. р.)

Ця висока культура письменника і краса його поетичного слова виявилася у “віршовій повісті” “М а р и н а”, над якою Рильський працював п’ять років і яка появилася у 1933. р. Тема в поета — занапащення польським паном долі селянської дівчини в добу кріпаччини та її помста.

Ось один фрагмент поеми:

“Високі сосни, вам кладу поклін!
Хоч, України польової син,
Я більше звик до дуба, до грабни,
До тих гаїв, де теплої години
Лише осика шепчеться ясна,
Хоч край мого дитячого вікна
Береза довгі розпускала віти,
Але навчився я і вас любити,
Пишнозелені, пишноголосні.
Ваш томін десь у сивій давнині
Зродився й виник. Дні і покоління
Змінялися, старих церков каміння
Сипучим розпадалося піском,
Хмельниччину та Уманський погром,
Неначе мох, легенди обростали,
І хижоокі вершинки ушкали
Навчилися продавати шашлики,
Та й вам не раз від людської руки
Лихо бувало і жорстока знута, —
А пісня та, од вітру перечута,
Із роду в рід незмінена ішла.
Йй рівне все: криваві ті діла,
Що з них історія сплелася наша,
Чи чумака притомленого каша,

Мисливця непристойний анекдот,
 Чи шепотіння смертних двох істот,
 Що присяглись в любові невмирущій...
 Хай літні ночі йдуть скороминущі,
 Хай осені прощання золоте, —
 Ви, наче море, глухо шумите,
 Байдужі до життя, неначе море.
 Живіці стигне капливо прозоре,
 Дрімає проти сонця смолокур,
 У небесах, як довгий, рівний шнур,
 Летять і гаснуть птиці косокрилі, —
 А ви в своєму сонному дозвіллі
 Гойдаєтесь, як щогли кораблів,
 І тільки часом монотонний спів
 Вам дятель монотонний протинає.
 Тож у небі блискавка заграє,
 Як грім застогне, злива зашумить, —
 Мелодія соснових верховіть
 Лише гучніша, та не інша стане.
 Все на землі відоме вам і знане,
 Високі сосни! Вам кладу поклін!
 На пагорбі між двох ясних долинь,
 Де бір до бору сходились краями,
 Стояла корчма...“ (Глава шоста).

У головну тему поеми: насилля польських панів над українською дівчиною-красунею — влітає поет цікаві епізоди з життя польського панства, дає їдку характеристику його примх, безсердечних вигадок, плитких жартів (Генряк Пшемисловський, Маріян Мединський). — Підхід поета до давньої теми тим новий, що Марина перестає бути постаттю пасивною.

Крім оригінальних претичних творів дав Рильський також цінні переклади з Міцкевича ("Пан Тадеуш"), Вольтера, Мольєра, сербських поем і "Слова о полку Ігореві".

Павло Филипович. Михайло Драй-Хмара. Двома дальшими членами в "п'ятірнім гроні" неоклясиків були Павло Филипович і Михайло Драй-Хмара.

Павло Филипович (нар. 1891.) визначився не тільки своїми поетичними творами, але також літературознавчими працями. В його поезіях (збірки: "Земля і вітер", 1922.; "Простір", 1925.) бачимо глибоку філософічну основу, підхід до життєвих фактів поета-філософа,

який вірить, що таки "життя зросте над попелом руїн".

Трагічні переживання українця під червоним режимом умів Филипович насвітлити глибокою метафорою:

"Минула ніч тривожно і безславно.
І скрізь степи, і всюди вороги.
Коли ж ти вийдеш ніжна Ярославно,
На темний вал одчаю і жаги?
Невпинний вітер мече гострі стріли,
Високе сонце п'яну спеку лє.
А я не бачу, де ті руки милі,
Що захистити могли б життя моє.
Лише Кончак дочку свою вродливу
Причарувати бранця намовля,
І чорну пристрасть, вільну і зрадливу
В чужих піснях вже почувую я".

Филипович разом із Зеровим опинився на Соловках. Його доля невідома.

Натомість Михайла Драй-Хмару (нар. 1889.) запроторили большевики в жорстокі тайги і тундри, десь на Камчатку, де й він помер 1939. р.

Збірка його поетичних творів зветься "Проростень" (1926.).

Долю "п'ятірного грона" в алегоричній формі оспівав Драй-Хмара у сонеті "Лебеді":

"На тихім озері, де мріють верболози,
давню приборкані, і влітку й восени
то плюскоталися, то плавали вони,
і шні гулися у них, як буйні лози.
Коли ж дзвінкі, як скло, надходили морози
і плесо шерхнуло, пірнувши в білі сні, —
плавці ламали враз ті крижані лани,
і не страшні були для них зими погрози.
О, грона п'ятірне нездоланих співців!
Крізь бурю й сніг гримить твій переможний спів,
що розбиває лід одчаю і зневіри.
Держайте, лебеді: з неволі, з небуття
веде нас у світи ясне зусір'я Ліри,
де пінить океан кипучого життя".

Освальд Бурггардт (Юрій Клен). Останній у групі неокласиків — Освальд Бурггардт, що після залишення

батьківщини виринув на українським поетичнім овиді в добі еміграції під ім'ям Юрія Клена. Бургардт-Клен народився в 1891. р. в селі Сербинівцях на Поділлі. Вчився в Немирівській гімназії, потім у Київській. Після закінчення університетських студій опинився далеко на півночі в селі Медвежа гора біля Мурманська, куди його, як людину німецького походження, заслано напередодні першої світової війни. З півночі повернувся до Києва, але, не витримавши в голодному Києві, разом із Зеровим перенісся до Баришівки (1920—1922.), відки вийшли початки літературної групи, вдової під назвою "неоклясиків". Після видання збірки перекладів п. н. "Залізні сонети", друкував свої твори в "Червоному Шляху" і в альманасу "Сяйво". У 1931. р. виїхав за кордон і поміщував свої твори у львівським "Віснику" Донцова. В 1937. році вийшла його збірка "Прокляті роки", у 1943. р. в Празі "Каравели". На чужині працював при університетах у Мюнхені, Мюнстері, Празі.

Остання його поема "Попелі імперій" — твір великого задуму. Поема друкowana у фрагментах у різних емігрантських журналах у 1946. і 1947. рр. Автор дав у ній образи різних страхіть і важких переживань українського народу в останніх десятиліттях (боротьба за Київ, трагедія Базару, концентр. табори). У "Попелі імперій" поет намагається переборювати засади й засоби неокласичної поезії, що виявлялися в спокійній зрівноваженості, гармонії змісту й форми. В поемі клокотить гнів, прориваються вибухи негодування, вчуваються заклики до активності, до боротьби.

Юрій Клен не тільки поет, але й автор новель, науковець і літературний критик. Дуже цінна його праця "Спогади про неоклясиків", присвячена характеристиці Зерова, Филиповича, Драй-Хмари, їх творчих задумів та їхнього довкілля.

Їх життєва доля, як також життєва кар'єра поета Рильського, що пішов назустріч "новим формам життя", найшла вислів у таких сильних і поетичних словах Юрія Клена:

Помолилось за тих, що у розлуці
Помруть, відірвані від рідних хат;
Помолилось за тих, що у розлуці

Вночі гризуть залізні штаби грат,
Що душать жаль у невимовній муці,
За тих, кого веде на страту кат.
Над ними, Господи, в небесній тверді
Простри свої долоні милосерді!

Помолилось за тих, кому на герць
Піти не вистачить снаги і сили,
За всіх отих, кого гірка, як смерть,
Недоля під ярмо важке схилила,
Хто чашу горя п'є, налиту всергь
Вславляючи життя свое немиле.
За тих співців, які за хліб і чай,
Виспівують нам пекло, наче рай.

Бо, може, жереб їх з усіх найгірший:
Вони вславляють тиск чужих долонь,
На самоті ж їм груди дшуть ширше:
Як ніч обвіє пахошами скронь;
Вони складають потай п'яні вірші,
Де плаче сонце... й кидають в огонь.
Не вчує світ: весна крізь ті канцони
Ридає так, що на душі холоне.

То ж ревно помолимося за всіх.
Кого сувора доля не пригорне,
Хто не зазна ні радості, ні втіх,
За всіх, кого нещадно чавлять жорна,
Кому завмер у горлі криком сміх,
Чий неясні дні, як ночі чорні,
Ти, Боже, їх у темряві не кинь,
Благослови їм шлях серед пустинь“.

(Із збірки "Прокляті роки")

Євген Плужник. Деяким філософічним підложжям до поезії неоклясиків зближається поезія Євгена Плужника. Але формальні засоби, загальний характер його поетичних творів — зовсім відмінні, подекуди імпресіоністичні.

Плужник (1898—1936) — селянський син із с. Кантемирівки на Вороніжчині. По закінченні середньої школи деякий час учителював на Полтавщині. Загинув на Соловках. Видав збірки сумовитих поезій, навіяних життєвим песимізмом: "Дні" (1926.) "Рання осінь" (1927.), "Рівно вага" (1948.) і роман "Недуга" (1928. р.).

Усю літературну творчість Плужника схарактеризував один із критиків (Вол. Державин) словами: "поезія щирості".

Тодось Осьмачка. Окремі риси таланту виявляє в своїй творчості Тодось (Теодор) Осьмачка¹). Народився 3. травня 1895. р. в Купівці, Черкаського повіту, в сім'ї селянина. Працював як народній учитель. Заки опинився на еміграції (тепер проживає в Америці), зазнав багато страждань у большевицьких тюрмах.

Поезії Осьмачки, що виповнили збірки "Круча" (1922.), "Скитські вогні" (1925.), "Клекіт" (1929.), "Сучасникам" (вийшла у Львові, 1942.), виказують розмах, безсумнівний оригінальний талант, але вражають деколи понурістю настроїв, непривітливістю образів. В останніх часах вийшли на еміграції нові його твори: поема "Поет" (1947.) і повісті "Старший боярин" (1948.) і "План до двору" (1951.).

Перехід Осьмачки, якому пощастило перехопитись по цей бік "залізної заслони", на поле повістєвої літератури, відкриває і для самого письменника і для українського письменства — гарні перспективи.

Що є в Осьмачки неспокійне хвилювання і міць вислову, вказує хочби такий фрагмент:

Нащо ти викинув мене, сизохребетний степе,
Мене на трудний камінь вулиць городських,
Нехай би я сконав на обрії у тебе
У тінях трав первісних і густих,
І голова моя отам, як та могла,
Під хмарами б лежала у яру...
Нехай би в черепі моїм гадюча сила
Прогризла, щоб ховатися, собі діру.
Бо нині думи чорні і стожали
Гарячий мозок підняли в логві із дна
Із його кров тече на дальні далі
Туди, де кубляться грядущі времена:
Із сіл незнаних, горем різних,

¹) У своєму огляді найновішої української поезії Яр Славутич виділює ще одну групу поетів, "групу імпресіоністів і експресіоністів", зачисляючи Є. Плужника — до імпресіоністів, Осьмачку — до експресіоністів. ("Модерна українська поезія").

Ви суєте на місто, мов пили стовпом,
До деспотів скажених та облізаних,
Що узяли над вами владу підступом;
Мов гади мокрі, лазите ночами
По сонних вулицях у затінках споруд
І сочите туди шпигунськими очами,
Де з вікон дихають і затишок і труд.
І як чоло юнацьке вглядите в палаті
Нахилене у думках над столом,
Неначе яблуко на грядці пребагатій
В саду налите сонячним теплом, —
То ніби слуги чорні Торквемади,
Його в тюрму хапаєте від дум та книг,
Аби лишитися над трупами громади
Советські іроди у пустках вікових!..

(“Сучасникам”)

Неоромантики. Микола Бажан. Поетів, у яких творчості перевагу бере світ фантазії, які легко піддаються мріям, у яких слідно деяке захоплення минулим, звуть неоромантиками. До цієї групи належить передусім Микола Бажан (нар. 1904.). Великий мрійник, захоплений минулим дав Бажан у деяких своїх поезіях, в ранніх роках своєї творчості вислів любови до України та віри в живучість української нації (“Слово о полку”). Згодом підкорився московській большевицькій владі й всеціло пішов їй на службу. Безсумніву цінність має його переклад поеми грузинського поета Шоти Руставеллі “Витязь у тигровій шкурі”.

Його поетичні збірки: “17-ий патруль” (1926.), “Різьблена тінь” (1927.), “Будівлі” (1929.), “Поезії” (1930.), “Дорога” (1930.), “П’ять поезій” (1935.), “Безсмертя” (1937.), “Батьки й сини” (1938.), “Ямби” (1940.), “Клятва” (1942.), “В дні війни” (1945.) та інші.

Олекса Влизько. Зближається характером поетичної творчості до Бажана — Олекса Влизько. Влизько народився в 1908. році; згинув у 1934. р., розстріляний большевиками разом із письменниками: Фальківським, Косинкою, Костем Буревієм (політичний діяч, сатирик, драматург) та іншими українськими культурними діячами за націоналізм. У його збірках поезій: “За всіх скажу”

(1927.), "Живу працюю" (1930.), "Мое ударне" (1932.), "П'яний корабель" (1933.) — частими мотивами: краса моря, мандрівок, пригод. Хоч позбавлений великих дарів природи (слуху й мови), Влизько любив життя, був оптимістом, вірив, що його нарід заживе кращим життям. Завжди неспокійний, хвилюючий себе й інших линув серцем і думкою туди, де міг найти красу життя:

"Гей, ти серце, — писав він, — сонячко гаряче,
Гей, ти серце — сонцем золоте! —
Від коліски невгамовна вдача
Оселилась з нами і росте!
Понесем же, серце, голі й босі
На одчай голівоньку своєю!..
(...Скоро, скоро прийде золота осінь
І повисне тишею в таю...)
Мабуть так накреслено дороги
Та стежки зазорені мої, —
Щоб лягали вічно попід ноги
З голубого міста на гаї".

Дмитро Фальківський. Разом із Влизьком згинув трагічною смертю розстріляний більшовиками в 1934. р. "поет Полісся" — Дмитро Фальківський. Народився 22. жовтня 1898. р. в с. Великі Липеси, Кобринського повіту на Поліссі. Вчився в гімназії в Бересті Литовським, але її не закінчив із причини війни. Залишив збірки "Обрії" (1927.), "На пожарищі" (1928.), "Полісся" (1931. і поему "Чабан" (1925.).

Ліричні поезії Фальківського нав'язні сумом, часто безнадійним настроєм.

Щирими почуваннями великої любови до рідних місць ущерть виповнена його поема "Полісся":

"Очерет мені був за колиску,
В болотах я родився і зріс.
Я люблю свою хату поліську..
Я люблю свій зажурений ліс..
Що там тропики, пишні пампаси!
Загляньте но в пушу до нас!..
Я оддав би за неї одразу
І Тибет, і Урал, і Кавказ.
А поліське похмуре болото?"

Пів Полісся вода залила...
Тільки де-не-де хутір самотній,
Тільки де-не-де клаптик села.
Хоч у злиднях живемо, у бруді,
Так призвілля яке на весні,
Коли виставиш вітрові груди,
І летиш і летиш на човні.
А вода і хлюпоче і плаче,
Захлинається в лютій злобі.
Ну, скажіть, в кого серце гаряче,
Як весну на весні не любить?
! укриють безкраї простори
Білокурі чайки і човни,
Тільки слухай, як води говорять
В буйнім заспіві свята весни...
Тільки слухай, як хвилі хлюпочуть,
Зайвий рух — і за обрій заскочиш,
Зайвий рух — і на вік пропадеш..."

(Фрагмент із "Полісся").

Володимир Сосюра. Деякі риси неоромантизму виступають також у поезіях Володимира Сосюри, одного з найпопулярніших сьогочасних придніпрянських поетів. Сосюра народився в 1898. році. Здобував освіту серед дуже невірдрадних умовин. Його пролетарське минуле і збірка "Червона зима" (1922.), в якій оспівав свої особисті воєнні переживання, затримали його на большевицькому Парнасі, хоч у його поезіях, розсіпаних у ряді збірок, мін.: "Осінні зорі" (1924.), "Сніги" (1925.), "Багряні гони" (1927.), "Коли цвітуть акації" (1931.), "Червоні троянди (1932.) не раз відзивалися струни національної лірики, не раз дзвеніли нотки ідеалізації минулого України (поєми: "Мазепа", "Тарас Трясило"). Остання збірка Сосюри, за яку отримав премію уряду, носить назву "Щоб сади шуміли" (1948.). Все ж таки, хоч Сосюра віддав себе і свій талант червоним володарям, зустрівся в останніх часах із гострою нагінкою московської влади за вірш "Любить Україну", в якому вони добачили нотки небезпечного для них націоналізму.

М. Йогансен і В. Ярошенко. Легкий відгомін романтизму відчуваемо також у поезіях М. Йогансена й В. Ярошенка.

Майк Йогансен (із зукраїнізованого шведського роду, нар. 1895.) — великий ерудит, вибагливий у доборі образів і слів, залишив збірки: "Д'г о р і" (1921.), "Р е в о л ю ц і я" (1923.), „Доробок“ (1934.), „Ясен“ (1930.) та інші. Писав також прозою.

Його образ світанку виказує погоню поета за новими формами вислову:

Захолола жахом зоря
Над лісом.
(Давно вже помер місяць),
Червоне бадилля на сході кричить,
Угору лізе червоний буряк,
Вибирається вище і вище,
Ударив, свиснув, розсипався іскрами
— Ранок“.

Невпинне шукання за шляхами розвитку власного поетичного таланту, за щораз то новими формами — помічаємо в Володимира Ярошенка. Народився в селі Яхниках на Полтавщині 1880. р. Після закінчення середньої освіти учителював два роки на Полтавщині, потім працював у редакціях журналів у Києві. Ліричні його твори зложились на збірки: "С в і т о т і н ь" (1918.), "Л у н и" (1919.). Згодом поет перейшов на ділянку байки. ("Щ о д о ч о г о" — 1922., "Через решето" — 1925. і ін.).

Літературна творчість Юрія Яновського. Подібно, як у поетичних творах О. Влизька, мотиви моря лягли в основу ліричних поезій Юрія Яновського, помітного творця української морської лірики. Юрій Яновський народився в 1902. р. в міщанській сім'ї. Закінчив середню школу і відбув два роки технічних студій. Спочатку писав московською мовою; українською тільки від 1924. р. Його ліричні поезії "П р е к р а с н а У т . . .", морські вірші (1928.), оповідання та романи "М а й с т е р к о р а б л я" (1930.), "Ч о т и р и ш а б л і" (1930.), "В е р ш н и к и" (1935.), виказують сильний літературний талант. Тема повісті "В е р ш н и к и" присвячена боям українських партизан, при чому автор ідеалізує поодинокі постаті (Шахай, Остюк, Марченко, Галат). Герої в його повістях борються за честь україн-

ської нації. Найбільший його роман "Жива вода" викликав негодування в большевицькій пресі, бо автор заговорив про самостійність радянської людини, замкненої з власним героєм у світі власного „я“. Помер 28. лютого 1954. року.

Розвиток прози на Придніпрянській Україні. Крім Юрія Яновського на полі оповідання, новелі й повісті вибилися в останніх десятиліттях: Григорій Косинка, Михайло Івченко, Гнат Михайличенко (алегоричний "Блакитний роман"; письменник згинув із рук денікінців у 1919. р.), Валеріян Підмогильний (реалістично-побутові картини в "Епідемічному бараці" і в збірці "Військовий летун"), Володимир Гжицький, Антоненко-Давидович, Іван Ле (повісті "Роман Міжгір'я", "Україна"), Андрій Голошко, Петро Панч, Микола Хвильовий, Аркадій Любченко, Іван Сенченко.

Григорій Косинка. Одним із найвидатніших новелістів на Великій Україні в двадцятих роках був Григорій Косинка (1899-1934.). Походив із селянського роду. На літературне поле виступив у 1919. р. з оповіданнями, до яких брав теми із селянського життя ("На буряки"). Косинка не міг погодитися із становищем, у якому опинилося українське селянство в нових умовах і це було причиною його трагедії. Згинув розстріляний большевиками разом із Влизьком і Фальківським у 1934. р. Оповідання Косинки: "На золотих богів" (1922.), "В житах" (1926.), "Політика" (1927.) — ідейні в задумі, глибокі змістом, оригінальні стилем. Кращі з них: "На буряки", "В житах", "Товариш Гавриш", "Мати", "Анкета".

В оповіданні "Анкета" Косинка виводить із великим реалізмом постать такого большевицького гада, Антона Радіоновича Собачки. Собачка має владу в селі. "Ваш батько — говорить унукам баба Оксана — виписує душі, як у граматку, а потім п'є та матір б'є". Це людина без усяких людських почувань, і як таку вивів автор Собачку в повній його звірачій наготі. От він повертається додому. Його жінка "Галька схопилася з подушечки, де сиділа, й вискочила до сіней впускати чоловіка; на порозі стала:

— Оце, мабуть, моя смерть іде...

— Ждала?

І дзвінкий ляс засвистів у сінях і важко ліг на змучене лице Галь-

ки, а мокрий дощовик Собачка кинув додолу, поклав револьвера на стіл і скомандував у повітря:

— Роздягай, чого стала?...“

Потім скидає із стін ікони, топче ногами й сідає виповнювати "анкету". У міжчасі "ловить переляканим од жаху очі Гальки, хватає її за коси і — знущається. Накінець засипляє“.

"До хати Антона Радіоновича відходить задряхлана сліпа осіння ніч, заглядає у вікно, сідає на причілку, коло собаки, і жде“.

Михайло Івченко. Івченко народився в заможній селянській родині в Прилуччині. Після закінчення реальної школи в Ставрополі Кавказькому, працював на полі статистичних дослідів у Полтаві і від 1915. р. в Києві. Перше оповідання Івченка в українській мові появилось 1916. р. Увагу ширших літературних кіл звернуло його оповідання "Горіли степи" (1923. р.), в якому автор, виявляючи оригінальний літературний таланти, дав цікавий образ життя й переживань однієї родини німецьких поселенців на південних землях України в часі великої революційної метушні. В 1926. р. появилась збірка його оповідань "Імлистою рікою", в 1928. р. нова збірка "Землі дзвонять" і після неї повість "Робітні сили" (1929.). У 1929. р. Івченко був змушений піти у "внутрішню еміграцію", забитись спочатку в глухому містечку Прикумську, потім у Владикавказі. Помер у 1939. р.

Тематика оповідань Івченка різnorodна й багата. Поруч оповідань на теми любовних переживань та настроїв ("Шуми весняні") є в нього оповідання з психологічною основою (нпр., "Лісова пасма") та ряд оповідань, в яких найшла вираз революційна суматоха з усіма її страхіттями: розколом селянського побуту, руїною родинного життя, злиднями, голодом. Всі оповідання Івченка характеризує ліричний підхід до теми та романтичне його навісвітлення.

В одному з оповідань п. н. "Напоєні дні" поклав собі автор як тему збагнути й простежити життя Г. С. Сковороди, людини дивної в своєму особистому житті, оригінальної думками й поглядами. Спираючись на життєписних матеріалах і на наукових дослідках над літературною й філософічною творчістю Сковороди дав Івченко в легко приємливій, белетристичній формі силуету визначного українського культурного діяча XVIII. ст.

Володимир Гжицький. Згідно з власними переконаннями і власним сумлінням спромігся розвивати свою літературну творчість також Володимир Гжицький, автор доброї реалістичної повісти п. н. "Чорне озеро" ("Кара-Кол") 1929. р. Гжицький родом із Галичини. Після першої світової війни залишився на Україні. В 1934. р. його ув'язнено й засуджено на 10 років заслання. Ще в 1940. р. були відомості, що письменник живе.

У повісті "Чорне озеро" Гжицький демаскує колонізаторську політику Москви у відношенні до підбитих нею народів. Акція відбувається в Алтаї, серед дикої прекрасної природи. Автор дає образ трагедії малого народу, якому завойовники приносять, правда, деякі здобутки цивілізації, щоб тим легше його використовувати. Разом із трагедією народу розкривається також у повісті трагедія інтелігентної алтайки Тані, якої вроду й долю нівечить мистець Ломов із Москви, представник нового радянського життя. Крім нього, вивів автор також тип українця, захопленого розвитком технічних наук, Манченка, і тип інтелігентного алтайця доктора Теміра. Роман овіяний духом екзотики.

Друга його повість — "Мартин Вовчура" уводить нас у страшливі часи руйни матеріальних і культурних цінностей України.

Андрій Головка. Спроби заглянути в життя українського села в умовинах царської Росії і в пізніших часах, в умовах радянської влади, очевидно, з обов'язковою ідеологією й обов'язковим тенденційним підходом піднявся Андрій Головка (нар. 1897. р.). Перша збірка його оповідань появилася у 1922-24. рр. п. н. "Можу". У слід за нею пішов роман "Бур'ян" (1927.) із образом зовнішнього й морального бруду в большевицькому житті та повість "Мати" (1931-1934.). А. Головка — письменник, без сумніву, талановитий, вихований на зразках повістей Коцюбинського, до якого наближається тематикою й засобами, як можна впевнитися, порівнюючи його повість "Мати" з повістю Коцюбинського "Фата моргана".

Микола Хвильовий. Одначе на полі прози з-поміж письменників Придніп'рянщини найбільшу силу таланту виказав Микола Хвильовий. Хвильовий (Фітільов) народився 1. грудня 1893. р. в Тростянці на Харківщині. В 1914-1916. роках був у війську. Літературну творчість розпочав поезіями (збірки "Молодість", 1921., "Досвітні

симфонії“ (1921.), від яких перейшов на поле новелі й оповідання. Був засновником Вільної Академії Пролетарської Літератури (”Вапліте“), яку більшовики ліквідували 1928. р. за ”націоналістичні ухили“. Хвильовий був також ініціатором гарячої літературної дискусії в 1925-28. роках, у якій сам захищав думку про потребу літературних зв'язків із західною Європою (гасло: ”Геть від Москви“) та поставив домагання проголосити боротьбу з культурною супрематією Москви й вибороти собі повну культурну самостійність. Хоч член комуністичної партії, не міг погодитися на дальше підкорювання українського народу, тому наложив на себе руку й покінчив самогубством у 1933. р.

Крім оповідань, зібраних у збірках ”Сині етюди“ (1923.), ”О с і н ь“, писав роман ”В а л ь д ш н е п и“ (1927.). Твори Хвильового талановиті, оригінальні в поетичних задумах і стилістичних засобах. Хвильовий — новатор повістярської форми. Не викінчує своїх думок у пов'язаних, правильно побудованих реченнях. Кидає короткі вислови, речення, поодинокі слова, за якими криється цілий процес думок, що їх доводиться читачеві виловити й простежити. На папері являються тільки фрагменти образів і думок, уже як висновок цілого логічного процесу, довгого ряду асоціацій, за якими треба шукати, бо письменник промовчує. В тому й новість його стилю, що є неначе образом бурхливого, нервозного, неспокійного життя.

Петро Панч. Тематикою оповідань наближається до Хвильового Петро Панч. Петро Панч — це псевдонім письменника, що виступив у літературному житті в 1922. р. Народився 5. липня 1891. р. в м. Валках на Харківщині. Брав участь у першій світовій війні. У 1922. році був членом організації селянських письменників ”Плуг“, з якої виступив 1925. р., як один із організаторів групи ”Вапліте“. З-під пера письменника вийшли збірки оповідань ”С о л о м'я н и й д и м“, ”М и ш а ч і н о р и“ та повісті ”Г о л у б і е ш е л о н и“ (1927.), ”О б л о г а н о ч і“ (1932-34.) і „М и р“ (1937.). Новіший роман Панча „Запорожці“ викликав негодування більшовицької критики.

Антоненко-Давидович. Белетристичний талант виявив у своїх творах Борис Антоненко-Давидович (Давидов). Народився 1899. р. Від 1933. р. про нього загинув слух. Антоненко-Давидович залишив цікаву збірку нарисів "Землею українською", яку заборонено поширювати в Радянському Союзі. Також його повість "Смерть" (1928.) зустрілась із ворожою нагінкою большевицького режиму, бо Антоненко-Давидович виказав у ній, що большевизм і його доктрини не дадуться поєднати з психікою українського народу.

Іван Сенченко. Згідно з українським сумлінням розвивав також свою літературну творчість Іван Сенченко, член "Валліте", доки його в 1938. р. не примусили замовкнути. Народився в 1905. р. в Шахівці на Полтавщині. Походив із убогого селянського середовища. Закінчив учительську семінарію, потім учителював. Сенченко брав теми до своїх оповідань (збірки "Петля" з 1923.; "Оповідання" з 1925.; "Дубозі гряди" з 1929.; "Сонце сходить" із 1929. р. і інш.) переважно з селянського життя. Дав також ряд повістей ("Молоді друзі", 1930., "Металісти" 1932., "Напередодні" 1938. і інш.). У своїх творах Сенченко сміливо проводить думку про перевагу колишнього природного життя на селі, "де жили й діяли наші чесні й розумні батьки", над новими формами життя в місті, яке принесло Україні чужі ідеї большевицької революції. Яка була доля письменника — не відомо.

Аркадій Любченко. Представником "активного романтизму", напрямку, якого характеристичною рисою вперте домагання нового в змісті й привабливого у формі, вважають Аркадія Любченка. Письменник народився 7. березня 1899. р.; помер на еміграції в Німеччині 25. лютого 1945. р., після того, як сили й здоров'я залишив у тюрмах "гестапо". Був творчим членом "Гарту", ініціатором та членом літературно-мистецької організації "Валліте" (1925—1928.), згодом "Літературного Ярмарку" (1929.). Його майстерно викінчені новелі: "Гайдар", "Буремна путь" і повісті: "Образ", "Вона", "Вертеп" пронизані життєвим

оптимізмом. У „Вертепі“ (1929.), творі з глибокою філософською основою, дав Любченко в оригінально придуманій формі спробу синтези духових поривань тих передових кол українського громадянства, що гуртувалися при організації „Вапліте“. Твір насичений вірою в кінцеву перемогу України.

Юрій Смолич. З цікавіших новин на полі повістєвої літератури можна ще відмітити роман Юрія Смолича (нар. 1900. р.) п. н. „Дитинство“. Смолич — перший в українському письменстві почав плекати жанр криміналістичної повісті. Його криміналістичні, сенсаційні, психологічні та сатиричні повісті засвідчують його бистру інвенцію та ширину його зацікавлень. Найціннішою повістю Юрія Смолича є його роман „Дитинство“, в якому автор тонко з психологічного боку проаналізував переживання малого Юри, його сприймання життєвих подій (погроми) та лектури, що сильно схвилювала його дитячу душу.

Крім названих авторів оповідань, новель і повістей треба згадати ще Кліма Поліщука (нар. 1891. р., зліквідований в тридцятих роках; псевд. — К. Лавринович), автора поезій, волинських легенд („Тіні минулого“), що тікав від більшовицької дійсності в країну поліських лісів (опов. „Горобине болото“, друкувало в „Літературнім Ярмарку“ 1929. р.) і деяких письменників, яких твори, — коли їх виполоскати з того невільницько-офіційного намулу, що його внесли умовини більшовицького життя, — носять іскри літературного таланту. До їх ряду належать Григорій Епик (пов. „Без ґрунту“), Ол. Копиленко (пов. „Буйний Хміль“), Фотій Мелешко („Три покоління“), Зинаїда Тулуб (істор. пов. „Людолови“), Іван Кириленко („Кучеряві дні“), О. Досвітній (роман „Кварцит“), Вадим Собко, автор гарної повісті „Кров України“, Валеріян Підмогильний („Місто“) і гумористи: знаменитий колись Остап Вишня і Юрій Вухналь (Іван Ковтун).

Микола Куліш — новатор на полі драматургії. На полі драматичної поезії великий талант виявив Микола Куліш (нар. 1892. р.), що томиться десь на заслани. Його слід уважати за найвизначнішого представника модерної української драматургії, не Корнійчука, який своїми сервілістичними драмами, знеславлюванням і топтанням українських національних ідеалів здобув собі в червоних вождарів ордени, почесні, маєток.

Драматичні твори Миколи Куліша, які появились на українській сцені в інтерпретації таких знаменитих режисерів, як Лесь Курбас і згодом Володимир Блавацький, вносять перелім у структурі й характері української драми.

У розвитку української драматичної літератури впродовж 19. і 20. століть можна відмітити деякі головні етапи. Слідом за добою етнографічно-побутової драми, що своїх найвищих вершин досягнула в творах Михайла Старицького й Марка Кропивницького, прийшли драматичні твори Карпенка Карого з проблематикою соціального життя. Після того ділянку психологічної драматургії розвинув В. Винниченко; безсмертні драматичні символи дала Леся Українка. Тільки зрідка, відокремлено, спорадично появлялись драматичні твори інших письменників, які одначе не внесли нічого нового на тій ділянці. Тут треба згадати Людмилу Старицьку-Черняхівську (1868—1941.), ("Сафо", "Крила", "Гетьман Дорошенко"), Любов Яновську (нар. 1861.), ("На Зелений клин", "Дзвін до церкви скликає, а сам у ній не є", "Noli me tangere"), Григорія Цеглинського (1853—1912.), (комедії "Тато на заручинах", "Соколки", "Аргонавти"; драма "Кара совісти"), Івана Франка (ком. "Учитель", драма "Украдене щастя"), О. Олеся ("По дорозі в казку"), В. Пачовського (історичні драми: "Сонце руйни", "Роман Великий", "Сфінкс Європи"), Степана Васильченка (Недоросток", "Не співайте, півні, не вменшайте ночі", "Кармелюк"), Спиридона Черкасенка ("Казка старого млина", "Про що тирса шелестіла", "Северин Наливайко"), Якова Мамонтова (1888—1938.), Дмитра Коляшніна ("Розладдя", "Самсон", "Мати і ін.), Івана Микитенка і Івана Кочергу (драми "Ярослав Мудрий", "Свічине весілля", "Майстри часу").

Куліш — син села, безпритульний наймит, що тяжкими зусиллями здобув собі освіту, народився 1892. р. Національна свідомість оформилась у нього лише тоді, коли він, як прапорщик російської армії, перебував у Галичині. Куліш став згодом членом літературної організації "Гарт", потім разом із Хвильовим стояв у проводі "Вапліте". Розвинув живу драматичну творчість. За драмою "97" (1924.) пішли драматичні твори "Комуна в степах" (1925.), "Зона" (1926.), "Народний Малахій" (1928.), комедія, "Мина Мазайло" (1929.), драма "Патетична соната" (1930.), "Поворот Марка" (1930—1932), "Маклена Граса" (1932—1933), "Вічний бунт" (1934.).

З-поміж його драматичних творів окремими мистецькими цінностями визначаються комедія "Мина Мазайло" і

драма "Патетична соната", в яких автор виявив оригінальний драматичний талант, майстерність у будові діалогу і тонкий дотеп.

У драмі "Патетична соната", якої дія відбувається в 1917. р. вивів автор представників трьох ворожих собі сил: українсько-національної, білогвардійсько-російської і большевицької. Дуже гарною, поетичною постаттю в драмі є постать українки Марини. Читаючи листа закоханого в неї поета, вона говорить у відповідь на нього: "...Дівчина самотня. Так. І жде. У снах, у мріях, десь ніби віках, когось ізза Дніпра, чи від трьох могил, од Жовтих вод, чи із Січі ждала й жде. Кого? (торкнувши клавішів. Можливо Вас, поете милий. Напевно Вас, якщо Ви на зоні й при зброї... Жде Вас, поете милий... В країні, де на дверях два замки іржаві висять: московський і польський. Ще тому оддасть і душу і тіло, хто замки ті позбиває..."

ПИСЬМЕНСТВО НА ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ Й НА ЕМІГРАЦІЇ

Розгалуження літературної творчости. Утворення московсько-большевицькою владою залізної заслони найперше після першої світової війни, над Збручем і потім, після другої світової війни, далеко на заході спричинило такі наслідки в розвитку української літератури, що вона розкололася на дві галузі, з яких одна направилась на схід, а друга на захід.

Це розгалуження у двох протилежних напрямках, ця розбіжність шляхів розвитку позначається передусім в ідеологічних і тематичних розходженнях і противностях. Коли у формальних засобах і досягненнях і є подекуди взаємна обміна, так в ідеології й тематиці — різниці, протилежності, контрасти. Очевидно, мова про тих письменників, які ще живуть і творять. Здається, усіх, які по другому боці „заслони“ думали, що можна на літературному полі свobodно порушатися, і хоч деколи кинути оком на захід, вже давно зліквідовано. Ніякої свободи літературного розвитку по тому боці нема. Треба писати як каже партія, на такі теми, які вкаже партія, славити "щасливе життя", "райський" режим, кидати болотом на західноєвропейську культуру, її здобутки. Коли отже східню галузь української літературної творчости характеризує тепер крайня обмеженість тематики, однобічне навітлення життя, неволя думки, ремісничача ро-

бота по приписам, вказівкам і диктатам, — західня галузь має можливості розвиватись в атмосфері дійсної демократії, при повній свободі у виборі тем, підході до них і їх наświetленні, при повній свободі творчої думки.

Окреме місце в західньо-українській літературній творчості останніх десятиліть займає поезія стрілецького життя.

Поезія стрілецького життя. Великий ідейний зрив, що завів у 1914. р. квіт української молоді в ряди Українських Січових Стрільців і розсипав їх на полях боїв, розбудив стрілецьку творчість, у якій знайшла вираз збірна психіка українського стрілецтва, виявились його почування, його надії й розчарування, в якій відбилися також переживання поодиноких стрільців. Творчість УСС-ів залишила слід в українській літературі і в українському мистецтві. В літературній творчості улюбленими жанрами були сатира й пісня. Сатира із серйозним, ідейним підложжям мала на меті підбадьорити Січове військо у важких хвилинах воєнних трудів, очистити стрілецьке життя від усякої домішки самолюбних цілей та особистих амбіцій.

Стрілецька поезія відтворювала образ стрілецького життя. Поезії стрільців, що виникли під впливом настроїв і переживань на фронті, нагадують своїм характером твори усної народної поезії. Стрілецькі пісні скоро перейшли в уста народу й стали власністю народу. З-поміж цих пісень здобули собі широку популярність: "Ой, у лузі червона калина похилилася" — Степана Чарнецького, "Ой, видно село, широке село під горою..." — Льва Лепкого, "Питається вітер смерти..." — Юри Шкрумеляка, "Ой, упав стрілець" — Михайла Гайворонського. Із жартівливих пісень поширились: Льва Лепкого: "Бо війна війною...", "Казав мені курат на сповіді..."; з любовних: М. Гайворонського: "Іхав стрілець на війноньку...", Романа Купчинського: "Човен хитається серед води..." і "Зажурились галичанки...". Після переходу Українських Січових Стрільців за Збруч у 1919. р. повстала пісня

Р. Купчинського "Ой, та зажурились...". На полі стрілецької творчості висунулись у перших рядах стрілецького Парнасу Роман Купчинський і Лев Лепкий. Поруч них належали до стрілецького Парнасу: Ю. Назарак, М. Голубець, Ю. Шкрумеляк, В. Бобинський, А. Лотоцький, А. Баландюк, Л. Луців, М. Угрин-Безгрішний.

Драматичне письменство заступлене в стрілецькій творчості тільки однією комедією "Штурм на полукіпки".

На ділянці прозової творчості розвинулися нариси, спогади, літописи й новелі. Тут поклали заслуги: А. Лотоцький, Л. Баб'юк (Ірчан), В. Кучабський, Д. Вітовський, О. Назарук, В. Дзіковський, Лев Новіна-Розлуцький, М. Угрин-Безгрішний, Мирон Заклинський. Свої твори вміщували Українські Січові Стрільці в різних журналах і в окремому органі "Шляхи", що з 1915. р. став виходити у Львові під редактуванням Ф. Федорцева. У 1916. р. появилася Стрілецький Календар на 1917. рік. У 1918. р. вийшло перше число літературного журналу Українського Січового війська п. н. "Червона Калина". Зредагував його М. Угрин-Безгрішний. У 1917. році мистець Лев Гец виготовив разом із молодим поетом В. Бобинським "Антологію УСС". Ця гарна праця виконана рукописно на зразок старовинних книг.

Роман Купчинський. Найвидатніший співець стрілецької слави Роман Купчинський, борець в рядах УСС. народився 1894. р. Після закінчення першої світової війни працював у редакції часопису "Діло", де поміщував актуальні фейлетони під ім'ям: Галактіон Чіпка. Крім поезій, до яких сам укладав мєльодії й які залюбки приймали широкі кола українського громадянства, написав повість п. н. "Заметіль", що складається з трьох частин: "Курилася доріженька", "Перед навалою", "У зворах Бєскиду". В основі повісти — стрілецьке життя, буйні мрії, гарячі почування й палкі поривання молодих ідеалістів, що йшли в розріз із твердою дійсністю.

Однією з улюблених серед громадянства пісень Куп-

чинського, що повстала вже в часах останньої еміграції:
"Чи знаєш ти...":

"Чи знаєш ти найкращу в світі пісню,
Як ліс шумить і грає темний бір,
Чи знаєш ти цю пісню благовісну,
Як ліс мовчить і молиться до зір.
Чи знаєш ти прекрасну ту картину,
Як місяць-князь зійде на дерева,
Як срібний шовк обгорне всю долину
І заблещить брилянтами трава.
Чи знаєш ти ті пахощі весняні,
Як перший лист на вітрі затремтить.
Як зацвітуть фіялки на поляні
І сок беріз від сонця закипить.
Той шум лісів, ті пахощі весною
І місяць-князь і соняшне тепло
Ходитимуть до віку за тобою.
Куди б тебе життя не завело".

Літературні угруповання на західно-українських землях і на еміграції. Поети й письменники, що після першого воєнного лихоліття (1914—1921.) працювали по цьому боці "залізної заслони", гуртувались в окремі групи не тільки територіяльні, але подекуди й ідеологічні. Центрами літературних гуртків і угруповань були: Львів, Прага й Варшава. Гуртувались у них і письменники з західно-українських земель, і поети й письменники з Великої України, що опинились на еміграції.

У Львові повстав найперше гурток при журналі "Митуса" (1922. р.), в якому брали участь Василь Бобинський, Олесь Бабій, Юра Шкрумеляк, Микола Голубець, Марійка Підгірянка й інші.

Інший гурток письменників об'єднався при радянофільських "Нових Шляхах" Антона Крушельницького. До гуртка "Нових Шляхів" приєднався також Авенір Коломиєць (1891—1946. р.), поет ("Дев'ятий вал", "Чорний рік") і драматург.

З приливом терористичної большевицької хвилі по тому боці Збруча, розвіялись і радянофільські настрої по цьому боці, тим більше, що до рішучої боротьби з ними висту-

пив Дмитро Донцов із "Вісником". "Літературно-Науковий Вісник" (1922. до 1932.) і згодом „Вісник“ (1932-1939.) — це третє вогнище літературної праці у Львові. Запальні теоретичні статті Донцова та літературні твори співпрацівників "Вісника" відіграли велику ролю у формуванні світогляду молодого українського покоління й у закріпленні української націоналістичної ідеології. "Вісник" відкривав радо на своїх сторінках місце для письменників-емігрантів із східних українських земель, гуртував і вишколював нові літературні сили.

Окреме угруповання творять у Львові католицькі письменники. Об'єднуються в товаристві "Логос". Як орган католицьких письменників виходить у рр. 1921-1930. журнал "Поступ". Тут виступає з першими своїми літературними працями Григор Лужницький. В рр. 1930-1939. органом католицьких письменників були "Дзвони", що виходили під редагуванням Миколи Гнатишака і Петра Ісаєва. У "Дзвонах" поміщували свої твори Богдан Ігор Антонич і Наталена Королева.

Ще інша група утворилася при журналі Осипа Боднарівича "Назустріч", де головними співробітниками були критик Михайло Рудницький та поети Святослав Гординський і Юрій Косач.

Другим скупченням українських літературних сил стала Прага, де найшли захист українські письменники-емігранти. До празької групи письменників, яка досягла високих мистецько-творчих досягнень, належали Юрій Дараган, Микола Чирський, Оксана Лятуринська, Олекса Стефанович, Леонід Мосендз, Олег Ольжич, Олена Теліга. Більшість із них працювали у "Віснику".

Останній — варшавський — гурток, у якого центрі найшлися Юрій Липа і Наталія Ливицька-Холодна, об'єднався в літературну групу "Танк"; крім

Липи й Лівницької-Холодної належали до неї ще Є. Маланюк, П. Зайцев, Б. Ольхівський, А. Крижанівський. У 1934. р. за-чав виходити чвертьрічними випусками журнал „Ми“, в яко-му поміщували свої твори Н. Лівницька-Холодна (нар. 1902. р.; авторка збірок поезій „Вогонь і попіл“, 1934.; „Сім лі-тер“, 1937), І. Чернява (повісті: „Люди з чорним піднебін-ням“, „На сході ми“) та інш.

Поетична творчість західньоукраїнських поетів і по-етів-емігрантів. На полі поетичної творчости вибилися в час після першої світової війни:

Василь Бобинський. Трагічною іронією пожартувала собі доля з надійним поетом Василем Бобинським. Він ду-мав, що ідеї перебудови соціального ладу, що їх голосили большевики, дадуться погодити з українською національ-ною ідеєю. Свої захоплення тією „пролетарською ідеоло-гією“ виявляв у своїх творах і виїхав на Придніпрянщину. Але московські большевики, заславши Бобинського на Со-ловки, ще раз дали доказ, що для кожного, хто думає про Україну, — мають тільки Соловки. Поезії Бобинського склались на збірки: „В притворі храму“ (1919.), „Ніч кохання“ (1932.), „Тайна танцю“ (1924.), „Поезії“ (1930.).

Олесь Бабій. Продуктивним поетом виявив себе О л е с ь Б а б і й (нар. 1897. р.). Радощі й смутки кохання, краса гу-цульських гір (поема „Марічка“), тяжка селянська праця (поема „Жнива“), визвольні зриви найшли гарний вислів у збірках його поезій: „Не нависть і любов“ (1921.), „Поезії“ (1923.), „Гуцулький курінь“ (1928.), „За щастя оmanoю“ (1930.), „Перехрестя“ (1930.), „Жнива“ (1946.). Крім поетичних творів писав також оповідання й повісті („Перші стежі“, „Останні“, „Дві сестри“).

Юрій Дараган. Чільним представником празької групи письменників був Юрій Дараган (1894—1926. р.). Своїми по-езіями (збірка „Сагайдак“ із 1925. р.) з головними ак-центами в ній героїчних часів і сильних постатей мав вели-кий вплив на молодших поетів.

Микола Чирський. Микола Чирський (1902.—1942.) ви-

значився як продуктивний драматург (напр. "Отаман Пісня") і лірик ("Емаль", 1941. р.).

Леонід Мосендз. Мотиви техніки вніс в українську поезію Леонід Мосендз (1897—1948. р.), автор збірки ліричних поезій п. н. "Зодіак" (1941. р.), поем "Каніт-ферштан" (1945.) і "Волинський рік" (1948.), і драматичної поеми "Вічний корабель". З-поміж його прозових творів вирізняється гарним образом дитячих переживань оповідання "Засів".

Олекса Стефанович. Багатство поетичних мотивів (природа Волині, Полісся, княжа бувальщина, релігійна тематика) та вишуканий вислів находимо в поетичних творах Олекси Стефановича (нар. 1900. р.). Зібрані вони в збірках "Поезії" (1927.), "Стефанос" (1939.).

Оксана Лятуринська. Тонкою серпанковою мережкою вповиває у своїх поезіях давні доісторичні й княжі часи не завжди вловима Оксана Лятуринська (нар. 1902. року), авторка збірок "Гуся" (1938.), "Княжа емаль" (1941.).

Богдан Ігор Антонич З-посеред поетів львівського угруповання "Дзвонів" вирізняється силою й оригінальністю поетичного творчого таланту Богдан Ігор Антонич (1909—1937.), що радів світом і втішався життям, находячи в світі скрізь сонце, красу й радість:

Весна неначе карусель,
на каруселі білі коні.
Гірське село, в садах морель
і місяць, мов тюльпан, червоний.
Стіл ясеновий, на столі
Слов'янський дзбан, у дзбані сонце,
Ти поклоняйся лиш землі,
землі стобарвній, наче сон цей“.

Антонич — представник українського імажинізму, напрямку, що образами передає думки, напр.:

Обплегений вітрами ранок
шугне, мов циганя з води,
і на піску кричить з нестями
обсмалений і молодий.
Ріка зміяста з дном співучим,
хвилясто хльостають вітри

і день ховає місяць в кручу,
мов у кишеню гріш старий.
Клюють ліщину співом коси,
дзвенить, мов мідь, широкий шлях.
Іде розсміяний і босий
хлопчина з сонцем на плечах“.

Поезії Антонича зібрані в збірках "Привітання життя" (1931.), "Три перстені" (1934.), "Книга Лева" (1936.). Після смерти поета вийшли збірки "Зелена Євангелія" (1938.), "Ротації" (1938.).

Святослав Гординський. Багатогранним мистцем і поетом виявив себе Святослав Гординський (нар. у 1906. р.). У своїх поетичних творах, що склались на збірки: "Барви і лінії" 1932.), „Буруни“ (1936.), „Слова на каменях“ (1937.), "Сновидів" (1938.), "Вітер над полями" (1938), "Легенда гір" (1939.), "Сім літ" (1939.), "Сурми днів" (1940.), "Вогнем і смерчем" (1947.) Гординський постійно шукає за щораз то вибагливішими й складнішими формами поетичного слова. Його майстерність у будові вірша видна в його перекладах.

Богдан Кравців. На ідеологічних основах "Вісника" виросла й оформилась поетична творчість Богдана Кравцева, в якого поетичне слово завжди було висловом його життєвих поривань. Кравців (нар. 1904.), завжди старанний у будові вірша й завжди вибагливий у доборі поетичного слова, дає в ряді збірок свого поетичного дорібку: „Дорога“ (1929.), "Промені" (1930.), "Сонети і строфи" 1933.), "Остання осінь" (1940.), "Під чужими зорями" (1941.), "Кораблі" (1948.), "Зимозелень" (1951.), щораз кращі зразки продуманої, різьбленої лірики. Дав книжку перекладів з Р. М. Рільке "Речі й образи", 1947. Свою улюблену форму сонету довів до викінченої тонкості, напр.:

Ще тільки зазимки, та вже холонуть
осінні ранки в млі неозоримій
і причуттям зимового полону
серця нам б'є, тривожить перша зиміль.

А там впаде зима. Далекі бори
вберуться в білу паморозь і з ними
заквітнуть руна сніжним сном озимин
і землю змерзлу зимний грудень зборе.

Ударить вихор, хуга, сніговиця —
і кригою блакить озер засклитися,
мов світ очей. І тільки наші сні

делітимуть на склі, мов срібні цвіти,
і зимозелень буде зеленіти
передчуттям далекої весни“.

(Із збірки "Зимозелень")

Євген Маланюк. Серйозним, мужнім і кованим словом заговорив у своїх поетичних творах Євген Маланюк, "залізних імператор строф". Маланюк (нар. 1897.) родом із Херсонщини. Як старшина армії УНР емігрував у Чехію, де закінчив господарську академію. Після того виїхав у Варшаву, пізніше в Німеччину. Тепер поет в Америці.

Оригінальним поетичним мотивом, що раз-у-раз повторюється сильними й дзвінкими акордами в його поезіях (збірки: "Стилет і стилос" (1925.), "Гербарій" (1926.), "Земля і залізо" (1930.), "Земна Мадона" (1934.), "Перстень Полікрата" (1939.) — це мотив культу залізного Риму в протиставленні до культу геленізму. Часто в його поезіях, навіяних гарячою любов'ю до України, яку зве "степовою Гелладою", лунають поклики до боротьби з ворожою Москвою:

"...Даремно, вороже, радій,
Не паралітик і не лірник
Народ мій — в гураган подій
Жбурне тобою ще невірний!.."

Юрій Липа. Сильними громадськими акцентами вирізняється також поетична спадщина Юрія Липи (1900—1944.), дуже культурного публіциста й талановитого письменника й поета, що згинув у рядах борців УПА в 1944. р. Крім збірок поезій: "Світлість" (1925.), "Суворість" (1931.), "Вірую" (1938.), залишив збірки новель і оповідань п. н. "Нотатник" (1936-37.), у яких славив лицарськість борців із часів Визвольних змагань, повість "Коза-

ки в Московії" (1934.) і драматичні твори: "Поєдинок", "Мотря" і "Вербунок".

Публіцистично-політичні праці: "Призначення України", "Розподіл Росії", "Бій за українську літературу".

Олег Ольжич. Поетом нового покоління, співцем революційної доби українського життя був Олег Ольжич (Кандиба), що загинув у німецькій тюрмі в Саксенгавзен 13. червня 1944. р. Олег Ольжич (1908—1944) — син поета Олеса. В українській науці здобув собі ім'я цінними працями з ділянки археології. Брав дуже активну участь у рухах українського підпілля, керуючи визвольними змаганнями Карпатської України і згодом боротьбою з німецькими окупантами. Залишив збірки поезій: "Рінь" (1935.), "Вежі" (1940.), "Під замчя" (1946.), з яких б'є велика сила небуденної людини, що вперто й безлячно змагає до великої мети. Це змагання

"...воно дощем спадає золотим
Тобі на серце, — і життя щоденне
Здається святом, палацом твій дім,
І кожне діло є благословенне".

Тут і причина, що постать О. Ольжича, поета-ідеаліста, що не тільки сильним поетичним словом, а й з посвятою власного життя боровся за визволення України, стала символом для українського молодого покоління.

Олена Теліга. Поруч Є. Маланюка і О. Ольжича визначну роль в формуванні ідеології наймолодших поколінь відіграла поетка визвольних українських рухів — Олена Теліга. Народилася в Петербурзі 21. липня 1907. р., як донька інженера, пізнішого міністра Української Держави Івана Шовгенова. Провела дитинство в висококультурній атмосфері. У тяжких роках 1917—1919., проживала в Києві. У 1923. р. виїхала з батьком закордон і проживала в Тарнові, Подєбрадах, Празі, Варшаві й Львові. В 1927.р. одружилась із старшиною української армії, бандуристом Михайлом Телігою й розпочала живу політичну й поетичну діяльність. У її поетичних творах, повних життєвої радості, гарячого молодечого темпераменту дзвенять оригінальні

вислови палкого патріотизму, свідомих національних гордощів:

"О, краю мій, моїх ясних привітів
Не дістав від мене жаден ворог.

В жовтні 1941. р. дісталась О. Теліга до Києва, де видавала літературний тижневик "Літаври". Ув'язнена німцями згинула 9. лютого 1942. р. Її поетична спадщина ввійшла в посмертні збірки: "Душа на сторожі" (1946.), і "Прапори духа" (1947.).

Гарно заговорила О. Теліга про ролю жінки в громадянстві у своєму зверненні до мужчин:

"О, так, я знаю, нам не до лица
З мечем в руках і з блисками гніву,
Військовим кроком, з поглядом ловця
Іти завзято крізь вогонь і зливу.
Ми ж ваша пристань — тиха і ясна,
Це кораблями — ваші збиті крила...
Не Лев, а Діва наш відвічний знак,
Не гнів, а ніжність наша вічна сила.
Та ледве з ваших ослаблених рук —
Сповзає зброя ворогам під ноги,
Спиває ніжність легендарний крук —
Жорстокий демон бою й перемоги.
І рвуться пальці, довгі і стрункі,
Роздерти звички, мов старі котари,
Щоб взяти зброю з вашої руки
І вдарить твердо там, де треба вдарить.
Та тільки меч — блискучий і дзвінкий,
Відчує знову ваш рішучий дотик, —
Нам час розгорне звиклі сторінки:
Любов і пристрасть... Ніжність і турботи..."

Вадим Лесич, нар. 1909., який у молодечій добі своєї творчості (у 1930-тих роках) виступав також під літературними іменами Ярослав Дригинич і Ярослав Ярій, є автором збірок поезій: "Сонце блиски" (1930), "Відчиняю вікно" (1932.), "Різьблю віддаль" (1935.), "Ліричний зошит" (1953.) та "Поезії" (1954.).

Поети Карпатської України і Лемківщини. Дещо осторонь стояли й осторонь творили поети Карпатської України.

Вирізнялись із-посеред них В. Гренджа-Донський (нар. 1897. р.) збірками поезій "Золоті ключі" (1923.), "Тернові квіти полонин" (1928.), Зореслав збірками: "Із сонцем в руках", "Сонце і блакить", І. Ірлявський, що прибувши в 1941. р. до Києва, згинув разом із О. Телігою, розстріляний німцями. І. Ірлявський (Іван Рошко — 1919-42), автор збірок "Голос Срібної Землі" (1938.), "Моя весна" (1940.), "Вересень" (1941.), "Брості" (1942.) умів у своїх поезіях розгорнути гарні, поетичні образи:

Захлинаються леготом ниви,
і під лісом дорога курна.
Закосячені листвою гриви
у поході в коня.

Нахилиються яблунь корони
переспіляям запахи лани,
відзвонили в селі, — вже не дзвонять,
тільки броня дзвенить.

Буде жито копитами збите,
кого доля така не мінє,
щоб степи були цвітом укріті,
а не кров'ю й вогнем".

("Похід")

У поетичних творах Івана Колоса найшла вислів його гаряча любов до рідних Карпат і зв'язаних із ними народніх легенд (збірка "Молоді мої дні", (1938.). З-поміж інших поетів Карпатської України треба ще назвати Юлія Боршош-Кум'ятського (збірки: "Весняні квіти", "З мого краю", "Країна див", "В Карпатах світає", "Кров кличе") і Андрія Гарасевича (1917-1947.), що згинув трагічною смертю в Альпах (збірка "Чорноморські сонети", 1940.).

Поетом Лемківщини звать Ю. Бескид-Тарновича.

В буковинських журналах поміщували свої твори: Теодот Галій, Сидонія Никорович та Ілько Гаврилюк (родом з Бесарабії).

Прозова творчість. На ділянці мистецької прози перше місце займає Улас Самчук. Самчук народився в селянській родині, в с. Дермані на Волині 1905. р. Брав видну участь у культурному житті Волині і був активним учасни-

ком визвольного зриву Карпатської України в 1938-1939. рр. На літературне поле виступив в 1926. р. Його повість "Волинь" (1932-1937.) із широким образом селянського життя на Волині належить, без сумніву, до найвидатніших явищ на полі української повістєвої літератури в останніх десятиліттях. Автор виявив у ній великий епічний талант, пересуваючи ряд образів із селянського побуту, відтворюючи оригінальним ладом красу волинської природи, тонко й вдумливо характеризуючи постаті, глибоко простежуючи їхні переживання. Крім повісти "Волинь", ряду оповідань і новель дав Самчук ще повісті "Кулак" (1932.), "Марія" (1934.), "Гори говорять" (1934.), "Юність Василя Шеремети" і першу частину повісти "Ost" (1948.).

До селянського життя звертались також за темами: Микола Матіїв-Мельник (нар. 1890.; помер в Америці 1947. р.; автор збірок "По той бік греблі", "За рідне гніздо", "Крізь дим і згар". "На чорній дорозі"), Іван Керницький, автор збірок оповідань і новель: "Святойванські вогні" (1934.), "Мій світ" (1938.) і гуморесок ("Циганськими дорогами") та Василь Ткачук (збірки: "Сині чічки" — 1936.; "Золоті дзвінки").

Ряд цікавих образів із життя інтелігенції дав передовсім Антін Крушельницький. Антін Крушельницький (1878—1934.), автор повістей "Рубають ліс", "Дужим помахом крил", "У хуртовині", "Змагання", належав до старшої громади письменників. Захоплений високим розвитком української літератури на Придніпрянщині в двадцятих роках і її дальшими можливостями, став радянофілом і в радянофільському дусі видавав у Львові "Нові Шляхи". У найкращих надіях виїхав на Велику Україну разом із своїми синами, де його і його синів большевики не тільки протверезили, але скоро й ліквідували (1934. р.). Із них один, Іван — автор драматичної поеми "Спір про Мадонну Сільвію".

Крім Антона Крушельницького вирізнилися на цій ділянці: Галина Журба ("Зорі світ заповідають", "Революція іде") і тонка у схоплюванні настроїв Ірина Вільде (новелі "Химерне серце", повість-трилогія: "Метелики на шпильках", "Б'є восьма", "Повнолітні діти").

Глибоке розуміння й ніжне відтворення переживань вразли-
вих жіночих душ в умовах твердого життя нахо-
димо в повістях Д. Ярославської "Полин під
ногами"), В. Марської ("Буря над Львовом") й
Ірини Винницької ("Христина"). Гарно стилізовані
рефлексії на теми мистецтва й кохання дала Дарія Ві-
конська ("Райська яблінка"). Історичної тематики тор-
кається залюбки Наталена Королева (нар. 1888.),
письменниця високої культури, сягаючи за тематикою не
тільки до староукраїнських історичних джерел, але й Ста-
розавітньої й Новозавітньої Біблійної історії, у добу ста-
роримських часів і в добу середньовіччя. ("Во дни
они" — 1935., "Рік 1313" — 1935, "Легенди ста-
рокиївські" — 1942., "Сон тині"). Автобіографіч-
ний характер має повість "Предок". Характеристична ри-
са творів Королевої — схильність до містицизму.

Гарні надії подавали Жигмонт Процишин, що
у збірці нарисів п. н. "Молоде покоління" затримав-
ся при сміливих пориваннях молоді та Іван Чернява
("На сході — Ми").

У різні сфери життя сягали за темами: Юрій Ко-
сач, що крім збірок поезій ("Черлень" — 1935., "Мить із
майстром" — 1938.) дав також збірки оповідаць ("Чарівна
Україна", "Клубок Аріядни"), повісті ("Чад", "Сонце в Чи-
гирині"), і драматичні твори ("Облога" і ін.), Ростис-
лав Єндик ("Проклін крови", "Регіт Аріятника", "В
кайданах раси", "Зов землі") і Григор Лужницький.
Лужницький (нар. 1903. р.), поет, драматург і літературний
критик, що послуговується також псевдонімами: Меріям і
Нигрицький, дав крім нарисів ("Чорний сніг") і повістей та-
кож збірку поезій п. н. "Вечірні смутки" і ряд драматичних
творів ("Посол до Бога", "Дума про Нечая", "Слово о пол-
ку Ігоря", "Тополя" і ін.). Оригінальним у виборі тем і ви-
багливим у формі виявив себе Василь Софронів-
Левицький (оповідання: "Грішник", "Липнева отрута").

Із творів, у яких відбилися воєнні переживання, — крім
повістей Р. Купчинського, Ол. Бабія, Ф. Дудка, У. Самчука,
— заслуговують на увагу "Напередодні" О. Білозерського і
"Перемога" та "У споконвічному вирі" В. Лопушанського,

повісті Степана Брилинського й Юри Шкрумеляка ("Огни з полонин"). Життя міських перевулків найшло цікаве наświetлення в оповіданнях Б. Нижанківського п. н. "Вулиця". Про життя звірят теплим поетичним словом заговорив Василь Кархут ("Пшеничні нетрі"); враження з подорожей у мистецькій формі вміли передати Степан Левинський (помер у Франції 1946 р.) в творах: „Від Везувія до пісків Сагари“, "Схід і Захід", "З японського дому") та Софія Яблонська ("Чар Марокка").

На полі гумористично-сатиричної новелі й гумористично-сатиристичного фейлетону вирізнилися добрим пером, крім Леся Мартовича й Осипа Маковея — Степан Чарнецький (Тиберій Горобець), Роман Купчинський (Галактіон Чіпка), І. Гірний (Федь Триндик), Іван Керницький та ін.

Літературна творчість другої еміграції. Часи другої української еміграції (1944-1952.) виявляють велике пожвавлення українського літературного руху. У 1945. р. повстала в Баварії центральна організація українських письменників "МУР" ("Мистецький Український Рух") з Уласом Самчуком у проводі, де об'єднувались письменники різних літературних напрямків. "Мур" розвинув видавничу діяльність, випускаючи серію літературно-мистецьких журналів, улаштував літературні сходи й дискусії, чим спричинив посилення літературної діяльності. Серед чільних представників організації виринали сміливі думки про створення "великої літератури", яка б дорівняла літературам всіх інших культурних народів. Потребу створити таку "велику літературу", яка внесла б нові цінності в загально-світову скарбницю, виказували у своїх часто з темпераментом писаних статтях, у різних журналах: Іван Багряний, Віктор Бер, Улас Самчук, Остап Грицай, Юрій Шерех, Юрій Косач Володимир Державин. У німецьких і австрійських емігрантських таборах появлялися щораз то нові літературні журнали¹⁾, в яких брали участь і давні письменники й де дебютували нові сили.

¹⁾ 1. "Мур". Збірники літературно-мистецької проблематики. 2. "Мур". Альманах. Література. Мистецтво. Критика. В-во "Прометей".

На полі поезії з давніше відомих поетів розвивають далі свою творчість поети: Євген Маланюк, Михайло Орест (нар. 1901.), що видав збірки поезій: "Луни літ" (1943.), "Душа і доля" (1946.), "Гість і господа" (1952.), Тодось Осьмачка, Святослав Гординський ("Огнем і смерчем" 1947.), Богдан Кравців ("Кораблі", 1948., "Зимозелень", 1951.), Оксана Лятуринська, Олесь Бабій (збірки "Жнива", "Світ і людина"), Іван Багряний (зб. "Золотий бумеранг", 1946.), Володимир Янів ("Шляхи", 1951.), Юрій Косач, Теодор Курпіта (збірка "Not a pass"), Богдан Нижанківський (збірка "Щедрість", 1947.), Володимир Шаян ("Гімни землі", 1945.), Ростислав Єндик, Олекса Стефанович, Гай-Головка, Олекса Веретенченко ("Дим вічності", 1951.).

З молодших вибиваються: Андрій Гарасевич, Остап Тарнавський ("Слова і мрії", 1948., "Вінок сонетів", "Життя", 1952.), Яр Славутич (збірки: "Спі-

Мюнхен-Карльсфельд, 1946., 1947. 3. "Хорс". Красне письменство та мистецтво. В-во "Українське Слово", 1946. 4. "Звено". Література. Мистецтво. Критика. Центральний Емігр. Союз Українського Студентства. Інсбрук. 5. "Рідне слово". Вісник літератури, мистецтва і науки. В-во "Академія" 1945., 1946. 6. "Наш шлях". Місячник політики, суспільного життя, науки й мистецтва. 7. "Заграва". Літературний журнал. Авгсбург. 1946. 8. "Літературно-Науковий Збірник". Ганновер. 1947. 9. "Орлик". Місячник культури і суспільного життя, 1946-1948. 10. "На чужині". Журнал літератури і громадського життя. 1946., 1947. 11. "Похід". Літературно-мистецький і науково-популярний місячник. Гайденау. 1946. 12. "Обрій". Літературно-історичний ілюстрований журнал. В-во "Журавлі", Байройт, 1946. 13. "Дзвін". Церковно-релігійний, літературно-мистецький і науковий місячник. Зальцбург, 1946. 14. "Арка". Література. Мистецтво. Критика. Мюнхен, 1947. 15. "Літературний зошит". Літературно-мистецький додаток до газети "Українські Вісті", 1947. 16. "Літаври". Літературно-мистецький і науково-популярний місячник. Зальцбург, 1947. 17. "Везжі". Місячник культури, 1947. 18. "Наше життя", 1947. 19. "Українські Вісті", 1946., 1947. 20. "Неділя". Український тижневик в Ашафенбурзі, 1945., 1946. 21. "Керма". Літературно-мистецький і науковий Збірник. Зальцбург, 1946. 22. "Літературно-Науковий Вісник".

ває колос“, 1945.; ”Гомін віків“, 1945.; ”Правдоносці“, 1948.; ”Спрага“, 1950.), Лев Яцкевич (”Чавун, 1948.), Олег Зуєвський (”Золоті ворота“, 1947.), Леонід Лиман, Леонід Полтава (”За мурами Берліну“, 1946.), Ігор Качуровський (”Над світлим джерелом, 1948.), Михайло Ситник (”Відлітають пtiці“, 1946.), Василь Барка (”Апостоли“, 1946., ”Білий світ“, 1947.), Петро Карпенко-Криниця (”Полум’яна земля“, 1947., ”Підняті вітрила“, 1950., ”Солдати мого легіону“, 1951.), Микола Щербак (”Вітер над Україною“), Борис Олександрів (”Мої дні“), Ганна Черинь (”Crescendo“, 1949.) і інші.

Ділянку прози репрезентують — крім Уласа Самчука й Тодося Осьмачки, яких твори були вже предметом розгляду на попередніх сторінках, — Юрій Косач (повість ”День гніву“ — 1948.), В. Домонтович (повісті: ”Д-р Серафікус“, 1947., ”Без ґрунту“ — 1948.), Іван Багрянйй, що з ділянки поезії, якій віддавався давніше (поема ”Монголія“, ”До меж заказаних“) перекинувся на ділянку прози, даючи пригодницький роман ”Тигролови“ (1947.) і повість ”Сад Гетсиманський“ (1951.), Докія Гуменна (”Діти чумацького шляху, 1948., ”Мана“, 1952., ”Велике Цабе“, 1952.), В. Барка (”Рай“), О. Ізарський, В. Чапленко („Муза“, „Чорноморці“, „Люди в тенетах“), Г. Східній (повість „А. Ярош“), І. Костецький О, Смотрич (”Ночі“), Володимир Русальський (”Після облоги міста“ — 1951.), Іван Смолій (”Дівчина з Вінниці“, 1947., ”Кордони падають“, 1951.), автор сензаційних романів Степан Любомирський і ін. Цікаву й вартну повість із життя українських поселенців у Канаді дав Ілля Кириак п. н. ”Сини землі“ вийшла в Едмонтоні, в Канаді, в рр. 1939—1945. Із найновіших появ слід відмітити оповідання з бойківського життя Марії Кузьмович-Головінської (збірка ”Сефта“ з 1952. р.), повість ”Зелені дні“ Оленко, повість Олени Звичайної п. н. ”Селянська санаторія“, збірку оповідань Софії Парфанович ”Загоріла полонина“ (1948.), збірку оповідань Юрія Тиса ”Симфонія землі“ і новелі Леоніда Полтави ”У вишневій кра-

їні" (1953.), М. Цуканової („Бузковий Цвіт“), Г. Лашенко, М. Понеділка (гумор) та ін.

На полі драматичної творчості треба назвати "Тріюмф прокурора Дальського" — І. Гупала, що згинув разом із О. Телігою, драму "Домаха" і комедію "Ксантипа" — Людмили Коваленко, "Перед бурею", "За щастям" — Сергія Ледянського.

Літературна критика. У галузі літературної критики на початку ХХ-го ст. багато важило завжди влучне й об'єктивне слово Івана Франка. Крім нього гарні критичні оцінки поодиноких творів і всієї творчості письменників уміли дати М. Грушевський, С. Єфремов, А. Ніковський, О. Грушевський, О. Дорошкевич, О. Білецький. Дуже вдумливі й вибагливі критичні оцінки виходили із-під пера молодого естета М. Федюшки (Євшана), що консеквентно зсатупив естетичний принцип у літературній творчості. У 20-их рр. заяснило на цьому полі перо М. Зерова, якого думка мала авторитетну силу. З хвилиною, коли М. Зеров опинився на засланні, українська літературна критика втратила одного з найкращих і найглибших своїх представників.

Виринають на тій ділянці творчості імена гостро темпераментного Д. Донцова, вдумливого й глибокого ерудита Остапа Грицяя, пристрасно-суб'єктивного Михайла Рудницького. Як літературні критики працюють Ю. Шерех, Д. Чижевський, В. Державин, О. Жданович, Л. Нигрицький, Л. Луців, Борис Подоляк, есеїст Михайло Островерха і Анатоль Курдидик.

Нові можливості. Нові можливості відкриваються тепер для розвитку українського письменства в ЗДА і в Канаді, куди пощастило дібратись багатьом українським письменникам і поетам. Свобода думки й слова, свобода в доборі тем і їх наświetленні відкривають широке поле для творчих задумів. Появляються на новому ґрунті літературно-мистецькі журнали. Одним із них є "Київ", що став виходити в Філядельфії в 1950. р. під редакцією Б. Романенчука.

У користь розвитку українського письменства розпочали видавничу діяльність Клуб Приятелів Української Книжки в Вінніпегу, в Канаді, (І. Тиктор) і В-во "Америка" в Філадельфії.

Творчість для дітей купчиться біля ОПДЛ (Об'єднання Письменників Дитячої Літератури), що його очолюють письменники Роман Завадович, Богдан Гошовський, Володимир Барагура, Т. Самотулка. Окрім них на полі дитячої літератури визначилися Ю. Сірий, О. Цегельська, І. Трешневська-Савицька. Також і в інших країнах розпочинається праця над продовженням українського літературного й культурного життя. Все те розбуджує надії, що українська еміграція найде можливості плекати й розвивати дальше рідну літературу до тієї пори, поки на рідних землях не втвориться ясний світ.

Підсумки. Прийде хвилина, в якій дослідники українського історичного життя оцінять часи першої половини двадцятого століття в житті українського народу — як часи третьої й найбільшої "руїни" в житті України. Розпочалася ця найбільша "руїна" з хвилиною вибуху першої світової війни й триває в більшому, чи меншому насиленні по сьогоднішній день.

Україні, як одному з найважливіших теренів воєнних дій, довелося пережити не тільки найбільші воєнні страхіння: кривавих боїв, масових розстрілів населення, руїн сіл і міст, пожарів, але також усі страхіння революційних зривів і рухів і всі пекельно вишукані, дико варварські знущання московської большевицької влади впродовж цілих десятиліть із масовими розстрілами, засланнями в тайги і тундри, концентраційними таборами, тюрмами, голодом. І тільки дивуватись доводиться, як це серед усіх тих найбільших страхів, які бачив світ, все ж таки люди могли спромогтись на творчу працю, на культурні здобутки. Українські культурні діячі, поети, письменники не лише уміли використати кожен сприятливий мить, кожний догідний момент (нпр. т. зв. "українізаційний курс" на східних

земляк в рр. 1923—1932.), але навіть часто не завагались плисти проти хвиль, хоч за кожную сміливішу думку, платили смертю. Тому й українська література двадцятого століття може похвалитись немалими здобутками і то не тільки з часів перед "руїною", але й із часів самої "руїни". Упродовж двадцятого століття українська література набула такі невмирущі цінності, якими по весь час залишаються: "Мойсей" — Франка, "Лісова пісня" — Лесі Українки, "Тіні забутих предків" — Коцюбинського, "В неділю рано зілля копала" — Кобилянської, "Сини" — Стефаника, "Село вигибає" — Черемшини, "З журбою радість обнялась" — Олеся, "Соняшні клярнети" — Тичини, "На узліссі" — Рильського, "Мазепа" — Лепкого, "Волинь" — Самчука, "Патетична соната" — М. Куліша. Великим досягненням української літератури двадцятого століття є також її повна е в р о п е ї з а ц і я в тематиці і мистецьких засобах. Крім того українські письменники розвинули українську літературну мову, оживили її, збагатили, піднесли її на рівень усіх інших мов культурного світу. Це й досягнення української літератури в двадцятому столітті, яка весь час виконувала також високу місію, ніколи не перестаючи бути одним із найважливіших засобів українського народу в його змаганнях до створення Української Національної Соборної Держави.

ВАЖЛИВІША ЛІТЕРАТУРА В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

- ЛЕПКИЙ Б. Начерк історії української літератури. Коломия, 1909.
- ВОЗНЯК М. Історія української літератури I-III. Львів, 1920., 1921., 1924.
- ЄФРЕМОВ С. Історія українського письменства. Київ—Ляйпціг, 1924.
- БІЛЕЦЬКИЙ Л. Історія української літератури. Авґсбург, 1947.
- ДОРОШКЕВИЧ О. Підручник по історії укр. літератури. Київ, 1924.
- ОГОНОВСЬКИЙ О. Історія літератури руської. Л. 1887—1896.
- ГРУШЕВСЬКИЙ МИХ. Історія української літератури. Київ—Львів, 1922-27.
- ГНАТИШАК М. Історія української літератури. Прага, 1941.
- Слово о полку Ігореві. Ювілейне видання за ред. СВЯТОСЛАВА ГОРДИНСЬКОГО. Філад., 1950.
- ФРАНКО І. Іван Вишенський і його твори. Львів, 1895.
- ГРУШЕВСЬКИЙ М. Культурно-національний рух на Україні в XVI-XVII. в К. Л. 1912.
- ФРАНКО І. Карпато-руське письменство XVII-XVIII. в. Л., 1900.
- СТЕЩЕНКО І. Історія української драми. Київ, 1908.
- АНТОНОВИЧ Д. Триста років українського театру. Прага, 1925.
- ЧИЖЕВСЬКИЙ Д. Історія української літератури. Прага, 1943.
- СТУДИНСЬКИЙ К. Котляревський і Артемовський. Львів, 1901.
- ЗЕРОВ М. Нове українське письменство. Київ, 1924.
- ШАМРАЙ А. Гр. Квітка-Основ'яненко. Харків, 1928.
- КОНИСЬКИЙ О. Тарас Шевченко—Грушевський. Хроніка його життя, I. П. Львів, 1898—1901.
- ЗАЙЦЕВ ПАВЛО. Життя Тараса Шевченка. 1955.
- МАКОВЕИ О. П. Куліш. Львів, 1900.
- ЛЕПКИЙ Б. Маркіян Шашкевич. Коломия.
- ДОРОШЕНКО Д. П. Куліш, його життя і літ.-громадська діяльність. Київ, 1918.
- ДОРОШЕНКО Д. М. Костомаров, його життя і літературно-наукова діяльність. К. 1920.
- НАВРОЦЬКИЙ Б. Гайдамаки Т. Шевченка. Х. 1928.
- ЗЕРОВ М. Від Куліша до Винниченка. К., 1929.
- ГРИНЧЕНКО Б. Поет жіночого горя. О. М. Кулішева. ЛНБ., IX., 1900.
- ФРАНКО І. Марко Вовчок. ЛНБ. VIII-IX. 1907.
- ДОМАНИЦЬКИЙ В. М. О. Маркович — авторка нар. оповідань. ЛНБ. I. 1908.
- МАКОВЕИ О. Життєпис О. Ю. Федьковича. Л. 1911.
- ЛЕПКИЙ Б. Вступна стаття. Я. Щоголів. Вибір творів. Берлін, 1924.
- МАКОВЕИ О. Т. Бордуляк. ЛНБ. VIII-IX. 1898.
- „ „ П. Грабовський. ЛНБ. IV. 1899.
- „ „ С. Ковалів. ЛНБ. VI. 1900.

АВДИКОВИЧ О. Огляд літературної діяльності О. Кониського. Перемиськ, 1908.

ФРАНКО І. Тобілевич. ЛНВ. XI. 1907.

ГРУШЕВСЬКИЙ О. Сучасне українське письменство. ЛНВ. 1907-1908.

ДОРОШЕНКО В. Б. Грінченко. ЛНВ. IX. 1910.

ЄФРЕМОВ С. Карпенко Карпий (І. Тобілевич). К. 1924.

ЄФРЕМОВ С. Іван Левицький-Нечуй. К. 1926.

КОСАЧ О. (ОЛЕНА ПЧІЛКА). М. Старицький. К. Ст. V. 1904.

Б. ЯКУБСЬКИЙ. Вступна стаття. П. Мирний—І. Білик. "Хіба ревуть воли, як ясла повні", X. 1927.

КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ А. Іван Франко. (Поеззя). Коломия.

ЄФРЕМОВ С. Співець боротьби і контрастів. К. 1913.

ЄВЩАН М. І. Франко. ЛНВ. IX. 1913.

МУЗИЧКА А. Шляхи поетичної творчості І. Франка. X. 1927.

ЗЕРОВ М. Франко — поет. "До джерел". Кр.—Л. 1943.

КОБИЛЕЦЬКИЙ Ю. Поетична творчість І. Франка. К. 1946.

ДОРОШЕНКО В. Хто був І. Франко. 1946.

МАКОВЕИ О. С. Ковалів. ЛНВ. 1900.

ФРАНКО І. Леся Українка. ЛНВ. VII. 1898.

СТЕШЕНКО І. Поетична творчість Лесі Українки. ЛНВ. X. 1913.

ЄВЩАН М. Леся Українка. ЛНВ. X. 1913.

НІКОВСЬКИЙ А. Екзотичність сюжету і драматизм у творах Лесі Українки. ЛНВ. X. 1913.

ЗЕРОВ М. Леся Українка. "До джерел". 1943.

МУЗИЧКА А. Леся Українка, її життя, громадська діяльність і поетична творчість. О. 1925.

ДОНЦОВ Д. Поетка українського рісорджіменту. ЛНВ. I-II. 1922.

ДРАЙ-ХМАРА. Леся Українка. Життя і творчість. К. 1926.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА. Твори. За ред. Б. Якубського. (Статті: Б. Якубського, О. Бурггардта, М. Драй-Хмари, М. Зерова, О. Білецького і ін.).

ДОРОШЕНКО В. В. Стефанік. Л. 1921.

МИРОНОСЕЦЬ І. Творчість Василя Стефаніка. 1929.

СТЕФАНИК Ю. В. Стефанік. Літ. Критика XI-XII., 1940.

ГАМОРАК Ю. Вступна стаття. В. Стефанік: Твори. Л. 1943.

ГРУШЕВСЬКИЙ М. Новини нашої літератури. Іван Семанюк. ЛНВ. 1902. кн. IX.

ДОНЦОВ Д. Марко Черемшина. ЛНВ. 1927., кн. 7-8.

БІЛЕЦЬКИЙ Л. Марко Черемшина, огляд критичної літератури. 1927.

МУЗИЧКА А. Марко Черемшина. X. 1928.

ЗЕРОВ М. Марко Черемшина і галицька проза. "До джерел". Ор. сіт.

ФРАНКО І. З останніх десятиліть XIX. в. ЛНВ. 1901.

МОГИЛЯНСЬКИЙ М. Вступна стаття. Л. Мартович: "Твори".

РУДНИЦЬКИЙ М. Вступна стаття до другого вид. повісті "Забобон". К. 1928.

СВЕНЦЬКИЙ І. Лесь Мартович. ЛНВ. 1918. кн. I.

ГРУШЕВСЬКИЙ М. Світлотіні галицького життя. ЛНВ. 1918., кн. 9.

МАКОВЕИ О. Т. Бордуляк. ЛНВ. 1898., кн. VIII-IX.

- ГРУШЕВСЬКИЙ О. Сучасне українське письменство. ЛНВ. 1907-1918.
НІКОВСЬКИЙ А. Вступна стаття. Т. Бордуляк: Оповідання. 1929.
ЄВШАН М. А. Кримський. Під прапором мистецтва. К. 1910.
ЯКУБОВСЬКИЙ Б. Поетична творчість М. Вороного.
БІЛЕЦЬКИЙ О. М. Вороной. "Червоний Шлях", 1929.
СТЕПНЯК М. Поети "Молодої Музи". "Червоний Шлях", 1, 1933.
ГРУШЕВСЬКИЙ О. Богдан Лепкий. ЛНВ. 1908.
ЄВШАН М. Богдан Лепкий. Елементи його творчости. Українська Ха-
та. К. 1909.
ДОРОШЕНКО В. Богдан Лепкий. "Життя і знання. 1932.
ПЕЛЕНСЬКИЙ К. Ю. Богдан Лепкий. Краків—Львів. 1943.
РУДНИЦЬКИЙ МИХАЙЛО. Від Мирного до Хвильового. Л. 1936.
ДАНЬКО М. В. Винниченко. ЛНВ. VII. 1910.
ХРИСТЮК П. Письменницька творчість В. Винниченка. 1929.
ГЕРМАЙЗЕ О. Рання творчість Винниченка на тлі громадського життя.
В. Винниченко: Вибрані твори. 1929.
ЄФРЕМОВ С. Страчене життя. А. Тесленко: Повне зібрання творів.
К. 1929.
ЄФРЕМОВ С. Муза гніву та зневір'я. К. 1910.
ГРУШЕВСЬКИЙ М. Вступна стаття. Олесь: Вибір поезій. Прага.
ФИЛИПОВИЧ П. Вступна стаття. О. Олесь: Вибрані твори. К. 1925.
ЗЕРОВ М. Поезія Олесь і спроба нового її трактування. "До джерел".
Про творчість Кобилянської:
НІКОВСЬКИЙ А. Вступна стаття до вид. "Ніоба". О. Кобилянська. К. 1927.
ФИЛИПОВИЧ П. Вступна стаття до вид. "Я неділю рано зілля ко-
пала". X. 1927.
ФИЛИПОВИЧ П. Вступна стаття до вид. "Земля", 1929.
ЄФРЕМОВ С. Історія українського письменства. II. 1910.
Про Н. Кобринську:
ГРУШЕВСЬКИЙ М. Наталія Кобринська. ЛНВ. 1910., кн. I.
ІВАНОВСЬКА Г. Вступна стаття до вид. "Ядзя і Катруся".
РОМАНЕНЧУК Б. З життя творчости Наталії Кобринської. 1951.
ЛЕОНТОВИЧ В. Естетизм Коцюбинського. ЛНВ. 1913., кн. 5.
ЄВШАН М. М. Чернявський. 1910.
СТАРИЦЬКА-ЧЕРНЯХІВСЬКА Л. Елементи творчости М. Коцюбинсько-
го. ЛНВ. 1913.
ЄФРЕМОВ С. М. Коцюбинський. К. 1922.
ЛЕБІДЬ А. М. Коцюбинський. Життя і творчість. X. 1929.
МАРКОВСЬКИЙ М. "Лісова пісня" Л. Українки і "Тіні забутих пред-
ків" М. Коцюбинського. ЗНТШ. Х.С. IX.
ЧАПЛЕНКО В. Творчі шукання М. Коцюбинського. "Київ". Філадель-
фія, 1951.
ЄВШАН М. Г. Чупринка. ЛНВ. XI. 1911.
ЗЕРОВ М. Г. Чупринка. "Книгар". 1919.
ДОРОШЕНКО В. Г. Чупринка. Твори. Прага. 1926.
НІКОВСЬКИЙ А. Vita nova. К. 1920.
ЗЕРОВ М. "До джерел". К.—Л. 1943.
КЛЕН Ю. Спогади про неокласиків. 1947.

СЛАВУТИЧ ЯР. Модерна українська поезія. 1958.

М. ГЛОБЕНКО — Ю. БЛОХИН — І. КОРОВИЦЬКИЙ: Література. Найновіша доба. Енциклопедія Українознавства. 10. Тамже бібліографія деяких статей у журналах і часописах про поодиноких письменників.

З М І С Т

16. На верхів'ях.

Іван Франко	5
Леся Українка	29
"Казка старого млина" — Черкасенка	43
Оповідання й повісті Ольги Кобилянської	43
Наталія Кобринська	47
"Поет краси природи й краси людської душі" (М. Коцюбинський)	48
Василь Стефаник	53
Марко Черемшина	55
Степан Васильченко	57
Оповідання й новеля	58
Культ чистого мистецтва. "Українська Хата". "Молода Муза"	60
Володимир Самійленко	62
Микола Чернявський	63
"Жрець краси" — Микола Вороний	63
Богдан Лепкий	64
Історична повість	69
Василь Пачовський	70

17. У вогнях

Революційні настрої. Военна хуртовина в 1914—1919. р.р.	71
Володимир Винниченко	72
Архип Тесленко	72
Поезія Олеся	73
Гриць Чупринка	76
Нові умовини	78
Поезія Тичини	81
Символісти: Яків Савченко	83
Олекса Слісаренко	84
Микола Терещенко	85
Дмитро Загул	85
Володимир Кобилянський	86
Володимир Свідзінський	87
Футуризм	87
"Пролетарська поезія"	88
Неоклясики. Микола Зеров	89
Максим Рильський	91

Павло Филипович. Михайло Драй-Хмара.	94
Освальд Бурггардт (Юрій Клен).	95
Євген Плужник	97
Тодось Осьмачка	98
Неоромантики: М. Бажан	99
Олекса Влизько	99
Дмитро Фальківський	100
Володимир Сосюра	101
М. Йогансен і В. Ярошенко.	101
Літературна творчість Юрія Яновського	102
Розвиток прози на Придніпрянській Україні.	103
Григорій Косинка	103
Михайло Івченко	104
Володимир Гжицький	105
Андрій Головка	105
Микола Хвильовий	105
Петро Панч	106
Б. Антоненко-Давидович	107
Іван Сенченко	107
Аркадій Любченко	107
Юрій Смолич	108
Микола Куліш — новатор на полі драматургії	108
18. Письменство на Західній Україні і на еміграції	110
Поезія стрілецького життя	111
Роман Купчинський	112
Літературні угруповання на західньо-українських землях і на еміграції	113
Поетична творчість: Василь Бобинський. Олесь Бабій	115
Юрій Дараган. Микола Чирський	115
Леонід Мосендз. Олекса Стефанович. Оксана Ляту-ринська. Богдан Ігор Антонич	116
Святослав Гординський. Богдан Кравців	117
Євген Маланюк. Юрій Липа.	118
Олег Ольжич. Олена Теліга.	119
Поети Карпатської України, Лемківщини й Буковини	120
Прозова творчість. Улас Самчук	121
Літературна творчість другої еміграції.	124
Літературна критика	127
Дитяча література	128
Підсумки	128

Ціна: \$ 1.50

